

PRAE 2024/1.
BODOR ÁDÁM

Lőrincz Csongor: Verba volant et manent. A Bodor-regények nyelvszemléleti kérdéseihez (tanulmány)	002	
Nemes Z. Mórió: A ragály birtokolhatatlansága. A „tunguz nátha” motívuma Bodor Ádám <i>Sinistra</i> körzetében (tanulmány)	021	
Molnár Gábor Tamás: A Kárpátokból a Kaukázusba. Identitás és nyelviség (és perzsák) az <i>Én, a résztvéltáto</i> gató című novellában (tanulmány)	032	
Fodor Péter: Utána, tehát miatta. Plusz-mínusz egy nap (tanulmány)	046	
Fenyvesi Orsolya versei	054	
Antal Balázs: A fiúk balladája (elbeszélés)	057	
Gál Ferenc versei	067	
Vass Norbert: Kappanfölde (részlet)	069	
Halmai Tamás verse	072	
Nagy Gerzson: Nászút (elbeszélés)	074	
Petrik Iván versei	078	
Fekete I. Alfonz: A hangkertész (elbeszélés)	081	
Sz. Kárpáthy Kata versei	090	
Ocsenás Péter Bence: Csillagászok (elbeszélés)	093	
Csósz Gergő versei	095	
Mindák Dániel: Npluszegyes próba (elbeszélés)	097	
Arató Zsófia versei	099	
Gerzsenyi Gabriella: Még fogmosás előtt (elbeszélés)	100	
Petrence Sándor versei	105	

Lőrincz Csongor

Verba volant et manent

A Bodor-regények nyelvszemléleti kérdéseihöz

A Bodor-regények nyelvszemléleti kérdéseinek taglalása aligha indulhat el túlzottan kitaposott utakon, noha bizonyos vonatkozó irányok kirajzolódtak már az eddigi recepcióban is. Többé-kevésbé szisztematikusan azonban nem vizsgálták az erdélyi illetőségű szerző regényeiben artikulált vagy odaértett, irodalmilag színrevitt nyelvfogalmat vagy nyelvfogalmakat. Leginkább a metaforikus nyelv alakzatai kerültek szóba, bizonyos nyelvi átvitelek szenzoriális jellege, ugyanakkor allegorikusnak mondható (mert egyfajta cserélhetőségben, illetve ismételhetőségben gyökerező) létmódja, egészen a lírai értelemben vett költőiség effektusáig. Felhívták a figyelmet továbbá egyrészt a tulajdonnevek fontosságára Bodornál (amely jellemző látens módon a nyelv anagrammatikus aspektusára is célozhat), másrészt a regénybeli párbeszédnek vagy akár egyes narratív szólamok nagymértékben formalizált, majdhogynem rítusszerű jellegére. Tropológiai, textuális-nyelv-materiális (a betű síkján), illetve nyelvpragmatikai szinteken szituálhatók ezek az észrevételek, anélkül, hogy átfogóbb nyelvszemléleti horizontba illesztették volna őket. Ami talán nem is könnyen lehetséges, főleg, hogy – a fenti látletelek heterogenitása is már figyelmeztethet erre – ilyen szintű nyelv művész, mint Bodor esetében e tekintetben is óvakodni kell valamilyen homogenizálástól.

Gyümölcsözőbbnek tűnik a konstatív, látszólag metanyelvi távlatból végrehajtott „áttekintés”, netán semleges tipológia megkísérlése helyett olyan vezérfonalnak az elővezetése, amely kényszerítőbbé teheti a nyelvszemléleti látletelek kimutatását, azért is, mert konkrétabb motivációt kölcsönözhet utóbbinak. Ez a vezérlő kérdés a következőképpen hangozhatna: melyek azok a nyelvi síkok és effektusok, amelyeken és amelyek révén a Bodor-regények narratív poétikájában a fikcionalitás és a nyelvi atmoszferikusság

kapcsolódnak egyrészt a világszerűség, másrészt a fabularitás mozzanatahoz, ugyanakkor felülírják, újrangolják azokat? Fabularitáson itt kevésbé a történetmondás egyrészt kauzális kötöttségű mintáit, sőt konvencióit, paneljeit, másrészt a történetmondás laterális jellegét értve, (utóbbi a történet(elem)ek halmozhatóságát, illetve továbbfűzhetőségét jelentené, együtt a narratív autoritás vélelmezett szuverenitásával). Hanem inkább a fabuláris minták archetipikus vonását (pl. a „rites de passage” narratív poétikáját a *Sinistra körzetben*), az „egyszerű formák” (André Jolles) nyelvi-antropológiai mintázatát. Feltehetően, hogy ez a kérdés nem egyszerűen külsődleges a Bodor-regények textúráihoz és nyelvi-poétikai létmódjához, valamint közlésigényéhez képest, hanem – különösen, hogy rövidprózai emlékezetű és strukturáltságú elbeszélői habitusról is van szó – belső tétjeit is jelzi,¹ irodalomtörténeti vonzattal is bír.² A Bodor-regények esztétikai teljesítőképeségének megítélése és elemzése nagyban függ ettől a kérdéstől, hogy tehát miként viszonyulnak e szövegek saját világszerű-fabuláris rendjeikhez és analóg elbeszélői késztettségükhöz, mennyiben és miként haladnak túl a hagyományos értelemben vett fabularitáson, sőt referenciális fabularitás és fikcionalitás kettősségén – hogyan hangolják ezt át vagy újra, többértelművé téve azt – a nyelvszemléleti horizontban is értelmezhető textuális és poétikai alakzataik, illetve vonatkozó dinamikai elemeik révén. Ez a szisztematikus összefüggés elvileg arról is számot adhatna, hogyan sikerült az eladdig novellista és rövidtörténetíró Bodornak látványos módon nyitnia a regényforma felé és korábbi műfajaiból nem igazán levezethető módon csúcsra érnie a regényműfajban.

A nyelv világalakító és antropológiai jelentőségét alighanem a *Sinistra körzet* Mukkerman-fejezete reflektálja a legkifejezettebb formában Bodornál, noha itt is meglehetősen talányos módon. A hatszáz kilós sofőr szájából először a következő kijelentés hangzik el a nyelv szavainak közlekedő, immateriális jellegéről: „Bejön az a levegővel az ablakon.”³ Másik közlése igazi anakoluthon, tartalmilag pedig a nyelv elsajátításának mnemotechnikai-külsődleges voltára utal, ugyanakkor referenciális értelemben és a performatív síkon is ambivalenciát gerjesztve: „Ugyan. Csak betanult szövegeket mondok.”⁴ E „betanult szövegek” egyszerre több síkon is érvényesek lehetnek: ha hitelt adunk Mukkermannnak, akkor csak pár kollokvialis-udvariassági kifejezést forgalmaz beszédében (az ún. „small talk” szintjén). Ezt a *referenciális* jelentést azonban felülírja a fejezetbeli *fikció* kísértése: lehet, Mukkerman maga is részese a mimikriszerű „gyakorlat”-nak, amelyet Mavrodin ezredes szerint „a lengyel elvtársakkal” tartottak közösen. Ebben az esetben viszont Mavrodinnak kell(ene) hitelt adni, ami ugyancsak nem magától értetődő. Végül a kijelentés elvontabb elbeszéléseleméleti *önreflexív* síkon is értelmezhető: a fikcionális figura vagy alak

¹ Ez egyébként annak indexe, hogy az értelmező maga sem helyezheti magát hipotetikus értelemben sem valamilyen metanyelvi magaslatra azon a szövegkorpuszon vagy -univerzumon kívül, amelyet vizsgál, elemez, interpretál.

² Lásd SZEGEDY-MASZÁK Mihály egykori vélekedését 1993-ból: „Az is elképzelhető, hogy a legutóbbi évek művei között akad olyan alkotás, amelynek művészi értéke vitathatatlan, holott írásmódja inkább értékörző, mint újító. Bodor Ádám *Sinistra körzetét* említeném hevenyészett példaként.” *Az irodalom elméleti és történeti vizsgálata* = *Literatura* 1993/3, 195.

³ *Sinistra körzet. Egy regény fejezetei*, Budapest, 1992, 50.

⁴ *Uo.*, 53.

külsődlegességére vonatkozhat, miszerint annak nincsen pszichikai mélysége vagy mögöttes tartománya, hanem csakis a szöveg terméke, ezen belül pedig az elbeszélő hang, illetve diskurzus általi „beszéltetésé” (Andrej mint én-elbeszélő vonatkozásában, amely narratív szerepet itt a fényképezés, a fotográfusi szerepkör motívuma emblematizál). Ezt a sokértelműséget aligha lehet feloldani, ezért jól jelzi ennek a nyelvértelmező motívumnak a komplexum-szerű kiterjedtségét vagy jelenlétét a textualitás különböző szintjein: ilyen a referencialitás, a kommunikatív-nyelvpragmatikai koreográfiák, illetve minták, a külső oldala a nyelvnek, a fikcionalitás, az idézhetőség, a narratív hitel, a narratív helyettesíthetőség, valamint a mnemotechnika mint látens vagy potenciális anagrammatika. Különösen, hogy a levegőként vagy levegővel közlekedő nyelv képzete és a „betanult szövegek” külsőleges-mnemotechnikai vonása korántsem képeznek ellentétet (pl. külső és belső vélt határvonala mentén), mivel ezek egyként a nyelv nem-megragadható, közlekedő, már mindig is továbbadott/-mondott, továbbfolytatódó jellegét, valamint idézetszerűségét hangsúlyozhatják. Így a „betanult szavak” eme dinamikája fikciógenerátorként is felfogható, a szavak ilyen idézhetőségi (ön)mozgása generálja a fikcionalitást vagy idéz elő fiktív effektusokat.

A nyelv mint levegő önértelmező trópusa kapcsolatba kerülhet a szálló szavak toposzával vagy alakzatával, amely fontos motívuma Bodor regényeinek, és alighanem a nála kirajzolódó nyelvfogalom központi mátrixaként fogható fel. Itt a nyelv – egyszerre anyagszerű és immateriális – dinamikája áll előtérben. Még hozzá több szinten is, több irányba nyitva, mondhatni vektorként működve: narratív (az elbeszélő gyakran meghatározatlan közösségi tudásból merítő kompetenciájának, illetve hírvívó szerepének, vonatkozó önautorizációinak kontextusában), szemantikai (pl. a szél értelmében), motivikus (amennyiben konkrét szemantikai szerepén túl összekapcsolódik pl. a központi jelentőségű madár-motívummal, sőt jelölővel), valamint kifejezetten nyelvi síkon (a topológiai átvitelek játéka, továbbá a frazémák szerepe, újrafelhasználásuk a regények, az elbeszélők és szereplők nyelvében). Elképzelhető, hogy a „szálló szavak” trópusa modelálhatja – egyfajta működésmódként – a Bodor-regények nyelvi síkján megfigyelhető jellemzőket: *átvitelek* (metafora és metonímia, interszenzoriális effektusok, allegoricitás, cirkulatív jellegű), *frazémák* és ezek cirkulációja,⁵ a *hangzóság* nyelvmateriális effektusai, az eolikus dimenzióval a háttérben (a szavak hangzós ismétlése, artikulációja, hangoztatása az olvasásban: szálló szavak), az *anagrammatika* transzformatív-véletlenszerű létmódja (pl. tulajdonnevek).

Kiindulásképpen megállapítható, hogy a nyelv mint levegő hasonlat vagy metafora a nyelv mint atmoszféra karakterisztikumát helyezi előtérbe. Fontos lehet itt a levegő ama tulajdonsága, hogy – Irigaray megfogalmazásában – az „sem nem jelenlevő, sem

⁵ Itt egyfajta újrafelhasználás, recycling poétikájáról is beszélni lehetne, amelyet a *Verhovinában* az ételek, a főzés motívuma emblematizálhat.

nem távollévő”,⁶ vagyis nem adottságként, hanem pl. a be- és kilélegzés dinamikai elemeként, illetve közegeként fogható fel. A levegő cirkulál az idézett szöveghely jelentés-tani logikája szerint, a nyelv pedig a maga részéről ezzel az elemmel közlekedik. A levegő egyrészt hangtalan dimenzió, másrészt hangokat is szállít vagy – szél minőségében – előállít, ahogy azt a *Sinistra körzet* egyik fontos, rejtett módon önreflexív helye előtérbe állítja. Ez a szöveghely egyszerre értelmezhető poetológiai viszonylatban és az olvasás trópusaként is.⁷ Itt a Géza Hutira által a hegy egyik meredélyére befűrt alumíniumpóznáról van szó, amelynek funkciója éppen hangok létrehozásában vagy a szél hangjának kihangosításában áll.⁸ Ez az eolikus trópus különösen látványos módon emeli ki a levegő cirkulatív minőségének egyrészt környezeti, environmentális feltételezettségét, másrészt átviteli jellegét.⁹ Bodornál a levegővel vagy levegőként közlekedő, a levegőt, illetve az általa generált/szállított szenzorikus – akusztikus, taktilis és olfaktorikus – minőségeket mintegy átültető nyelv egyik fő lehetőségfeltétele, illetve karakterisztikuma ugyanis éppen ez az environmentális vonás. A nyelv olyan értelemben működik atmoszféraként, hogy ez környezetképző medialitásában gyökerezik: a nyelv fordítja azokat a hangokat (de illatokat vagy szagokat is), ezáltal létre is hozza őket, amelyek a levegőben terjednek vagy a levegő szállítja őket (pl. a madárhangokat, de a kultúra hangjait is), ahol a levegőben terjedő hangok mintegy már önmagukban is atmoszférát képezhetnek (persze ezt igencsak nehéz volna elválasztani a nyelv általi fordításuktól). A nyelv médium gyanánt képes tehát atmoszféraként működni, nem pusztán önmagában. A Bodor nyelvére többször jellemző erőteljes költői-poetizáló effektusok is ebből a fordítási háttérből táplálkoznak vagy ez indukálja őket, korántsem pusztán esztétizáló vagy esztétaista késztetésből erednek.

A nyelv eme eolikus medialitása ugyanakkor szavakat is szállít, a „szálló szavak” alakzatának értelmében. A levegővel az ablakon alapvetően szavak jönnek be, vélelmezhetően csak így lehet megtanulni őket. Bodornál a szavak kimondása vagy artikulációja nagyon gyakran ölti magára a szavak efféle mozgásának vagy cirkulációjának jellegét (legtöbbször

⁶ Luce IRIGARAY, *The forgetting of air in Martin Heidegger*, London, 1999, 167.

⁷ „A csomag, ami Andrejra várt a portán, mindössze egy alumíniumrúdból állt. Nem is rúd volt, inkább egymásba sülyeszthető csövek szerkezete; az elemeket kihúzza bizonyára jócskán meg lehetett hosszabbítani. Azonkívül el volt látva különböző méretű lyukakkal, furatokkal, amelyekből narancsvörös és sárga gyapjúfonalak csüngtek. Ki nem lehetett volna találni, mire való.” (*Sinistra körzet*, 68.) Ez a katakrézis („Ki nem lehetett volna találni, mire való.”) az „Egy regény fejezetei” alcím kibontásaként is olvasható, amennyiben a „rúd” a regényt, a „csövek” az egyes fejezeteket (novellákat) emblematizálhatja. Ezáltal a szöveg textuális létmódját reflektálhatja, együtt az olvasás szerepével (a „meg lehetett hosszabbítani” az olvasás tevékenységére vonatkozhat). Ugyanakkor a „Ki nem lehetett volna találni, mire való” kettős olvashatóságot implikál: elsődleges jelentés-tani síkon a referenciális vonatkoztatást vonja kétségbe, a „kitalál” fikciós értelme viszont a fikcionalitás lehetőségét is viszonylagosítja. Nem is referenciális, de nem is pusztán fikcionalis jellegű tehát ennek a póznának a textuális szerepe.

⁸ „Géza Hutira, úgy látszik, befejezte a munkát, a pózna kövek közé ékelve, huzallal kifeszítve állt a tetőn, mert egyszerre csak hallatszott, amint a gerincen átbukó szél fuvalázni kezd a furatokon.” (*Sinistra körzet*, 75–76, felidézve még itt: 155.). A „hallatszott” itt önprezentációs érvénnyel bíró scenografikus elem, amennyiben mind a „kövek közé ékelve”, mind az „átbukó szél fuvalázni kezd a furatokon” erőteljes fonemikus indexeket mutat.

⁹ A szélhez mint többféle értelemben vett „átviteli médium” metaforájához vö. Rainer GULDIN, *Philosophie des Windes. Versuch über das Unberechenbare*, Bielefeld, 2023, 209–250.

különböző – pl. Andrej heteronóm jellegű tematikus és diegetikus szerepkörére is kiterjedő – küldöttek, követek, hírvivők útján), amely korántsem csak a szóbeli közlésre érvényes, amennyiben az írásban, kifüggesztett cédulákra rögzített (vagy postagalamb által szállított) üzenetek is efféle szálló szavak.¹⁰ A szálló szavak képzete már a szavak hangzós ismétlését, artikulációját, az olvasásban történő hangoztatását is jelenti. Ide kapcsolódik a nyelv (hangoztatásának) mágikus jellege is, amely a *Verhovina madarai*-ban játszik központi szerepet. Hozzá tartozik ehhez a komplexumhoz a hang (közvetett) ágenciája is, sőt annak lényegét jelenti: a hang (terjedésének) megszólító, afficiáló erejét, azt, hogy – éppen *visszhang* voltában – lehetetlen előle kitérni.¹¹ Aron Wargotzki hívása Andrej után sajátos apelláció, ugyanakkor nem performatívum a képesség értelmében, inkább tehetetlenség (nemcsak referenciális értelemben, miszerint Wargotzki nem tud járni, lévén, hogy az egyik lába leégett): a (beszéd)hangot is afficiálja ez a cirkuláció, visszahat a feltételezett szuverenitására.

Itt a hang terjedése ugyanis nem pusztán annak valamiféle meghosszabbítását jelenti, inkább azt, hogy felveszi magába a környezetiség indexeit, illetve fordítva: a környezet, itt a természet veszi birtokba az emberi hangot.¹² Eközben a környezet is hangolt-hangoló „soundscape”-ként manifesztálódik. Nem is eldönthető, az emberi, pontosabban nyelvi hang hangosítja-e ki a természet hangjait vagy pedig utóbbiak íródnak be oly módon előbbibe, hogy annak hangzós karakterét váratlan módon intenzifikálják, továbbterjedését foganatosítva, ugyanakkor visszhang-jellegét előhívva látenciát írva bele.¹³ Itt a természeti

¹⁰ Pár kiragadott szöveghely: *Sinistra körzet*, 45. *Az érsék látogatása*, Budapest, 1999, 40. *Verhovina madarai. Változatok végnapokra*, Budapest, 2011, 31.

¹¹ „Fölcsatoltam a sítalpakat, és már majdnem az egész tisztáson végigsiklottam, amikor hangja utolért, egyszerre zümmögött tőle körös-körül az erdő, búgtak a mélyben a bűvópatak járatai.” (*Sinistra körzet*, 116., a Wargotzki-epizódban.) Amely bűvópatak valamivel korábban „rövid történeteket mesél[.]” („...a bűvópatak lankasztó mormolását hallgattam, amint rövid történeteket mesélve bolyongott a föld, a hó, a jég alatt”, uo. 115), vagyis ez diszkrét önreflexív jelzés is lehet az auditív környezetiség poétikája mellett az „Egy regény fejezetei” értelmében is. Az emberi vagy nyelvi hang animálja avagy hangosítja ki a természet hangjait vagy adottságait, ugyanakkor ezáltal kezdettől fogva visszhanggá válva. (Egy hasonló példa *Az érsék látogatásából* a Vidra földrajztanár által alapított fiúkórus próbái kapcsán: „És hogy kornyikálásukkal magukat el ne árulják, próbálni kijárak a városból a Paltin-berekbe és a Bogdanski barlangokba. Zümmögésük így is behallatszott néha a pincéken át a házakba; egy-egy próba után még napokon át bolyongott a bűvópatakok járataiban.” *Az érsék látogatása*, 68–69.)

¹² Bodornál ez a jelenség már korai tárcáiban/novelláiban is felfedezhető, a *Megbocsátás* című szövegben a következő olvasható: „Amint meghallotta szomszédai suttogását, amit a szél olykor ellengetett falai alatt, mármint hogy ’ő és a Svanczné macskája’, egyszerűen becsukta az ablakot.” *Az utolsó szénégetők*, Budapest, 2010, 26. (Eredetileg 1978-ban a kolozsvári Utunkban megjelent szövegről van szó, amelyet a szerző a 2010-es megjelenéshez átdolgozott, lásd ehhez Török Ervin, „Egyet s más megsejtettek egymásból”. *A környezet kérdése egy Bodor-adaptációban* = LÖRINCZ Csongor – SMID Róbert [szerk.], *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.) Tömörkénynél található az alábbi szöveghely, noha itt alkalmasint inkább empirikus értelemben: „A földnek a végére értek. Most már mindkettőjükig új barázdába kell kezdeni, s távolosabbra esnek majd egymástól, s nem beszélgethetnek, mert a szél lekapja a szájakról a hangot. A föld végén tehát megállnak.” TÖMÖRKÉNY István, *Visszacszerelés* (1911) = Uő, *Barlanglakók. Elbeszélések 1911–1913*, Budapest, 1959, 119–129.

¹³ Fontos megjegyezni, hogy a természet nem egy eleve adott látenciát reprodukál, hanem azt a visszhang iteratív dimenziójában létesíti vagy kelti életre. Nem érdektelen kérdés ezért, hogy Derrida hang-, Althusser megszólítás- és Lévinas arc-fogalma le tudják-e fedni a hang, illetve a szó ilyesfajta környezeti indexeit, azt, hogy a hang szó szerint sosem légüres térben hangzik el? Valóban bízhatunk ennnyit a vélemezett önmagában létező hang, megszólítás és arc fogalmaira, ahogy azt az említett szerzők teszik? (Vö. Jacques DERRIDA, *A hang és a fenomén. A jel problémája Husserl fenomenológiájában*, Budapest, 2013; Louis ALTHUSSER, *Ideológia és ideologikus államapparátusok* = Kiss Attila Attila – Kovács Sándor – ODORICS Ferenc [szerk.]: *Testes könyv I.*, Szeged, 1996, 373–412.; Emmanuel LÉVINAS, *Teljeség és végtelen. Tanulmány a külsőről*, Pécs, 1999.)

entitások, a bűvópatak, illetve a szél lesznek cselekvővé (ruházódnak fel ágenciával) és öltik magukra a visszhangzott, megismételt hang létmódját, ezáltal válva mediális és performatív értelemben vett ágenssé.

A szálló szó mátrixában benne foglaltatik a jelölők olyasfajta vándorlása is, amely metaforikus jellegű átviteleket generál különböző lexikai elemek között, a Saussure-féle asszociatív kapcsolatok¹⁴ módján különböztetve el ezeket, ugyanakkor látens relációkban tartva őket. Vagyis a szálló szó topologikus mátrixa nyelven belüli mozgás is, az asszociativitás értelmében. Maga ez az asszociativitás jön itt mozgásba, és nem pusztán előzetes állományként „aktualizálódik”. Példa lehet erre a „röppen”, illetve „száll” ige referenciális és frazematikus halmozódása a *Sinistra körzet* egyik fontos helyén vagy a „mér” ige különböző származékainak előfordulása röpké egy-két oldalon a *Verhovina madaraiban* (a mérés komplexuma amúgy is központi alakzata a regénynek, ahogy már a *Sinistra körzetben* is Géza Hutira alakja a mérőműszerek – a regényvilágon belül referenciális értelemben alkalmasint funkciótlan¹⁵ – leolvasásával kapcsolódott össze). Itt a szó cirkulációja tulajdonképpen egyazon lexikai elem differenciális szétbontásában valósul meg, vagyis nem pusztán megjelenésszerű (fenomenális) módon. Ennek a poétikai jelenségnek reetimologizációs funkciója is többször megfigyelhető, ahol ez a művelet Kosztolányi analóg eljárására emlékeztet.¹⁶

Ezek a poétikai effektusok szupraszegmentális nyelvi jelek módján vagy illetén játéktérben mennek végbe, ahol elmondható, hogy az, ami „száll” (szintagmatikusan és szimbolikusan továbbterjed vagy továbbsszállítódik), nem egyszerűen a szó mint lexikális egység, hanem annak aurája vagy atmoszférája. Az atmoszferikus nyelvi dimenzió poétikájára kitűnő példa lehet a következő mondat mindjárt a *Sinistra körzet* elejéről, amelyben természeti tájkép- és hangulat, illetve emberi-kulturális cselekvés finom együtthangzása, ennek evokációja szólal meg:

„Ahogy a nap emelkedett, tompultak a távoli színek, s amikor a völgyek kiteltek a délután opálos fényeivel, az erdőbiztos eltette messzelátóját, vette a sapkáját, jelezve, hogy a szemle véget ért.” (8.)

Itt a tájkép dinamikája („emelkedett”, „tompultak”) és dimenzionalitása („kiteltek”) összességében auratikus effektust hoz létre, nem távol Benjamin aura-képzetétől („Egy nyári délutánon pihenve követni a hegyek vonalát a láthatáron vagy egy ágat, amely árnyékát a pihenőre veti – ez azt jelenti, e hegyek, ez ág auráját lélegezni.”).¹⁷ A mondat első nagy egysége a két első tagmondat, amelyek ellentétes fonemikus tendenciát követnek (az „Ahogy a nap emelkedett” lágyabb hangzására a „tompultak

¹⁴ Ferdinand de SAUSSURE, *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, ford. B. LŐRINCZY ÉVA – BALOGH PÉTER, Corvina, Budapest, 1997.

¹⁵ Nikifor Tescovina mondja Hutirának: „Tudja jól, a kutyát sem érdeklik a megfigyelései.” (*Sinistra körzet*, 103.)

¹⁶ Pl. „lefelé lépkedtem a lépcsőn” vagy „szemtelen szemrehányás” (az *Esti Kornél* kilencedik, illetve tizenharmadik fejezetében).

¹⁷ Walter BENJAMIN, *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit* = Uö, *Gesammelte Schriften* I.2., Frankfurt a.M., 1974, 479.

a távoli színek” erőteljesebb moraja válaszol, mintegy a színek egybemosódásának akusztikus pandanjaként. A második tagmondat kádenciája ezt a dallamvonal síkján is megszólaltatja. Ugyanakkor ebben a meloszban egyéb is történik: a „délután” és „opálos” á-o (idevehető még az „l” hang is, illetve további környezetében az „é”) ismétlődése mintegy összeköti, egymásba vezeti át a két szót, felbontva a szóhatárokat. A mondat egészében ezt a meloszt hangosítja ki az „e” hangok ismétlődése, amelyben az emberi észlelés ráhangolódik a természeti történetre, a táj fényviszonyainak és dimenzionális távlatainak érzékelésében. Az aura itt Benjamin megfogalmazását követve bizonyos értelemben a fény belélegzését is jelentheti, amely belélegzés nyelvi jellegű is, éppen a mondott „e” hangok sorakozása általi impregnáltságában.¹⁸

Nem felejtendő el ugyanis a tematikus síkon, hogy ez az érzékelés Borcan ezredes részéről (az elbeszélő általi fokalizációjában) „messzelátó” (az előző oldalon: „távcső”) révén következik be, vagyis nem pusztán testi-organikus, hanem artificiális tekintetről van szó. A mondat egésze nagyjából egy lélegzetegységnek feleltethető meg, így a „jelezve” szóval kezdődő szegmensben már csaknem teljesen homogén vokális rend uralkodik (a magánhangzók síkján), a kilélegzés pandanjaként (amelyre a „véget ért” lezáró kitétele következik, mind szintaktikai – mondat vége –, mind fiziológiai – lélegzet vége –, mind kompozicionális – bekezdés vége – síkon). Ezt természetesen megelőlegezték az „eltette”, „meszse”, „vette” rímkapcsolatai, folytatódva tehát a „jelezve”, „szemle véget ért” elsősorban magánhangzós visszhangjában. Ismét a mondat egészét tartva szem előtt: az „emelkedett”, a „kiteltek” és az „eltette” mint a gondolatritmus fő állomásai vagy csomópontjai rezonálnak egymásra fonemikus módon – hangzás és jelentés tehát többszörösen egymásra vannak hangolva. Ugyanakkor ebben az interlexikális átjárhatóságban ezek az ismétlődések mintegy anagrammatizálják is a szöveget, potenciális anagrammatikus hálót szőnek benne vagy rajta. Az atmoszféra poétikája ebben az értelemben nem pusztán immateriális érdekeltsgű, de a nyelv materialitását hozza látens módon játékba. Vagyis Bodornál a szavak hangzósságának ismétlése – pontosabban: hangzósságuk előállása ebben az ismétlődésben – a „szálló szó” értelmében nyelvi materializációt is működtet. A szó eme anyagszerű dinamikája megismétléséből, hangoztatásából fejlődik ki, ugyanakkor textuális körülmények között olvasásra ráutalt, az sem eldönthető, az olvasó csak a fülével vagy pedig a szemével is hallja ezeket az effektusokat.¹⁹ Nem feledhető: a mondott jelenetben nincsenek hangképzetek, ezzel együtt az anagramma romboló-széttagoló ereje vonatkozhat természet és

¹⁸ A mondat környezetében előfordulnak olyan motívumok a tájleírásban, amelyek ezt a pneumatológiai olvasatot erősíthetik („szél”, „füst”, és persze a „tunguz nátha” látens jelenléte, amelyet elvileg a csonttollú madár terjesztene, nem kizárt, hogy belélegzés útján).

¹⁹ A szemioszférikus olvasás vagy jelölvasás motívuma a „messzelátó” motívuma mellett jelentkezik a „jelezve” mozzanatában: ha az ezredes az addig mondottak alapján egyedül volt, akkor kérdés, kinek „jelzett” a sapkája felvételével, nem inkább az elbeszélői hang (analógiában a „messzelátó” motívumával) olvassa-e ilyenénképpen ezt a teljesen habituális-triviális mozdulatot?

technika („messzelátó”), sőt (bio)politikum („szemle”) feszültségére,²⁰ mint ahogy afféle látens morajként megidézheti a közeledő tunguz nátha fenyegetését vagy – ezzel egyetemben – megelőlegezheti Borcan ezredes halálát.

Ennek az auditív effektusnak Bodornál a környezetiség dimenziójában tehát atmoszféraképző jelentősége van, „atmoszferikus prezenciát”²¹ feltételez. Ugyanakkor dinamikai elemének, ismétlődési és latenciakomponensének köszönhetően nem csak jelenlétet, de éppen távollétet is implikál, afféle ek-szisztens kísértetszerűséget, amely rendre átjárja, illetve részben konstituálja a bodori atmoszférákat (ahogy ez alighanem minden olvasó tapasztalata). Alkalmasint érdemesebb a „Sinistra” címet is elsődlegesen ezzel a kísértetiességgel, nem pusztán az axiológiai értelemben vett „baljós”, „fenyegető” jelentésmozzanatával összekötni. Ez a kísértetszerűség átfogó értelemben a történelem kísértése Bodor szövegeiben, pl. jelenbeli kontextusok nélküli múltbeli maradványok anakronikus időzése az elbeszélte történetek jelenében (lásd a vízimalmot a *Verhovina madarai*-ban) – olyan maradványoké vagy nyomoké, amelyek sosem voltak jelen, legalábbis az elbeszélés iteratív narratopoétikai dimenziójában.²² Ugyanakkor a szent vagy a transzcendens nyomának kísértése is (lásd lentebb a „vörös kakas” által Borcan ezredesnek hozott halat vagy a *Verhovina madarai* több motívumát).

Azt lehet mondani, a szálló szavak önmaguk követ- vagy küldött-létének (pl. a környezetiség küldötteinek) figurációi, ám legalább annyira távol-, mint jelenlétet, cselekvőséget, mint semlegességet implikálva.²³ Sőt: a szálló szavak a nyelv spektrálisát, a nyelvet mint spektrális dimenziót – éppen kötésében nem-nyelvi vonzatokkal – nyilvánítják meg. A Bodor-regényekre jellemző nyelvhasználati indexek nem kis része ilyen spektrálisban gyökerezik vagy azt viszi színre. Például a metaforikus átvitelek irányának többszöri megfordítása – mint e próza egyik egyénítő jegye – származik ebből vagy áll vele kapcsolatban. Sokat idézett példa erre a *Sinistra körzet*-ből a „vörös kakas” által hordozott „ezüsthajú hal”, amit a szöveg máskor „ezüsttálca”-ként nevez meg,²⁴ de *Az érsek látogatásában* is adódik hasonló mozzanat a „sirályok” és a „nejloncafatok” trópusai között, amely átvitelnek, felcserélődésnek ráadásul

²⁰ Ehhez a jelenethez mint „a táj felmérésének és megalkotásának” hatalomtechnikai színteréhez, háttérben a tunguz nátha kísérteties jelenlétével, vö. NEMES Z. Márió, *A ragály birtokolhatatlansága. A „tunguz nátha” motívuma Bodor Ádám Sinistra körzetében*. Lásd jelen lapszámban, illetve = LŐRINCZ Csongor – SMID Róbert (szerk.), *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.

²¹ Gernot BÖHME, *Die Stimme im leiblichen Raum* = UÖ, *Der Leib. Die Natur, die wir sind*, Frankfurt a.M., 2019, 167.

²² A múlt kísértetszerűségének történelemelméleti reflexiójához vö. Ethan KLEINBERG, *Haunting History. For a Deconstructive Approach to the Past*, Stanford, 2017. DERRIDA ismeretesen Marx-könyve középponti figurájává avatta a kísértetet, lásd *Marx' Gespenster*, Frankfurt a.M., 2004. A dekonstrukció itt kísértet- vagy kísértéstanként (hauntology) definiálja önmagát.

²³ Némileg eltérően tehát Sybille KRÄMER homogenizáló követ-értelmezésétől, vö. *Medium, Bote, Übertragung. Kleine Metaphysik der Medialität*, Frankfurt a.M., 2008.

²⁴ *Sinistra körzet*, 7, 12. Ehhez és más trópusokhoz, az itt működő transzformációs átviteli elvhez általában lásd SMID Róbert, *Egy körzet természetrajza. Zoopoétika Bodor Ádám regénytrilógiájában* = UÖ, *Az ökokritika dilemmái. Kortárs ökológiai az irodalom és a technológia diszkurzív metszéspontjaiban*, Budapest, 2023, 62–65, illetve = LŐRINCZ Csongor – SMID Róbert (szerk.), *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.

a szél a médiuma.²⁵ A szél számos alkalommal mint ezen átvitelek létrehozója említődik, vizuális síkon (pl. Borcan ezredes ernyője esetében),²⁶ olfaktorikus, továbbá akusztikus és taktilis értelemben: „Az ónos eső távozta után a szemközti csúcsok, meredek üveggel leöntve, gyémántfénnel csillogtak, a ház körül a fűszálak mint összekoccanó poharak csilingeltek a szél érintésében.”²⁷ Itt az eolikus effektus a hasonlat metonimikus eredetét jelezheti, ezáltal konkretizálva a szél átfogó értelemben vett hangoló erejének hatásmozzanatát. A szél egyszerre haptikus és akusztikus, sőt olfaktorikus jellegének betudhatóan ezzel mint átviteli és fordítási médium figuratív modellje²⁸ nyilvánul meg, a világszerű környezetiség holisztikus jellegét állítva előtérbe. Afféle láthatatlan aktánsként odaértett módon működhet e világszerűség implikátumaként, nem kizárt, hogy például a regényben többször előforduló összekapcsolódás (a(z) Andrejt is fiziológiailag afficiáló) vadludak és a klarinét hangja között is neki köszönhető, amennyiben ezeket a hangokat éppen a szél szállíthatja, erősítheti fel. Az eolikus mozzanat itt a kísérteties analogonja, sőt előmozdítója lehet, noha meg kell jegyezni, hogy – Szírák Péter pontos és nagy horderejű észrevételének értelmében – Bodornál *nem* akusztikus hangokról (nem valamiféle formális opacitásról) van szó.²⁹ Az idézett példában ugyanakkor eszerint nem is annyira pusztán (geofón) hang és szél felcserélődése az érdekes, mivel „szó szerint a vadlúd- vagy klarinét hang ’motoz’, mely cselekvés a kutatás/keresés akár politikai mozzanatára is utalhat”.³⁰ E színeszetikus kép tehát igazi nyelvi effektus, vagyis a nyelv megy elébe az eolikus vagy más környezeti mozzanatok (pl. „A csend süket és néma deres éjszakái”!) kihangosításának (a hang és a nem-hallható egymásba mennek át, maga a csend is kihangosítódik, akár cselekvővé válik – mindez összemásolódva még „a bakter klarinétjée”-val).³¹

²⁵ „De Medárd szombatján nem rezdült a levegő, csak a magasban, a felhők alatt kavargtak, mint a sirályok, elsodort nejloncafatok.” (*Az érsek látogatása*, 26.) A következő idézetben már akusztikus effektus is társul a nejloncafatok qua sirályok képéhez, fokozva szenzorikus eredetű eldönthetetlenségüket, túl a pusztá hasonlítás retorikáján: „A magasban, a levegő láthatatlan örvényeiben, mint kergetőző sirályok, szétlő elragadott nejloncafatok csillogtak. Hallatszott még a visítózásuk is.” (*Uo.*, 43.) Itt a „visítózásuk” inkább társítható a „sirályok”-hoz, melyek ugyanakkor csak hasonlító (referencia és a hasonlat trópusa nem választhatók szét). A harmadik idézetben explicit módon is megfordul a hasonlítás iránya, ráadásul referenciálisan is elbizonytalanítva a fokalizátor (Gábrriel Ventuza) érzékelésének fikcionális effektusában: „A magasban, a felhők alatt, mint szélről fölkapott nejloncafatok, csillogó sirályok keringtek, vijjogásuk néha elérte a földet. Gábrriel Ventuza is hallotta őket egy darabig, mígnem álmodni kezdte az egészet.” (*Uo.*, 59.)

²⁶ „... de amikor egy napon Dobrin City fölött, mint egy hatalmas denevér, átrepült egy szélről hajtott magányos fekete ernyő...” *Sinistra körzet*, 28–29.

²⁷ *I. m.*, 150.

²⁸ Vö. általában, Serres, Ingold nyomán GULDIN, *Philosophie des Windes*, 198–201, 211.

²⁹ „A hang nem forrásának ismeretlensége miatt válik kísértetiesé, hanem mert egy – az auditív taktissal keverő – színeszetikus képen mintegy cselekvővé válik, antropomorfizálódik: ’virradatig motozott a tűzhely hamujában.’” SZÍRÁK Péter, *Tranzitusk, exitusok és modulációk. Ármenetek a Sinistra körzetben* = *Studia Litteraria* 2023/1-2, 71., illetve = LŐRINCZ Csongor – SMID Róbert (szerk.), *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.

³⁰ *Uo.*

³¹ Az első fejezetben szintaktikailag ennél is közelebb kerül egymáshoz a két hangképzet: „...a magasságos égből nyivákolás, távoli klarinétvijjogás hallatszott: a Dobrin felhői között megszólaltak a vadludak.” (15–16.) Itt Andrejt ez a kettős hangképzet taktilis értelemben, inverz immerzió módján fiziológiailag afficiálja: „Kisujjam begyében is őket éreztem, esküszöm, nincsen nyugtalanítóbb hang az övéknél.” Akárcsak az utolsó fejezetben (a regény utolsó oldalán), ezt az összefüggést ismételve/variálva: „... amikor egyszerre csak a felhők között megnyikkantak a vadludak (...) Esküszöm, nincs nyugtalanítóbb szó (sic!) az övékéénél (...) Gyomrom mélyén is hangjuk remegett.” (158.) Látható, „szó” és „hang” mintegy kiasztikusan váltakoznak, cserélődnek a két szöveghely viszonylatában. Vagyis „emberi és nem-emberi relációját” (SZÍRÁK, *I. m.*, 71.) nyelv(i) (sőt: zenei) és nem-antropomorf hang különös interpenetrációja is modellálja, elmélyíti, „tovább bonyolítja”.

Így a regény environmentális poétikájában a hangtáj-szerű konfiguráció nem sajátítja ki a világszerűség dimenzióját más érzéki paradigmák vagy szenzuális mozzanatok rovására, ami azt is jelenti, hogy az atmoszferikus hangoltságot természetesen nem pusztán auditív jellegűként érdemes érteni, hanem mint átfogó szenzoriumot. Ami ugyanakkor a világtapasztalat módján az, ami, vagyis alapvetően történés – nem egyszerűen mentális avagy pedig materiális kategóriaként, nem is kettejük összeadódásaként.³² A szél innen nézve nem is pusztán csak önhatalmú ágens, hanem az időjárás mint a világ klimatikus hangoló dimenziójának indexe. Nem egyszerűen a szél vagy a felhők önmagukban (utóbbiak is fontos motívumok a *Sinistra körzetben*),³³ de mint az időjárás – a világtapasztalat átfogó szenzorikus-affektív dimenziója – struktúramozzanatai konfigurálják az érzékelés mint világ- és önmegtapasztalás mintáit. Ingold alapvető tézise szerint: „Nem az időjárást észleljük, benne érzékelünk.”³⁴ Így a hang jelenségét nem is annyira a táj, hanem az ég felől, az égre, pontosabban égbe, „a madarak birodalmába” bámulva lehet megérteni, következésképpen „az auditív tér leírására szolgáló metaforáinkat talán nem annyira a tájtudományokból, mint inkább a meteorológiából kell származtatnunk”.³⁵ Talán némi magyarázatot adhat ez az összefüggés Bodor műveinek madár-obszesszióra, a madármotívumok számosságára. Mint ahogy arra is, miért működtet tulajdonképpen meteopoétikát is a regény, amelynek önreflexív jelzése abban áll, hogy meteorológus a *Sinistra körzet* egyik fontos szereplője, Géza Hutira, aki ismeretesen meteorológiai mérőberendezéseket működtet és olvas le nap mint nap a Dobrin City fölötti fennsíkon.³⁶ Ő az, aki a – fentebb tárgyalt – rejtélyes rendeltetésű, leginkább afféle eolikus trópusként működő „alumíniumpóznát” felállítja a magaslaton, Borcan ezredes földi maradványai mellett. A meteorológia tudvalevőleg a szélerősséget, légnyomást, levegő nedvességét,

³² Tim INGOLD, *Being alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*, London, 2021², 170. „A hang [sound] nézetem szerint nem mentális, nem is materiális, hanem a *tapasztalat* fenoménje – vagyis a világba történő belemerülésünk [immersion], a világgal való összekeveredésünk jelensége.”

³³ Csak a legutóbb tárgyalt szöveghelyekre visszautalva: a vadludak hangjai mindannyiszor „a felhők között” „szólalnak” vagy „nyikakannak” „meg”, nem közvetlenül hallhatók, hanem mintegy a felhőkön keresztül megszűrve, kísértetieségüket ezáltal hatványozva. (A felhőkhöz – itt inkább vizuális nézetben – vö. Gernot BÖHME, „A felhők mint az évszakok megvilágításai vagy jelvényei [Insignien] a világ átmenetiségének mozzanatai. Hozzájárulnak ahhoz, hogy – akárcsak a képeken – a dolgokat a maguk itt és mostjában tapasztaljuk meg.” *Wolken und Wetter: Zu Goethes Meteorologie als Anfang einer Phänomenologie des Wetters* = Uő, *Der Leib*, 139. Vö. még INGOLD, *Being alive*, Guldin, *Philosophie des Windes*, mindkét kötetben számos helyen.)

³⁴ INGOLD, *Being alive*, 171. Részletesebben: „Mint a fény, hang és érzet tapasztalata, amely elárasztja az érzékelésünket, az időjárás nem annyira az észlelés tárgya, hanem olyasvalami, *amiben* érzékelünk, ezáltal szavatolva tulajdonképpeni látási, hallási és érintési képességeinket. Ahogy változik az időjárás, úgy ezek a képességek változnak, elvezetve bennünket nem csak különböző dolgok észleléséhez, hanem ugyanazon dolgok különbözőképpen való érzékeléséhez. Röviden, az időjárás 'a világ világlása' – kölcsönvéve Heidegger kifejezését – és mint ilyen nem a képzelőerő fikciója, hanem a létezés tulajdonképpeni *temperamentuma*.” Uő., 161–162. Regionális párhuzamként lásd (a Bodorról többször író) Andrzej Stasiuk esszéjét, ahol a következő olvasható: „A meteorológia mindig is fölényben volt a földrajzzal szemben.” Jurij ANDRUHOVICS – Uő, *Az én Európám: két esszé az úgynevezett Közép-Európáról*, ford. KÖRNER Gábor, JAK–Kijárat, Budapest, 2004.

³⁵ Uő., 171.

³⁶ Aki a drótkötélpálya állomása melletti kunyhóban lakik, amelyet így ír le az elbeszélés: „De mohos köveivel, zuzmóval benőtt, ködszíva gerendáival a viskó, mintha csak magától nőtt volna oda, mindenestől a hegyoldalhoz tartozott.” (*Sinistra körzet*, 76.) Külön, további kérdés lehetne az inorganikus világ dimenziójának, akár sajátos „agency”-jének fizioszemiotikai vizsgálata a Bodor-regényekben (amivel alighanem a biopoétika határain is túl kellene mozdulni). Ennek lehetséges teoretikus hátteréhez vö. Nicola ZENGIARO, *From biosemiotics to physiosemiotics. Towards a speculative semiotics of the inorganic world* = Linguistic Frontiers 5 (3), 2022, 37–48.

hőmérsékletet, felhőképződést, esőket mér, illetve figyel meg, továbbá prognosztizál – egyezőval a környezetiség klimatikus indexeit részesíti figyelmében. Az ilyen mérések szokásosan jegyzőkönyvekben rögzítődnek, vagyis itt a regény idevágó sajátos protokolláris poétikájának implicit allegóriáját kapjuk. Ebben az értelemben Géza Hutira figurája felfogható úgy is, mint az elbeszélés természeti-környezeti indexeinek fokalizátora, protokollánsa, scriptora. Egyfajta kívülhelyezett funkciója a narráció vagy a diegetikus világ illetén elemeinek, különösen, hogy az elbeszélés bizonyos közelséget jelez a nagyrészt én-elbeszélő és a szerzői (vezeték)nevet is viselő Andrej Bodor alakjához.³⁷ Hutira és a vélhetőleg áldott állapotban lévő Bebe Tescovina végül – sajátos fenségességi, transzcendenciaközei vonzatokat sem nélkülöző, ugyanakkor meseszerű szcenárió keretei között – szó szerint meteorológiai történet következtében távoznak a körzetből („Felhők ragadták el őket Ukrajna felé.”)³⁸

Ebben a példában is erős nyomaték kerül a járás jelentőségére, amely nap, felhő, föld és ember összjátékában viszi színre a *világszerűség* dinamikáját. Itt – ismét Ingold megvilágító kifejtését idézve – nem helyek (még kevésbé puszták felületek), hanem utak (ösvények, nyomvonalak) azok, amelyeket bejárnak, amelyeket létesítenek a járás, vándorlás révén, a földön és/vagy a levegőben.³⁹ Ekképpen nem egyszerűen ég és föld között megy végbe, hanem a világ megkötéseként és kioldozásaként.⁴⁰ A nyomok, útvonalak, vándorlás jelentősége Bodor műveiben, különösen a *Sinistrában*, ismeretesen aligha hangsúlyozható túl, főleg a regény emblémájává emelkedő „páros nyomvonal” trópusában,

³⁷ „– Most veszem észre – szolt közbe Andrej Bodor, és meglóbálta kezében Géza Hutira dögcéduláját –, egyidősek vagyunk. Mindketten harminchatosak.

(...)

– Igen, harminchatos, az egy nagyon jó évjárat volt – morogta Géza Hutira. – Mind vittük valamire.” (*Sinistra körzet*, 139.) Úgy tűnik, valamiképpen Géza Hutira is a szerző-funkció önéletrajzi alakzatának összefüggérendszerében szituálódik (Bodor Ádám ismeretesen 1936-ban született), együtt Béla Bundasiannal, akinek személyleírása a maga részéről feltűnően a szerző referenciális fiziognómiájára hajaz. Az önéletrajzi, illetve auktoriális szubjektum szétbontása figyelhető meg legalább két (Andrej és Bundasian), de akár három (Géza Hutira) figurára is. E szerzőségi és narratogenetikai összefüggérendszer vizsgálata külön elemzést igényelne.

³⁸ „Eleinte kettejük közül csak egyetlen pontszerű alak látszott, amely hol fölbukkant, hol eltűnt az éles tarajok között; de amint a felkelő nap végigsütött az ormokon, váratlanul az egész vonulat körvonala az ónos eső távozó felhőjére vetült, rajta Géza Hutira óriásira nőtt árnyalakjával. Szárnyaló léptekkel suhant a hegygerinc fölött, Bebe Tescovinát a vállán cipelte, fejét előretartva, nehogy a gyerek hasa megnyomódjék. Felhők ragadták el őket Ukrajna felé.” *Sinistra körzet*, 151. Figyelemre méltó a „vonulat” és „vonat” mondhatni anagrammatikus közelsége, de legalábbis egymást értelmező szinonímiaja (mindkettő nyelvjárási szó, a „von” igéből alkotva), mint ahogy a jellegzetes látványszervezés (matt visszfény esik tranzitorikus jelenségekre, megvilágítva vagy megjelölve azokat – itt ráadásul kétszeresen is a pillanatnyiség, futólagosság jegyében), ennek kölcsönösségi indexe (nem pusztán a felhő árnyéka vetül a vonulatra, de utóbbi „körvonala” „az ónos eső távozó felhő”-jére, mintegy ráíródva arra). A szinonimikus viszonylatok önmagukért beszélnek („eltűnt”, „távozó”, „suhant”, „ragadták el”), ahogy a „távozó felhő” természeti jelenségének analógiája a két szereplő távozásával a körzetből.

Talán ezen a ponton felfedezhető halvány utalás valamiféle jövőbeliségre (amelyet KULCSÁR SZABÓ Ernő hiányolt a regényből, vö. *Honnan jön a Sinistra? A poétikai eredetiség kérdéséhez II.* = *Alföld* 2023/11, 85., illetve = LÖRINCZ Csongor – SMID Róbert [szerk.], *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.)

³⁹ Vö. INGOLD, *Footprints through the weather-world: walking, breathing, knowing* = *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 2010, Vol. 16, Making knowledge (2010), 134. Máshol: „... a humán egzisztencia nem alapvetően helyhez kötött (...), hanem helyeket *megköt*. Nem helyeken, hanem utak mentén fejlík ki.” *Being alive*, 181. (Vita tárgya lehetnek ugyanakkor az e térfelfogás szekuláris jellegéből adódó következmények.)

⁴⁰ Vö. INGOLD, *Being alive*, 150. („binding and unbinding of the world”)

a zárlatban. Ez a megfagyott sínyom is a föld (talaj) és felhőből származó csapadék találkozásában, illetve emberi közreműködéssel (habituális közlekedéssel) jön létre, illetve szilárdul meg, vagyis magába sűríti a világszerűség indexeit (mindig megvilágítva a felhő visszfénye vagy a hold által).⁴¹ A „páros nyomvonal” nem utolsósorban a narrativitás, a „plot” önreflexív trópusa is,⁴² a szöveg regényszerű műfajiságának értelmezője, ahol az elbeszélés environmentális indexekkel ellátott, a környezetiségbe lefordított, illetve abból táplálkozó nyelvi *mozgásnak* minősül.

A regény atmoszféráját a benne körvonalaázódó világszerűség észlelési koordinátáinak eme sajátos klimatikus dimenziója jelöli, ahol az iterativitás poétikai-textuális hatásmozzanatai e klimatikus „világítás”-ban az „ugyanazon dolgok különbözőképpen érzékelésének” (Ingold) ágyaznak meg.

Hogy mindezek mennyiben a nyelvi motiválatlanná válás allegóriái, ennek felderítéséhez ideje rátérni az idevágó, kifejezetten nyelvi-poétikai és textuális jelenségek vizsgálatára, néhány példa alapján. A jelölők vagy lexikai elemek átvitelének lehet markáns példája a 11. fejezet, a (*Severin Spiridon meglepetése*) két szöveghelye. Ebben a fejezetben esik szó a különös, bányászsisakos látogatóról Andrejnél, akit többek között így vezet be az elbeszélés, a fejezet második bekezdésének végén: „Egy ideig tanácstalanul ácsorgott, mígnem fölfigyelt a megállót jelző tábla nyikorgására. Tövébe telepedett, mint egy vándor, aki a menetrend szerinti járatra vár.” (121.)⁴³ Itt az emberi szubjektumról és kulturális-civilizációs összefüggésekről beszél a narráció. Pár oldallal később Andrej messzelátójába néz a bányászsisakos idegen (akár idézve ezzel Borcan ezredes első fejezetbeli ténykedését): „Az idegen a messzelátóval előbb végigvándorolt a tisztásokon, majd a hegyvonulatokon, végül arra a gyöngyházasan derengő felhőre emelte, amely már a hold fényében várakozott a hegygerinc fölött.” (125.) Látható, a szöveg ugyanazokkal a szavakkal operál, mint az első idézetben, csak hogy a vándor-hasonlat itt a technikai eszköz használatát, az általa lehetővé tett (messze)látást jelöli, míg a „vár(akozik)” ige az emberi cselekvés helyett természeti entitásra, a felhőre, annak tranzitorikus jellegére vonatkoztatódik. Emberi-civilizációs és természeti temporalitás

⁴¹ „Előttem, a tisztáson kanyarogva jégből vagy ki tudja talán üvegből való kettős csík ragyogott a felhő visszfényében (...) Egy ilyen páros nyomvonal, ezüstös fényektől selymes pántlika...” (14.) „A felhő visszfényében a zöldellő fűvön, a tisztások zugát, gyantás fatörzseket beragyogva páros márványpántlika tekerőzött a homályba.” (155.) „Éjnek évadján a lenyugvó hold csöndjében érkeztem a tetőre, sítalpaim ezüst szalagja most is ott kanyargott tisztásokon át a Kolinda-erdő bűvópatakjai felé.” (158.) Ezek azok a bűvópatakok, amelyek egy helyütt „rövid történeteket ismételve bolyong”-anak „a föld, a hó, a jég alatt” (115.), vagyis a testamentáris zárlat („... mégsem tűnök el erről a tájról nyomtalanul.”) kimondatlanul önreflexív jelzéssel él: a nyomvonalak a „rövid történeteket ismételve”-ő bűvópatakok fölé/fölött vezetnek. Az „ezüstös fényektől selymes pántlika” színesztézikus trópusa (kettős vizuális, illetve aztán taktilis szenzorium kapcsolata) szintén önreflexív sűrítése lehet a regény topológikus poétikájának. A szintagma emelkedő-ereszkedő (ugyanaz ismétlődve) dallamvonala pedig a hangzós karakterisztikumot emeli ki (egyszersmind ezen a síkon utánképezve a „tekerőzés” vizuális mozzanatát).

⁴² Vö. INGOLD, *Lines. A brief history*, London – New York, 2007, 90–96.

⁴³ Itt is feltűnő a hangzós széria a mondat akusztikus kompozíciójában, amely ezen a síkon mintegy motiválja a hasonlatot vagy feloldja annak arbitraritását: „vándor” – „járatra” – „vár”. A szubjektum ebben a potenciális (nem-)cselekvésében oldódik fel, azon kívül nem adott mint olyan.

vetülnek egymásra, hibridizálódnak egyazon nyelvi-lexikai elem⁴⁴ révén (ugyanakkor feszültségük implicit hangsúlyaival), akárcsak szubjektum és környezet(e), többszörös értelemben. A hasonlat virtuális tropológiája („mint egy vándor”) a technikai eszköz használatának nyelvi asszociatív kifejezésébe vezet („végigvándorolt”), a „vár” esetében pedig antropomorfizmusba megy át („várakozik”). Ez eminensen nyelvi folyamatot jelent, amit az önreflexív síkon az is aláhúzhat, hogy mindez mondhatni a távcsővel lehetővé váló technikai látás eredménye!

Ezek az átvitelek – szó szerint *vándorlások* (!) – láthatatlan nyomokként íródnak be a tudattalan olvasói emlékezetbe, afféle eredet nélküli „délà-vu”-k módján és bízást hozzájárulnak a szöveg feszes sűrűségének olvasói percepciójához. Az ilyen és hasonló átvitelek nem egyszerűen motivikus hálózatok értelmében vett kapcsolatokat építenek ki, hanem a szövegesülés ennél mélyebb szintjein mennek végbe (ahogy láttuk, *egyazon* fejezeten belül), egyfajta látens grafémaszerűség (de legalábbis a hjelmslevi „elemek” – áthelyezésének –) síkján, amelynek a kiterjedt jelenléttel rendelkező nyomszerűség lehet a motivikus emblémája.⁴⁵ Amely grafémaszerűség ugyanakkor nem adott mint olyan, hanem folytonos átíródásban, írott voltának potenciális felbontásában, textuális átvitelekben, transzformációkban, „a nyom motiválatlanná-válása”-ban,⁴⁶ a jel történő jellegében létezik. Tulajdonképpen a szöveg keletkezésben levését, virtuális változatokra osztódását már ezen a nyelvmateriális síkon végrehajtva, amely történésnek az „Egy regény *fejezetei*” műfajpoétikai jelzése úgyszólván már „csak” kompozitorikus alakzatát manifestálja.

A *Sinistra körzetben* még ennél is tömörebb példák találhatók egyazon lexikai elem többféle referenciális, illetve frazematikus viselkedésére: a „tető” lexéma a hatodik fejezetben előbb *katakretikus*, itt természeti értelemben („Mire a *tetőre* értem, az utásházát teljesen körbefújta a hó.”, 61.), aztán ezt a megfogalmazást megismételve, de immár *frazematikus* használatban, nem mellékesen autodiegetikus idézett belső beszéd formájában („A *tetőre* érkeztl, fiam.”, 64.), végül *referenciális* jelentésben, civilizációs-természeti összefüggésben, szintén iteratív elemmel, fordul elő, itt jelentésstanilag erőteljesen exponált motívumokkal („A behavazott *tetőket* akkor öntötte el a nap.”, 65.), pl. a hó jelentőségével a fejezet zárata felé.

A *Verhovina madarai*ban is jelentkezik ez a nyelvi-poétikai fenomén a mondott nyelvmateriális síkon, bizonyos (főleg igei) szótövek és származékaik kiegészítő átvitelében. Az első fejezetben a „mér” ige fordul elő gyakran pár oldalon, különböző vonzatok általi

⁴⁴ Az „elem”-et (Element) itt Hjelmslev szóhasználata szerint értve, megkülönböztetve a „jel”-től, az explicit jelszerűvé válástól, a „jelképzés”-től. Vö. Louis HJELMSLEV, *Die Sprache. Eine Einführung*, Darmstadt, 1968, 47. A „látens” kiegészíthetőséghez vö. uo. 118, a nyelvhez mint a „felcserélhetőség” médiumához vö. uo., 121.

⁴⁵ A nyom Krämer medialitáselméleti eszmefuttatásában a medialitás „másik” paradigmája a követ mellett, vö. *Medium, Bote, Übertragung*, 276–297. A nyom mint indexikalitás jelentőségéhez a *Sinistra körzetben* vö. SZEMES Botond, „Megtanulta leolvasni a szélkakasok állását.” *Indexikus jelek a Sinistra körzetben* = LÖRINCZ Csongor – SMID Róbert (szerk.), *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.

⁴⁶ Jacques DERRIDA kifejezése, vö. *Grammatologie*, Frankfurt a.M., 1974, 83.

módosulásaiban (felmér, végigmér), illetve frazematikus alakzataiban („felméri a terepet”).⁴⁷ A második fejezetben hasonló történik az „üzen” igével, ami igei artikulációi után ott főnévi – és nem mellékesen nem-antropomorf jelentésű – formájában is megjelenik a szövegben.⁴⁸ A harmadik, rövidke fejezetben az „esik” (és származéka: „eső”) és a „hull” igék szinonimikus, ugyanakkor eltérő léttartományokhoz kötődő használati módjai szövegesülnek.⁴⁹

A „szálló” szavak vagy nyelv útja tehát a lexémától (amely lehet katakrézis és szó szerinti megnevezés is) a frazémáig vezet (és fordítva) – nem pusztán empirikus továbbadása, -vitele a szónak. Sajátos visszhangok ezek, amennyiben egyik szóban tulajdonképpen ugyanannak a szónak egy másik előfordulása vagy alakja és persze potenciális jelentése visszhangzik (avagy kísért látens módon benne).

A Bodor-szövegek önprezentációs alakzatai, sőt elvontabb értelemben vett nyelvszemléleti mátrixa kétségkívül a nyelv hangzásjellegét helyezik előtérbe, komplex feszültségben állva az írottág grafikus-szemiotikus kodifikációs síkjával.⁵⁰ Ennek orientáló, nem eléggé hangsúlyozható relevanciájára mások mellett jelen tanulmány is több példát említett és elemzett. A „szálló szavak” éppen fentebb tárgyalt átvihetőségüknek mint *artikulációnak* (emez szükségességének) köszönhetően maradnak meg, vannak jelen látens módon, alapvetőbb értelemben, mint a grafikus rögzítés maradandóságának szokványos képzetében. Nem távol attól a logikától, ahogyan Lacan megfordította az ismert mondat: „scripta volant, verba manent”.⁵¹ Az írott közleményt mindig el lehet tulajdonítani, mindig képes az áthelyeződésre – ahogy Andrej Bodor Béla Bundasian naplójából tud meg részleteket mostohafia hollétéről és kapcsolatáról Connie Illafelddel, amely ellopás gyakorlatilag Andrej homodiegetikus szerepkörét motiválja, őt mint elbeszélőt létesíti, illetve a regény cselekményét, történetét indukálja. Míg a kimondott szavak az artikuláció révén rögzülnek a tudattalanban, ahol az artikuláció (amely hangként nyer el ágenciát) ugyanakkor a külső, a betű (a Valós) és a belső, a jelölő (a Szimbolikus) közötti oszcillációt jelenti.⁵² Alternatív értelemben az artikuláció mint apellatív hangoztatás

⁴⁷ A „mérés” (illetve a mérleg!) ismeretesen a regény fontos motívuma (*Verhovina madarai*, 39., 75., 78., 221.). A vízállást mérő lécek leolvasása hasonló foglalkozkodás Anatol Korkodus számára, mint Géza Hutira esetében az alapvetően a levegő halmazállapotaira és állagára vonatkozó mérőműszerek megfigyelése a Dobrin fölött fennsíkon.

⁴⁸ „... postagalambbal üzent a gyűjtőtőhöz...” „Úgy látszik, hiába üzent...” (39.) „Anatol Korkodus egyúttal üzent a kommunális istállóba is...” (40.) „... ismeretlen erdőkből, mint a túlvilág üzenete, a kakukk egykedvű hívása visszhangzott.” „Üzentek a madaraknak, aztán, mint akik elvégezték, amit rájuk bízta, eltűntek.” (45.)

⁴⁹ „A választás a két Nyegrutz leánykára (...) esett...” „Medárd napja abban az évben pünkösdre esett...” (57.) „... még zuhogott az eső...” (58.) Aztán a „hull” esetei: „Eközben két kislány homlokára egy-egy könnycseppje hullott...” (59.) „... miközben lépcsőjén fölfedeztem az elhullott kövér vércseppeket...” (60.)

⁵⁰ Ahogy ezt KULCSÁR SZABÓ Ernő és SZIRÁK Péter tanulmányai megmutatták, vö. *Honnan jön a Sinistra? II. és Meg van írva? A Verhovina madarairól* = LŐRINCZ CSONGOR – SMID RÓBERT (szerk.), *A körzet poétikái. Tanulmányok Bodor Ádám életművéről*, Prae Kiadó, Budapest, 2024, megjelenés előtt.

⁵¹ Vö. Jacques LACAN, *Szeminárium Az ellopott levélről* = KIS ATTILA Atilla – KOVÁCS SÁNDOR s. k. – ODORICS FERENC (szerk.), *Testes Könyv II.*, Szege, 1997, és LACAN, *The ego in Freud's theory and in the technique of psychoanalysis* = UÖ, *The Seminar of Jacques Lacan. Book II*, New York – London, 1988, 198.

⁵² Vö. SMID RÓBERT, *A betű mint a jelölés üres helye. Jacques Lacan pszichoszemiotikájáról* = Kellék 55 (2016), 100. Részben Mladen DOLAR alapján, vö. *His Master's Voice. Eine Theorie der Stimme*, Frankfurt a.M., 2007, 34–35, 199.

ugyanakkor beíródást jelenthet a Másik emlékezetébe (nem feltétlenül a megnyilatkozás intencionális értelmének síkján), nem annyira a memoria verborum, de a *memoria personae* értelmében, ahol az, „ami így megmarad, nem fog teljességgel leválni arról a nyelvi közvetítésről, amelynek köszönhető”.⁵³

Így tehát, az az alapvető nyelvökonómiai vonása Bodor szövegeinek, hogy „kevés szavú mű”-vek,⁵⁴ ugyanakkor a fentebb említett intratextuális átvitelekben (még egyszer: *nem csak* a motívumok szintjén) összetett jelentéstani ambiguitást, szemantikai sokértelműséget, a narrativitás fölötti „nyelv”⁵⁵ többretegűségét valósítják meg – mindez olyan nyelvszemléletet sejtet, amely a jel (szerűség) látenciáját, a lacani Betűt implikálja materiális értelemben. Kézenfekvő példa a lacani kontextusban a tulajdonnevek adása, magának az én-elbeszélő Andrej Bodornak a név-létesítése a körzeti hatalom által. A tulajdonnév mint a nyelvbeli előzetesség alakzata a betű figurációja, és Bodornál is releváns a következő: „a szubjektum mindig sokkal inkább a róla szóló, a neki elsajátításra felajánlott diskurzusnak és az ebből táplálkozó saját megnyilatkozásnak a szolgálja a lacani elméletben, mintsem saját nyelvbe vetett állapotának.”⁵⁶ Kérdés ugyanakkor, hogyan viszonyul ehhez a szálló szavak mint a másik memóriájába való beíródás mozzanata (pl. a Wargotzki-epizódban, ahol ugyancsak Andrej nevét hangoztatják). Kardinális kérdése ez a látszólag teoretikus dilemma tehát legalábbis a *Sinistra körzet* értelmezésének.

Ami az említett átvitelekben azt jelenti, hogy nyelvi elemek kombinálhatók más vagy új nyelvi elemekké ugyanannak a nyelvi építménynek és szabályainak megfelelően. Ahol is e jelek fenomenális-empirikus anyagi aspektusa másodlagos, ameddig felismerhető marad az átvitelek végbemenése és ennek szabályai. Ismeretes, hogy Saussure a nyelvet sakkjátékhoz hasonlította, mely analógiát aztán Hjelmslev aknázott ki tovább.⁵⁷ Ebben az összefüggésben is vizsgálhatók Bodornál az allegorikus vagy allegoricitást implikáló nyelvi alakzatok (pl. a „páros nyomvonal”, amely „soha” „nem enyészik el”).⁵⁸ És ezen a ponton nem hárítható el a sakk- és malomjáték tematikus gyakoriságának említése: a *Sinistra körzet*ben ismeretesen szinte nincs fejezet, ahol valakik ne játszanák e játékok egyikét vagy másikat, ráadásul némán (a *Verhovina madarai*ban a malomjáték dominál). Ez ismét olyan átfogó és meglehetősen manifeszt motívum, melyet a recepció eddig nem részesített figyelemben. E játékok funkciója az elbeszélt történet síkján általában homályban marad, ugyanakkor bizonyosfajta státuszukra az elbeszélt világban azért következtetni lehet, pl. az alábbi, auktoriális elbeszéltségű szöveghely alapján:

⁵³ Wolf Dieter STEMPER, *In den Wind geredet – und was davon bleibt* = Anselm HAVERKAMP – Renate LACHMANN (szerk.), *Memoria. Vergessen und Erinnern*, München, 1993, 238.

⁵⁴ KULCSÁR SZABÓ, *Honnan jön a Sinistra?* II., 86.

⁵⁵ KULCSÁR SZABÓ, *Honnan jön a Sinistra?* I., 60.

⁵⁶ SMID, I. m., 93.

⁵⁷ SAUSSURE, *Bevezetés az általános nyelvészethez*, 110–111, 128, 131., vö. HJELMSLEV, *Die Sprache. Eine Einführung*, 53–55. Játékok és a nyelv viszonyáról, arról, hogy a előbbiek lefordíthatók a nyelvbe, nem pedig fordítva, vö. HJELMSLEV, *Prolegomena to a Theory of Language*, Madison, 1961, 108–110.

⁵⁸ *Sinistra körzet*, 14.

Andrej lefékezte a járgányt, kikötözte a sorompó villájához, nehogy a lejtőn visszaguruljon. Az ezredes látta, nem siet, priccse alól elővette a sakkot. Nyitott ajtó mellett, a padlóra terített kockás ingen tologatták az otromba kicsi faragványokat; az egészet egyetlen mozdulattal össze lehetett szedni, ha netán közelednék valaki. (69.)

Vagy itt, immár Andrej homodiegetikus narrációjában:

Az őrszobán régi sakkozócimborám, Jean Tomoioaga ezredes lakott. (...) A viharlámpás a hamarosan a küszöbre került, Jean Tomoioaga ezredes kicserélte rajta a vörös üveget fehérre, aztán elővette a sakkot. Házilag faragott, otromba kicsi figurákkal játszottunk egy kockás ingen, amit ő a padlóra terített. Az egészet egyetlen mozdulattal össze lehetett szedni; a hegyivadászok nem szerették az ilyen játékokat. (88–89.)

A játék tehát tiltott, mintegy szubverzív tevékenységnek minősül Sinistra körzetben, antagonisztikus viszonyba kerül a fennálló hatalmi berendezkedéssel (sőt különbözőségi viszonyba bizonyos értelemben a munkaköri feladatokkal is – járgány kikötözése, viharlámpás kezelése), ugyanakkor folyamatosan, szinte minden adandó alkalommal játsszák (a hatalom képviselői is). Talán ez az egyik mozzanata „a humán integritás igénye”-nek, amelyet Kulcsár Szabó Ernő teljességgel hiányol a *Sinistra körzet* világából?⁵⁹ Jelen összefüggésben viszont inkább arra kell utalni, hogy az elbeszélés igen feltűnően a sakk tartozékainak arbitráris jellegét jelzi (ing, házilag faragott, otromba), mintegy demonstrálva a saussure-i tételt, miszerint a sakkfigurák anyagsága teljességgel konvencionális jellegű a nyelv mint forma, mint pozicionális „játék”, a nyelvi érték szempontjából.⁶⁰ Hasonlóképpen változtatják ezek a különböző jelölők a kontextuális, szemantikai, motivikus tulajdonságaikat, viszont funkciójuk vagy értékük ettől még felismerhető marad. Ha az értéket többféle anyagság „hordozhatja”, akkor viszont – ahogy erre Hjelmslev felhívja a figyelmet⁶¹ – ugyanazon anyagi entitás többféle értéknek is hordozójául szolgálhat, ahogy ez itt pl. a „vándor” vagy „vár” inskripciók (vándorlásának) esetében is bekövetkezik. A nyelv ebben a nézetben „transzformációs” médiumként viselkedik,⁶² amelynek narratopoétikai lehetőségeit Bodor prózája főleg a nyelvi asszociativitás dimenziójában aknázza ki. Hjelmslev értelmében a nyelv a par excellence fordíthatóság médiuma (vagy par excellence fordíthatósági médium), amelybe bármely más szemiotika lefordítható (de nem fordítva). Igaz ez

⁵⁹ *Honnan jön a Sinistra? I.* = Alföld 2023/10, 66.

⁶⁰ Vö. SAUSSURE, *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, 110–111, 128, 131., vö. Dominique DUCARD, *Language and the game of chess. Saussure, Hjelmslev, Wittgenstein and Greimas* = Semiotica 2017; 214: 199–217. Vö. még Rasmus GAHRN-ANDERSEN, *Radicalizing radical linguistics: on the need to overcome the language–practice divide* = Linguistic Frontiers 6 (2), 2023, 5–9.

⁶¹ HJELMSLEV, *Der stratische Aufbau der Sprache* = Uö, *Aufsätze zur Sprachwissenschaft*, Stuttgart, 1974, 88–89.

⁶² Vö. HJELMSLEV, *Prolegomena*, 108–110.

„bármely tartalomra” („purport”) is: „csakis nyelvben ’vagyunk képesek átdolgozni [work over] a kimondhatatlant, ameddig nem mondtuk ki.’”⁶³ Így a transzformativitás erre a fordíthatósági medialisra is vonatkozik, a „nem-szemiotikus” lefordítására a szemiotikusba. A játék (game) elve azért fontos itt, mert a „játékok közel vannak” szemiotikus és nem-szemiotikus „határvonalához”, „alighanem magán ezen a határvonalon” helyezkednek el.⁶⁴

A nyelvi materialitás megmaradása a beszédben vagy a beszédhangképzés és az artikuláció után különös maradék-figurációkat (a Valós síkján Lacan-nal szólva) gerjeszt vagy termel Bodor regényeiben. Hogy a szálló szavak képzele korántsem pusztán immateriális fenomén, azt a beszédhang interszenzorikus vonása hangsúlyozhatja, amikor úgyszólván haptikus jellemzővel bír, például a Senkowitz nővérek leírásában: „Mintha maguk is szemétből lettek volna, a Senkowitz nővérek szürkék voltak, nyirkosak, szinte máladoztak, még a hangjuk is ragacsosan elnyúlt a levegőben. Már amíg egyáltalán beszéltek.”⁶⁵ Itt a „ragacsos” hang (és vele ennek szubjektuma) a Bogdanski Dolinán hegyekben álló szemét metonímiája, vagyis ismét specifikus környezeti indexszel bír, ennyiben nem egyszerűen mégoly virtuóz elbeszélői imagináció punktuális esztétizáló műveletének eredménye.

A beszédhang, a szavak többsíkú szenualizációja, illetve materializációja inszenírozódik ugyanezen regény történetében: „A dróthálót is, mintha csak a sok elröppent, tétova szó tapadt volna meg rajta, szürke lepedék borította, és amikor Hamza megszólalt, közelségétől felizzott, kifényesedett. A drótháló résein Hamza szaga is átszüremlett, olyan volt, mint a fegyőrre, csakhogy még annál is fullasztóbb, fanyarkás, édeskés, mint a rothadó rongyoké. Gábrriel Ventuza élmeyegni kezdett, eleredtek a könnyei, még a nyála is kibuggyant, miután annyira tele lett vele a szája, hogy nem bírta lenyelni. A falon a penész, mint a szivacs beitta a hangot, ráadásul Hamza szavai – mintha vattából lettek volna – még a dróthálón is fönnakadtak; inkább csak egymás szájáról olvasták le a betűket.”⁶⁶ Beszédhang és szag mintha nem volnának elkülöníthetők el egymástól, vagyis a hang olfaktorikus minőségként adódik. Különösen, hogy a hang „szürke lepedék”-ként inkább a kilélegzés eredményeként tapadhat meg a dróthálón, nem verbalitásként. Itt a hang lényegében mint maradék jelenik meg, a hang maradéka („szürke lepedék”), amelyet a „drótháló”, illetve a „penész” tárolnak (ezzel nem-organikus és organikus minőségei állnak egymás mellett). Amelyet ugyanakkor az aktuális beszédhang animál, kelt újra életre. Ha a „penész” beissza a hangot, úgy ezzel mintegy felfüggeszti annak hangzós létét, viszont elképzelhető, hogy mondhatni tovább is tenyésztí azt. A szálló szó ebben a beíródásban, illetve általa éppen fonetikai lététől (ami pedig őt a levegőben szállíthatná) fosztódik meg, és válik valóban maradékká, azaz képletesen

⁶³ „Ez az a minőség, amely egy nyelvet nyelvként használhatóvá tesz, képessé arra, hogy bármely helyzetben kielégítően funkcionáljon.” *I. m.*, 109. (Hjelmslev a kimondhatatlanról honfitársát, Kierkegaard-t idézi.)

⁶⁴ *I. m.*, 110.

⁶⁵ *Az éresek látogatása*, 12.

⁶⁶ *I. m.*, 53.

„betűk”-ké, amelyeket legfeljebb csak olvasni lehet. Fontos azonban aláhúzni, hogy ez a kísérteties materializáció éppen a nem-írhatóság effektusait erősíti fel, vagyis nem esik egybe a grafematikus rögzítés tartományaival, nem érhető el azok számára.

Ugyanakkor a szó ignorálása, cselekedtető funkciójától való megfosztása éppen azért lehetséges, mert elhangzik, tovaszáll a némaságba, elmarad illokutív funkciójának (legalábbis explicit) visszaigazolása.⁶⁷ A szálló szó konfigurációjában ez a lehetőség vagy vesztély is benne foglaltatik (itt egyébként a szó „elröppen”, ami önreflexív módon kiemelheti eme ige referenciális-frazematikus használatait, lásd ezek tárgyalását fentebb).

Ezek a példák is aláhúzzák a kísértetieség aspektusát, jelentésmozzanatát a szavak – sokszor cél nélküli vagy (intencionális szemantikai, pragmatikai) funkciót veszítő – közlekedésének, cirkulációjának és interszenzorikus materializációjának, potenciális, illetve paradox megmaradásának, tárolódásának, beíródásának tekintetében. A szavakban felerősített (vagy éppen meggyengített) hang performatív mozzanata materializáció és immaterializáció kettős mozgásában íródik, ahol is alapvetően a beszédhang szenzorikus mozzanatának környezeti kihangosítása (egyúttal visszhanggá avatása) vagy beíródása, anyagszerű megmaradása történik. Mindez nem ritkán magának a szövegnek a hangzós dimenziójában is megnyilvánul, e hangok éppen a konkrét nyelvi auditív síkon kelnek életre. Ez a kísértetszerűség ugyanakkor testamentaritást létesít: a cementtel beöntendő barlangban tartózkodó Aron Wargotzki esetében alighanem etikai,⁶⁸ míg Vidra földrajztanár növendékei esetében térségi történeti-politikai, illetve geokulturális, akár zoopoétikai értelemben.⁶⁹ A „búvópatak” motívumában implikált látencia szövegekörnyezettől függően többféle jelentést mozgósíthat.

A fentiek mellett territorializáció és deterritorializáció kettős mozgása is megfigyelhető a „szálló szavak” konfigurációjában: a környezetiség metonímiái a territorializációt foganatosítják, ugyanakkor mindez egy eredendő deterritorializáció függvénye is, a szavak elválása hangzós, illokutív, jelentéstani funkcióiktól és adott modális szerepkörüktől. A nyelv „bejön a levegővel az ablakon”, ez a bizonyos levegő lelkesíti át, látja el (további) szenzoriummal, erősíti fel, hangolja a nyelvet (és persze fordítva is), ugyanakkor mindez a nyelv eredendő (szimbolikus) képességének is köszönhető, hogy el tud válni konkrét pragmatikai, referenciális, jelentéstani, performatív kontextusaitól (ez az, amit

⁶⁷ Lásd pl. a következő helyet, Andrej és Elvira Spiridon „párbeszédét”: „Bókjaim sorra elröppentek a füle mellett...” (*Sinistra körzet*, 12.)

⁶⁸ Elvira Spiridon viselkedéséből kiolvasható, ha kimondatlanul is, a morális mérce jelenléte: „– Ha ezt is megteszi az úr – hajolt közel Elvira Spiridon, hogy lehelete szagából a fenyegetést is megéreztem, – azt szeretném, ha az alatt az idő alatt nem találkoznánk.” (*Sinistra körzet*, 119.). Vagyis a körzet világában a morális szempont azért ha nyomokban is, de jelen van.

⁶⁹ Vidra földrajztanár különös figura, növendékeinek egyszerre mutatja meg a természeti látenciát, és beszél nekik az elfeledett, elfojtott, eltörölt kulturális-vallási-történeti – itt alighanem a Monarchia jegyében értelmezendő többnyelvű, többnemzetiségű, még egyes (mesterséges) „nemzet”-államok megalapítása előtti – múltról: „Egy időben hetenként legalább egyszer fölvitte őket az egykori evangélikus templom tornyába, hogy név szerint megmutassa nekik Pop Sabin erdejétől kezdve a környező vonulatokat, egészen a távoli hófödte Dobrinig, amelyeket a városból már nem lehetett látni, mivel azokat a hulladék halmái eltakarták. Ráadásul olyasmiről is mesélt nekik, ami nem szerepelt a tankönyvekben, hogy például nem is olyan túl régen a Medvegyica vize nem délről, hanem észak felől került meg a várost, a két part közötti kompjárat tele volt magyarokkal, zsidókkal, cipszerekkel és lengyelekkel.” (*Az érsek látogatása*, 68.) Vidra alakjához lásd Smid alapos elemzését: *Egy körzet természetrajza*, 74–80.

Derrida iterabilitásnak nevezett) és képes deterritorializálni ezeket, a „betanult szövegek” értelmében. Nem két különálló paradigmáról van itt szó pusztán, hiszen a nyelv összefonódása a környezetiséggel éppen azért lehetséges, sőt azért van ráutalva erre értelemképző funkciójában,⁷⁰ mert deterritorializáló, iterábilis létmódjának betudhatóan szüksége is van rá, illetve ki van szolgáltatva ennek az environmentális indexnek vagy dimenzióknak. A nyelv mint levegő, azaz médium, ugyanakkor fordítás is valami másról, ami maga is atmoszféraként működik (pl. madárhangok terjedése a levegőben), vagyis valami más, egyfajta fizio- és bioszemiotikai environmentalitás is hajtja a nyelvet. A Bodornál központi jelentőségű madármotívum itt is különösen jelentéssé: a madarak éneke „territórium jelölésére szolgál”, ugyanakkor „nincsen ismert vagy előfeltételezett egyedi címzettje”, vagyis ebben az értelemben „deterritorializációt” működtet.⁷¹ A madarak (itt: vadludak) hangjai ilyen szempontból a nyelv működését is mintázzák, sőt: a nyelv már eleve is idiomatizálja (azaz territorializálja), ugyanakkor deterritorializálja is a madarak hangjait. A vadludak „megnyikkantak” a *Sinistra körzet* utolsó oldalán, így fordítja a nyelv a madárhangot: ez a kifejezés egyszerre hangutánzó és (egyes nyelvi) idiomatikus lexéma, ugyanakkor nyomban „(nyugtalanító) szó”-ként, majd pedig viscerális hatású „hang”-ként („gyomrom mélyén is hangjuk remegett”)⁷² jelenik meg a szövegben – és ebben a komplexitásában válik cselekvővé, nyer el ágenciát. Irodalomként működve ezt teszi a nyelv: egyszerre kötődik egy „körzet”-hez (*Sinistra*, *Bogdanski Dolina*, *Verhovina*) és – újrabeléptetésként („re-entry”) ennek nyelvi komplexitásába, nem pusztán generalizációként – megy túl annak határain.

⁷⁰ Az értelem „externalizációjá”-hoz Nancy „exscription”-fogalma alapján vö. David WILLS, *Inanimation. Theories of Inorganic Life*, Minneapolis – London, 2016, 207–208.

⁷¹ *I. m.*, 264.

⁷² Itt a test már nem egyszerűen bensőségesség reprezentánsa, hanem kívülhelyeződésnek alávető/alávetett dimenzió és tapasztalat. Vö. ehhez Nancy alapján WILLS, *Inanimation*, 210.

A ragály birtokolhatatlansága

A „tunguz nátha” motívuma Bodor Ádám Sinistra körzetében

Két héttel azelőtt, hogy meghalt, Borcan ezredes magával vitt terepszemlére a dob-rini erdőkerület egyik kopár magaslatára. Arra kért, tartsam nyitva a szemem, főként az út menti berkenyész bozótot figyeljem, megérkezett-e már a csonttollú madár. Ősz közepe volt, a cserjés idegen hangoktól zibongott.¹

A *Sinistra körzet* első fejezetében Puiu Borcan ezredes, a hegyivadászok vezetője, vagyis a terület hatalmi struktúrájának csúcsán álló személy elviszi magával a frissen érkezett narrátort „terepszemlére”. Ebben az összefüggésben a terepszemle jelentése is kitágul, mert a gyakorlat egyszerre működik biopolitikai, geokulturális és egzisztenciális szinten. Borcan ezredes helyszínválasztása (egy „kopár magaslat”) a táj felmérésének és hatalmi megalkotásának lehetőségfeltételét teremti meg, hiszen az optikailag kedvező pozíciónak nem (csupán) esztétikai jelentősége van, hanem a megfigyelő és ellenőrző hatalom megtestesítésére (a látás / érzékelés általi korrumpálódásra) szólítja fel a narrátort. Vagyis a táj esztétikai kontemplációja egyben hatalmi gesztusként is értelmeződik, mely az ezredes jelenléte és instrukciói („arra kért”) mentén rákényszerítődik a narrátorra is, amivel a „természetbe való élvező kilépés”² elveszti ideológiai-politikai ártatlanságát. Már Joachim Ritter is hangsúlyozza, hogy a modern esztétikai tájtapasztalat mélyén ott munkál a természet feletti társadalmi uralom dimenziója, ugyanakkor a *Sinistra körzet* terepszemléjében az uralom kérdése kerül előtérbe, hiszen a táj létesítésében az élvezeti aspektus másodlagosnak tűnik az ellenséges és a baráti jelek azonosításával szemben, mely hermeneutikai folyamatban a „csonttollú madár” alapvető szignállá minősül.

¹ BODOR Ádám, *Sinistra körzet – Egy regény fejezetei*, Magvető, Budapest, 2015, 5. (A továbbiakban SK.)

² JOACHIM RITTER, *A táj – Az esztétikum funkciója a modern társadalomban*, ford. PAPP Zoltán = Uő, *Szubjektivitás*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 2007, 113–144, 127.

Az erdőbiztos szemléje máskülönben abból állt, reggelente ellátogatott a medvé-szetbe, szemrevételezte az állományt, majd hazatérőben végigbaktatott valamelyik hegyháton, s miközben magába szívta a rezervátum bódító csendjét, a völgyek mélyéről áradó patakzúgást, jelentést fogalmazott a látottakról. Most azonban járatlan ösvényeken, a hegyi vadászok útjelzéseit követve egyenesen titkos kilátóhe-lye felé tartott. Állítólag megjelentek a csonttollúak, nyomukban az erdővidéket telente meglátogató láz, amelyet Sinistra körzetben ki tudja, miért, tunguz náthá-nak neveztek.³

A „szemle” és a „szemrevételezés” katonai / igazgatási szókészlete a hatalom működésének okulárcentrikus dimenzióját hangsúlyozza, vagyis a természetet nem egyszerűen érzékel-jük, hanem a látás mint „teoretikus érzék”⁴ által (de)kódoljuk, vagyis szemantikailag for-dítjuk, amit a „jelentés fogalmazásának” hermeneutikai kényszere is jelez. A terepszemle a körzet természetét a hatalom „terepasztalává” próbálja lefordítani, ahol az anonim és nem emberi fenomalitás címkézhető tereptárgyakra szálazódik szét. Legalábbis ez len-ne a gyakorlat hatalomtechnikai idealitása: a „terep akarása”. Az már más kérdés, hogy a „völgyek mélyéről áradó patakzúgás” jelentéssé fogalmazása folyamatosan megkérdőjele-ződik a Sinistra körzet világában. „A természet megjelenítése különben nem is áll egész-tadó tájképben össze. Bodor Ádám inkább részleges képek folyamatos szálaival szövi át a regényt. Úgy, hogy a szöveg alaptónusát végül is részletnyi képek sokasága és ezek vál-tozatos folyamatossága alakítja ki. Azáltal, hogy a részleges látványszilánkok, amelyeknek egyszeri érzéki szerepük van, végül filigrán szálak szövedékeként ivódnak bele a képzelet-be.”⁵ Ez a természetkulturális dimenzióban értett stabilizálhatatlanság összefügg Bengi Lászlónak azzal az általam is osztott meglátásával: a Sinistra körzet központi poétikai jellemzője a nem identikus iteráció, mely ismeretelméleti-nyelvszemléleti szinten a nyelv ellenőrizhetetlenségét implikálja.⁶ Ez pedig a hatalomra is kiterjed, ugyanis hiába akar-ja a hatalmi diskurzus saját nyelvi kliséivel uniformizálni – ezzel egyszersmind megal-kotni – a terepet, illetve rögzíteni, bevésni saját jeleit az ismétlések által, azok mindig elmozdulnak és eltérülnek. Bengi hosszan elemzi a legkülönbözőbb ismétlési alakzatok, visszatérő motívumok és iterált szövegelemek⁷ ambivalens poétikai funkcionalitását, azt a kettősséget, hogy itt egyszerre jön létre a műbéli világ uniformizáltságának és a territó-

³ Uo.

⁴ G. W. F. Hegel az esztétikai előadásában tesz egy fontos distinkciót az emberi érzékek tekintetében, miszerint csak az ún. „teoretikus érzékek”, mint a látás és a hallás, tekinthetők az esztétikai ítéletek legitim forrásainak. Ez a distinkció történetileg is meghatározta az emberi szenzórium intellektuális és jelentéscentrikus monopolizálását. Vö. SEREGI Tamás, *Művészet és esztétika*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2017, 12.

⁵ TORDAI Zádor, *A távcső művészete* (Sinistra körzet) = SCHEIBNER Tamás – VADERNA Gábor (szerk.), *Tapasztaltatsere – Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005, 64–80, 68.

⁶ Vö. BENGI László, A szövegsegmentumok iterációja mint az epikai világ megalkotása – Bodor Ádám: *Sinistra körzet = Tapasztaltatsere*, 114–131, 126.

⁷ Bengi nem csupán a motívumok és metaforák többszöri előfordulását, hanem a kisebb szövegegységek majdnem azonos módon történő visszatérését vizsgálja, mint például a szereplők szinte állandói jelzőit („Béla Bundasian, a fogadott fiam”), Géza Kőkénynek és szobrának a viszonyát, Borcan ezredes esernyője mint denevér stb. BENGI László, *I. m.*, 117.

rium zártságának megerősítése, illetve a határvonási kísérletek állandó elmozdítása. Ezt az elemzést a továbbiak során azzal a gondolattal egészíteném ki, hogy a tunguz nátha tekinthető a nem identikus iteráció biopoétikai instanciájának, mely a nyelv birtokolhatatlan természete és a természet birtokolhatatlan nyelve közti izomorfát viszi színre.

Borcan ezredes terepszemléjének központi tétje, hogy vajon felismerhető-e a csonttollú madarak jelenléte, hiszen „*nyomukban*” jelentkezik az „*erdővidéket telente meglátogató láz*”. A terep akarásának optikai dimenziójával izgalmas feszültségben áll az a tény, hogy a tunguz nátha a maga mikrobiológiai valóságában „láthatatlan” a természetes emberi tekintet számára, ezért csak helyettesítési viszonyokban, nyomszerű módon azonosítható. Ezek a nyomviszonyok rizomatikus módon működnek, abban az értelemben, hogy szemiotikus láncok, hatalmi szervezetek és heterogén testek között hoznak létre hibrid kapcsolódásokat. A fertőző betegség a saját önsokszorosítása érdekében olyan reprodukciós (bio)médiumrendszert⁸ hoz létre, mely egyszerre biológiai, kulturális és technológiai, vagyis sohasem reprezentálható (teljes egészében) egyetlen megismerési apparátussal vagy hatalmi diskurzussal. Vagyis a ragály (a nyelvhez hasonlóan) csak részlegesen instrumentalizálható, ágensei mint ellenséges szignálok lejegyezhetők ugyan bizonyos gyakorlatok segítségével (például a terepszemle során), de mivel a fertőzés lényege épp az állandó médiumváltás és a nem identikus ismétlődés, ezért mindig termelődik egy olyan maradék, mely ellenáll a jelentésalkotó kontrollnak vagy a biopolitikának. Sőt, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk, ez az ellenállás abban is kifejeződik, hogy a ragály az őt kontrollálni vagy birtokolni akaró instanciát is átkódolja, hiszen a birtoklás (vágya) már eleve a fertőzés helyévé vagy lehetőségévé válik. A ragálynak ez a biopoétikai a karaktere a vírus működésmódja felől érthető meg, hiszen a vírus sajátossága az információhordozók átkódolása (ez az alapja a biológiai és a számítógépes vírusok közti analógiának).⁹ Egyszerű felépítésük miatt a vírusok csak a megfertőzött médium keretében tudnak reprodukálódni, melynek előfeltétele, hogy a vendég (parazita) beszélje a gazda(test) nyelvét. Vagyis az otthon nyelve a parazita önreprodukciós érdekei mentén kisajátítódik a beíródás-dekódolás-átkódolás¹⁰ folyamatában, mely az addig uralhatónak vélt kommunikáció szegmenseit idegen többlettel látja el. Ez a többlet a biomédium „zajjaként” (a vírus parazitisztikus jelenléteként) aztán a zajt eliminálni akaró immunológiai folyamatokba is újra beíródik, mely a biomédiumot megfosztja identitásának a vírus elmásító munkájától független értelmezhetőségétől. Ebből az ellentmondásos működésből fakad, hogy – a Bodor-jelenethez visszatérve – a ragály birtokolhatatlansága nem csupán a táj megalkotásának és ellenőrzésének a kudarcával fenyeget, hanem elektrifikálja is a hatalmi optikát, mert a jelfejtő tekintet immunológiai kiművelésére szólít fel.

⁸ Vö. Eugen THACKER, *Biomedica*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 2004, 5–6.

⁹ Parikka:

¹⁰ Vö. Brigitte WEINGART, *Parasitare Praktiken – Zur Topik des Viralen* = Claudia BENTHIE – Irmela Marei KRÜGER-FÜRHOFF (szerk.), *Über Grenzen – Limitation und Transgression in Literatur und Ästhetik*, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart, Weimar, 1999, 207–231, 219.

A tereptárgyakat ki kell élesíteni, „realizálni” kell, hogy a vándormadár mint elsődleges biomédium regisztrálhatóvá váljék, miközben a leírások „*organikus-színésztesztikus*”¹¹ jellege és a látványszilánkok iterációja a regisztrációs törekvés ellenében hat.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a terepszemle nyitójelenete a narrátor (és az olvasó) szempontjából egyfajta iniciáció is: a beszélő a hatalmi pozícióba való belelépés által válik a körzet részévé, ugyanakkor maga a körzet is a szemlélés gyakorlatával létesül. Andrej Bodo az által „honosítódik”, az által válik – legalábbis a hatalom lejegyzőrendszere számára – „bentivé”, hogy az ezredes „megtanítja” a „külső” ártalmas jeleinek felismerésére. Viszont a korábbiakból következik, hogy a kint és a bent szétválasztása sohasem lehet teljesen problémátlan, hiszen a külsőt képviselő vándormadár csak a terepen belül lokalizálva válhat jelentéssé. Ezek az önfelszámoló tisztázási és/vagy tisztasági gyakorlatok a terep, a nátha és a szubjektumok kölcsönös hibriditását viszik színre, hiszen ahogy a betegség rizomatikusan összeköt és egymásba göngyöl emberi és nem emberi létezőket, úgy a különböző lokalitások, illetve identitások is elkeverednek egymással. A narrátor honosítása a terepszemle által és a névadás – egymást feltételező – gyakorlatai révén megy végbe, ugyanakkor ahogy a természeti teret és annak határait se lehet letisztázni, úgy a körzetben kapott nevek érvényessége és az általuk jelölt identitás is állandóan megkérdőjeleződik, hiszen „a bevésést célzó ismétlések pont azért válnak szükségessé, mert a szubjektum határainak rögzítése lehetetlen: a megnevezett személy helyét mindig újra és újra ki kell jelölni a körzetben – ez pedig hol közelebb, hol távolabb esik annak korábbi pozíciójától”.¹² A terepszemle mint a személy pozicionálásának átmeneti rítusa abban is megnyilvánul, hogy nemcsak Andrej Bodo számára „ígér” új nevet, életet és életteret, hanem Borcan ezredes helyét is újrajelöli, hiszen a ragály birtokolhatatlanságának ironikus következményeképpen a beavatás az ő kivezetését is jelenti ebből a világból, ő lévén a járvány azévi első áldozata. Ez a halál (a hatalom által ráruházott hely és név elvesztése) megint csak egy hibridizációs irányt jelöl ki, hiszen a terep „ura” holttestként és/vagy biomédiumként visszaforgatódik a vidék nem emberi körforgásába, ahogy azt a szóbeszédként terjedő információ is jelzi, miszerint a halott erdőbiztost az állatok „*megcsipegették*”.¹³ A vidékbe való visszaforgatás jellemző más fertőzéses esetekre is, például Valentin Tomoioga fényképész sorsára, akit egy rögtönzött megoldással magában a „tájban” különítenek el vagy „oltanak” vissza:

Bár korán fölfedezték, hiszen a szél egyfolytában lobogtatta rajta köpenye szegélyét, nem került a gyengélkedőbe, hanem azon a helyen, ahol a lázról olvadozva ki-nyúlt, szétterült, körbecövekelték, lécekkel beszögezték, s még a csupasz fenyőtörzseket is gerendákkal ácsolták körbe, nehogy másokat is megfertőzni valamerre

¹¹ H. NAGY Péter, *Dezintegráció és identitászavar (A Sinistra körzet a Bodo-novellák motívumainak kontextusában)* = *Tápasztalatcsere*, 106–113, 111.

¹² BENGI László, *I. m.*, 127–128.

¹³ SK, 77.

elinduljon. Tartottak itt a tunguz náthától nagyon, s úgy nézett ki, az lesz a legjobb, ha fertőző beteget, legyen az akár ezredes, nem engednek többet vissza sem a laktanyába, sem pedig a faluba, sehova. A sebtiben köréje vont palánk résein enni kukoricacsöveket dugdostak be neki, inni ott volt neki a harmat.¹⁴

Ha tovább akarjuk vizsgálni a ragály birtokolhatatlansága és a terep megalkotása közti dinamikát, akkor a hatalmi-immunológiai kontextus mellett – azzal szoros összefüggésben – kínálkozik egy antropológiai olvasat is. Angyalosi Gergely ennek kapcsán a „rossz izolálásának” szükségletéről értekezik:

A balsorsot, a halált határok között kell tartani, karanténba kell kényszeríteni, akár a járványhordozó beteget. Az életigenlés feltétele a rossz izolálása; a rossz tapasztalat eltüntethetetlen, de azt meg lehet akadályozni, hogy mérge szétszívárogyva előntsön mindent. Akár a nappali tudat a tudattalanba vagy félig-meddig tudatosba szorított negatívumokra, úgy támaszkodik az élet akarása a kordában tartott pusztulásra. Az elszigetelés, a körülkerítés a rossz felszámolhatatlanságának élményét átmenti, mindig megingatható és kétségbe vonható győzelemmé változtatja. (...) A körzet tehát értelmet ad mindennek, ami rajta kívül esik, mégpedig azáltal, hogy tagadható. Megteremti egy belakható tér feltételeit, egy otthonos időtagolás koordinátáit. A szakadékon átívelő hídra épített kunyhót: az otthon.¹⁵

Angyalosi sorai rámutatnak a rossz izolálásában rejlő negatív dialektikára, miszerint az életigenlés nem egyszerűen a felszámolhatatlan rossz kizárását, hanem annak paradox befogadását jelenti, mely dialektika a szent és az átkozott közti lehetséges átcsapások kultúrtörténetét is felidézheti. A rituális körülkerítés, a rossz fertőzését artikuláló tabu konstrukciója egy humanista antropológia felől tekintve értelmezhető egyfajta értelem-kompenzációnak vagy tehermentesítésnek, ugyanakkor azt gondolom, hogy Bodor esetében az otthon és a karantén, az „*otthonos időtagolás*” és a ragály aszinkronicitása (melyet a regény időkezelésének nem lineáris struktúrája mutat fel) között nem lehet éles határokat húzni. A körzet nem ad értelmet „*mindennek*”, ami rajta kívül esik, már csak azért sem, mert nem tudjuk, mi van „*kívül*”, ahol ez a „*minden*” lenne, de még csak azt sem tudjuk, hogy pontosan hol kezdődne ez a „*kívül*”. A nyitójelenetben a természetet a hatalom egy elszigetelő határhúzás által próbálja lakható, adminisztrálható és ellenőrizhető tereppé alakítani, ugyanakkor ez a határ(olás) nem valamiféle vonalszerű és frontális elkülönülés, hanem egy liminális tér¹⁶, ahol a kint és bent energiái egymásnak feszülnek és hibridizálódnak.

¹⁴ SK, 49.

¹⁵ ANGALOSI Gergely, *A kiismerhetetlen remekmű – Bodor Ádám: Sinistra körzet = Tapasztaltcsere*, 49–56, 49–50.

¹⁶ LŐRINCZ Csongor, *Határpolitikák. A Sinistra körzet egyik fejezetéről*, lásd <https://irodalmiszemle.sk/2022/05/lorincz-csongor-hatarpolitikak-a-sinistra-korzet-egyik-fejezeterol-tanulmany/>

Biopolitikai értelemben a terepszemlén működő negatív dialektika az immunitárius diskurzus alapstruktúráját követi. Ez azt jelenti, hogy az élet védelme és az élet negációja úgy kapcsolódik össze, hogy a diskurzus kontrollált formában (ebben az esetben hibrid zónaként) próbálja reprodukálni mindazt, amitől meg akar védeni. Roberto Esposito alapján nevezhetjük ezt inklúzió általi exklúciónak, vagyis a „rossz” paradox befogadásának és elsajátításának.¹⁷ A „rossz” tunguz náthaként való felismerése vagy elnevezése konstitutív a zóna létmódját tekintve: nincsen körzet nátha nélkül. Ugyanakkor a náthát, ahogy a körzetet (és annak nyelvét) is egyfajta ismeretelméleti-ontológiai instabilitás jellemzi.

Soha nem derült ki, megpillantotta-e a túloldali lankákon azt, amit keresett, a csonttollút vagy a bokorról bokorra közeledő tunguz nátha valami más jelét, és az sem, miért pont engem, az egyszerű erdei gyümölcs-gyűjtőgető idegent vitt magával aznap az ukrán határra.¹⁸

„Soha nem derül ki”, hogy a nátha jelei „valóban” azonosíthatóak voltak-e, hogy a nátha valóban „létezik-e”, de a hibrid zóna felől nézve irreleváns is, hiszen nincs olyan külső pozíció, ahonnan a körzet ontológiája kikérdezhető vagy megítélhető volna. A terepszemle egy olyan – az immunitárius diskurzus által vezérelt – performatív „alakkká válás”, amelyben a politikum és a természet szuverenitása ütközik össze: „A határ újólagos megvonása, a »határolási gyakorlat« szuverén aktus, a szuverenitás maga ez: a határ megvonásának, beírásának képessége, hatalma, ágenciája (legalábbis a 19. század óta), amelynek révén a szuverén mint aktőr nyilvánul meg.”¹⁹ A már említett ismeretelméleti-ontológiai instabilitás épp abból fakad, hogy a terep mint határzóna „egyszerre cselekvési és tudati tér”,²⁰ ahol az emberi és nem emberi ágenciák közti kompetenciák elosztásáért vívott küzdelmet megtapasztaljuk.

A nátha csonttollú madarakhoz kapcsolása – a történeti madárinfluenzához hasonlóan – a járvány kitörési helyének és körülményeinek az átlátszatlanságát hangsúlyozza. Ezt a térbeli lokalizálhatatlanságot erősíti tovább a „tunguz” kitétel, hiszen egyfajta mitizált-egzotizált, nem európai Másság horizontjában tünteti el az eredetet. A szubaltern népcsoport (Közép- és Kelet-Szibériában élő, altáji nyelveket beszélő népek) nevének használata beleillik abba a 19. századi bio- és nyelvpolitikai trendbe, mely a kolonizáció és fertőzés kölcsönös metaforizációjára épül.²¹ Az etnikai rögzítés egy olyan biopolitikai stigmatizációt eredményez, mely a démonikus abjekt-Másik rémét alkotja meg az im-

¹⁷ Roberto ESPOSITO, *Immunitas – The Protection and Negation of Life*, trans. Zakiya HANAFI, Polity Press, Cambridge, 2011, 9–10.

¹⁸ SK, 6.

¹⁹ LŐRINCZ CSONGOR, *I. m.*

²⁰ LŐRINCZ CSONGOR, *I. m.*

²¹ ÜRECZKY ESZTER, *Kultúra és kontamináció – A járvány biopolitikája és metaforái kortárs regényekben*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2021, 131.

munitárius diskurzus keretében. Ugyanakkor ebben az esetben egyszerre megy végbe rögzítés és alaptalanítás, hiszen a tunguz(ok)hoz kapcsolt jelentésmező ritkás és képlekeny, így nem alkalmas egy „megfogható” ellenségkép vagy alak megformálására. A járvány neve – hasonlóan a körzet lakóinak nevéhez – Kelet és Nyugat, otthon(os) és idegen kísérteties hibridizációját mutatja fel, vagyis úgy jelöl ki egy geokulturális mezőt, hogy annak territóriumként való meghatározását el is lehetetleníti.

A tunguz nátha jelfertőzésének egyik mutációját követve ugyanakkor lehetséges lenne egy eddig még nem tárgyalt kontextust építeni a *Sinistra körzet* köré, mely a kortárs próza újabb jelenségei – az ún. spekulatív hibridek²² – irányában is megnyithatná a Bodor-értelmezést. Ugyanis a tunguz nátha rejtélyessége egy másik titokzatos fenomén, mégpedig az ún. *tunguszkai esemény* felől is olvasható. A tunguszkai esemény kifejezés arra utal, hogy 1908. június 30-án a Szibéria középső részén az Alsó-Tunguszkai és a Léna folyó között a légkörbe lépett egy ismeretlen égítest, mely aztán tűzgömbbé válva felrobbant. Ez az esemény tekinthető a történeti korokban a Földet ért legnagyobb hatású kozmikus jelenségnek, ugyanakkor okait, illetve az égi objektum pontos jellegét nem sikerült azóta sem meghatározni. A kutatást a becsapódás távoli és elzárt helyszíne, illetve politikai tényezők is gátolták, mindez ahhoz a vezetett, hogy a tunguszkai esemény egyfajta természetkulturális vakfoltként számos természettudományos, paranormális és kulturális-művészeti spekuláció tárgyává vált.²³ Ennek fényében a modernség egyfajta „kvázi-mítoszaként” működik, olyan kritikai metaforaként, mely lehetőséget ad alternatív történelmi gondolkísérletek számára az önmagát monolitikusan tételező modern természettudományos és történelmi tudat megkérdőjelezésére. Solvejg Nietzsche ebben az összefüggésben egyenesen azt állítja, hogy az esemény maga válik egyfajta – diskurzusok tömegét virálisan átható – ágenssé, mely a modern tudomány valóságfelfogását provokálja.²⁴

Irodalmi szempontból számos példát hozhatunk a Tunguszka-motívum felbukkanására Stanislaw Lem *Asztronauták* (1951) című regényétől Thomas Pynchon *Against the Day*-én (2006) keresztül Vlagyimir Szorokin *Jég-trilógiájáig* (2004–2009). A leghíresebb ebből a körből talán a Sztrugackij-testvérek *Piknik az árokparton* (1972) című regénye, mely Tarkovszkij *Sztalker* (1979) című filmjének irodalmi alapját képezte. A közös ezekben a szövegekben, hogy a tunguszkai esemény (társítsanak hozzá paranormális, tudományos vagy szakrális-mitikus értelmezési keretet) mindig *paratereket* hoz létre. Brian McHale szerint a posztmodern regényirodalom domináns jellemzője, hogy – az ismeretelméleti orientáltságú modernséggel szemben – ontológiai problémafelvetésekkel

²² Ehhez lásd NEMES Z. Mária, *Spekulatív hibridek: A magyar prózapoétika spekulatív mutációja a kétezertizes években*, Prae 2020/4, 27–33.

²³ A heterogén irodalomból csak néhány példa: Vladimir RUBTSOV, *The Tunguska Mystery*, Springer, Dordrecht, Heidelberg, London, New York, 2009; Surendra VERMA, *The Tunguska Fireball – Solving One of the Great Mysteries of the 20th Century*, Icon Books, Cambridge, 2005; Conrad BAUER, *Tunguska – An Apocalyptic Event Beyond Belief*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016.

²⁴ Solvejg NIETZKE, *Die Produktion der Katastrophe*, transcript Verlag, Bielefeld, 2017, 12.

dolgozik, ezért központi térmetaforájává a zóna válik, mely az elbeszélésekben végbemennő ontológiai állapotok ütköztetését teszi lehetővé. „A rögzített tér, a szubjektivitás vagy a nyelv képzete az, ami a paratérben és a zónában ezeknek az új, radikálisan változó ontológiáknak a felszínre kerülésével romba dől.”²⁵ A paratérszerű zóna tehát egy „lehetetlen tér”, melyben különböző lehetséges világok töredékei találkoznak össze. Az így megképződő hibrid intenzitás nem korlátozható a zónára, mert a paratér egyidejű lehetetlensége és lehetősége a fennálló egészt, illetve annak értelmi koherenciáját veszélyezteti. Vagyis a tunguszkai zónák ismeretelméleti-ontológiai fertőzést hordoznak, mert a konszenzuálisnak vélt realitás(ok) elmásulásával fenyegetnek. Ennek mentén akár ki is lehetne egészíteni McHale meglátásait, miszerint a paraterek a posztmodern ontológiai irányultság virális karakterét mutatják fel: egy *virális ontológia* térmetaforáiként szolgálnak.²⁶

A kortárs magyar irodalomból egyetlen olyan művet lehet említeni, ahol a Tunguszka-motívum nevesítve jelenik meg, miközben a fentiekben jellemzett esztétikai-ideológiai funkciót tölti be. Havasréti József *Űrérzékeny lelkek* (2014) című regényében ugyanis a történet középpontjában álló fekete húsként emlegetett hallucinogén gomba „eredete” ugyancsak a zónába vezet vissza.

Suler idehozott Budapestre valami szibériai gombát. Ennek külön története van, a fele marhaság. Csak egy titkos, úgymond zárt övezetben él, az orosz Távol-Keleten, egy meteorkráter környékén. Azt is pusmogták, hogy ez a gomba valami mutáns. Mások pedig, akiket nagy sietve örültnek bélyegeztek, azt mondták, hogy a krátert valójában egy idegen űrhajó ütötte, ami megsemmisült a becsapódás során. Stanislaw Lem írt egy erről egy regényt, tudja: az Asztronauták. Az a hely állítólag nem is létezik, vagy nem különbözik a környezettől – ma már. A kutatás, amit űrfizikusok végeztek a kráter körül, a harmincas években, hirtelen leállt. Agyonlőtték őket, nyilván.²⁷

A gomba története irodalmi allúziókból (William S. Burroughs-tól Lemig), ufológiai, okkulturális és különböző összeesküvés elméleti diskurzusokból van összeszöve, vagyis montázsszerűségében a paratér ontológiai jellege köszön vissza. Az eredettörténet – a tungusz „titok” – megismerése nem választható el a rejtélyes anyag működésétől, illetve annak fogyasztásától. Vagyis a fekete húshoz nem lehet eljutni a fekete húson „túlról”, hiszen ha tudomást szereztünk róla, akkor már vélhetőleg a hatása alatt állunk. Ez a jelenség pedig megint visszakapcsol a (jel)fertőzés motívumához, illetve egy olyan para-

²⁵ Scott BUKATMAN, *Adatmezők közt: allegória, retorika és a paratér*, ford. Kós Krisztina, lásd <https://www.prae.hu/journalitem/138-adatmezok-kozt-allegoria-retorika-es-a-parater-kos-krisztina-forditasa/>

²⁶ A posztmodern és a viralitás ontológiai összefüggéseihez lásd Brigitte WEINGART, *I. m.*, 211–215, és NEMES Z. Márió: *Virussá-válás. A karanténsubjektum médiaantropológiája biopolitika és pszichopolitika kontextusában*, Apertúra 2020. ősz, lásd <https://www.apertura.hu/2020/osz/nemes-z-virus-sa-valas-a-karantensubjektum-mediaantropologiaja-biopolitika-es-pszichopolitika-kontextusaban/>

²⁷ HAVASRÉTI József, *Űrérzékeny lelkek*, Magvető, Budapest, 2014, 88–89.

noid modernitáskritikai perspektívához, amely felől az űrkutatás, a kabbala, Halász Péter neoavantgárd színháza, az orosz titkosszolgálat machinációi és az etnobotanika, vagyis „minden mindennel” összefüggeni látszik, miközben az igaz/hamis kategóriái egymásba omlanak. A tunguz rejtély fertőzése a modernség ontológiai tisztaságrezsimjét hibrid „káosztömbbé”²⁸ alakítja. Ugyanakkor ez Havasréti regényében kevésbé fenyegető, mintsem inkább a képzeletet és az emlékezést elektrifikáló jelleggel mutatkozik meg. A világmagyarázó narratívák és hatalmi diskurzusok szilánkosítása, a paranoid tudáskritika végső soron az elme „felszabadításának” határelményéhez vezet.²⁹

A Bodor-szöveg felé lassan visszavonulva érdemes még azon is röviden elgondolkodni, hogy mit jelent a tunguz esemény természetkulturális szempontból. A modernség „*gondolkodási stílusa*” (Denkstil) számára ez a rejtély ismeretelméleti-ontológiai rizikóként jelentkezik, hiszen megkérdőjelezi a valóság feletti rendelkezés tudásmonopóliumát.³⁰ Ez vonatkozik a lehetséges – a tunguszkaihoz hasonló – természeti krízisek megelőzésének képességére, illetve a valóság szekuláris koncepcióinak dominanciájára. Michael Hampe ennek kapcsán egyenesen azt állítja, hogy az esemény a modernség természetéről alkotott nagy narratívájának a végét jelenti: a „Természet végét” – amennyiben a Természet ismétlődő, kiszámítható és megmagyarázható törvényszerűségek mentén véljük absztrakt módon modellezhetőnek és birtokolhatóknak. A tunguszkai esemény Hampe szerint a modellezhető Természettel szemben egy olyan „természeti konkrécio”, mely egyszeri és megismételhetetlen sajátyszerűségként nyilatkozik meg.³¹ Ezzel amúgy közel kerülünk az irodalmárok paratér elgondolásához is, hiszen a zónát megnyitó esemény nem ismételhető önidentikusan, terjedése, mozgása és dinamikája pedig iteratív, mert mindig megváltoztatja saját kiindulási körülményeit is.

Borcan ezredes halálhíre pánikot kelt a körzetben, és a lakók elkezdik az oltást követelni. (Az információ „szóbeszéd” általi reprodukciója és a nátha terjedése között bio-poétikai párhuzamosság fedezhető fel.) Azonban „még nem érkezett el az oltás hivatalos ideje. Közben akárhogyan is, de már ősz vége felé járt, a déli verőfényben a lehelet ezüstös párája lengedezett az udvar fölött.”³² A „*lehelet ezüstös párája*” az idő meghatározását szolgáló atmoszférikus szignál, de egyszersmind a ragály potenciális jelenlétét sugalló fenyegető kép is. A tunguz nátha a körzet „*időszakos betegsége*”,³³ vagyis nem csupán térbeli módon ösztönzi a terep / zóna / paratér hatalmi megalkotását, hanem temporálisan is,

²⁸ *Uo.*, 10.

²⁹ Az utóbbi évek prózájában – főként a műfaji poétikák iránt (is) tájékozódó szövegekben – számos hasonlóan működő paratér szerű zónát figyelhetünk meg, noha a Havasréti-féle hedonisztikus kalandtapasztalat helyett gyakoribb a weird esztétika hatása, mely az ontológiai ütközések horrorisztikus vonásaira koncentrál. Lásd például Seps László, *Termőtestek* (Jelenkor Kiadó, 2021); Böszörményi Márton, *Infected Monstrum* (Napkút Kiadó, Budapest, 2022); Veres Attila, *A valóság helyreállítása* (Agave Kiadó, Budapest, 2022).

³⁰ Vö. Solvejg NIETZKE, *I. m.*, 33.

³¹ Vö. Michael HAMPE, *Tunguska, or the End of Nature – A Philosophical Dialogue*, trans. Michael WINKLER, The university of Chicago Press, Chicago, London, 2015, 147–196.

³² SK, 89.

³³ H. NAGY Péter, *I. m.*, 109.

mert egyfajta hivatalos, immunológiai időszámítást tesz lehetővé. Ugyanakkor a ragály ideje nem egyezik meg ezzel a hivatalos időszámítással, hiszen itt nem egy modellezhető és birtokolható Természetről van szó. A „negyedik vagy ötödik napon” aztán megjelennek a hatalom emberei, a „szürke gúnárok”, és kihirdetik, hogy

idén a téli járvány elmarad, oltásra sem lesz tehát szükség, mindenki térjen békében haza. Miután a felcsereket előcsalogatták a rendelőből, saját kezűleg hordták ki az udvarra a gyógyszeres dobozokat, és az egészet széttaposták. Ropogott a sok ampulla a talpuk alatt, az oltószer kesernyész illata terjengett a kerítések mentén, megült a kertekben a szilvafák, boglyák között, elkeveredett az ázott avaréval.³⁴

A regényben számos példát találhatunk az emberi szereplők animalizálására,³⁵ mely a körzet hibrid ontológiájának az egyik kifejeződése, ugyanakkor a szürke gúnárok ebben a jelenetben speciális funkcióban jelennek meg, hiszen a csonttollú madarak egyfajta immunológiai pandantjaként működnek. Míg a csonttollú madarak a hatalom megfigyelési rendszere számára a ragály jeleiként működtek, addig a szürke gúnárok a ragály tagadását és kitörlését viszik színre. Vagyis egy olyan hatalom működését, mely a „természeti állapotba” tudja visszavetni az embereket az által, hogy állatként nevesíti őket, miközben negligálni is akarja a Természetet az által, hogy a járványt hatalmi szóval „elhalasztja”.³⁶ Ugyanakkor nincsen körzet nátha nélkül. A járvány elmaradása nemcsak azért abszurdum, mert a hatalmi „ráfogássorozat”³⁷ egyik extrém példája, egy biopolitikai koholmány, hanem mert a zóna zóna-léte elgondolhatatlan a ragály virális ontológiájától függetlenül. Az oltószer megsemmisítése valójában reprodukálja a zóna negatív dialektikáját, azon a módon, hogy a ragály kódját megsokszorozva visszajuttatja a vidékbe. A „kesernyész illat” elkeveredik a természeti tér atmoszférikus közegével, ezzel iteratív módon mintegy ismétli a nátha miazmatikus jelenlétét.

A járvány elhalasztása tehát a táj „beoltását” jelenti, ami a hatalom győzelme helyett egyfajta kapituláció, hiszen a ragály számára való radikális megnyílással jár együtt. A körzeten belül tekinthetjük ezt a Természet végének is, mely a „történelem utáni táj” légürességét növeli.³⁸ Legalábbis abban az értelemben, hogy egy ilyen állapotban sem

³⁴ SK, 90.

³⁵ Ehhez vö. BÁN Zoltán András, *A főmú* (Sinistra körzet) = *Tapasztalatcsere*, 57–63, 61.

³⁶ Smid Róbert joggal figyelmeztet arra, hogy „az állatok figurációja a regényekben túlmutat a szimbólumléten, sőt éppen a nyelvi megalkotottságuk biztosította ágenciájukkal feszülnek neki mindenfajta feltételezett és a szimbólumot jellemző organicitásnak és eltárgyasításnak. A zoopoetikai megközelítés ennél fogva nem csupán az állat nyelvben és nyelv általi megképződésére fókuszál, hanem arra is, hogy az állattal szemközt miként formálódik a nyelv, vagyis hogy az állatok szerepeltetése mindig magában hordozza a metafikcionalitás ígéretét is.” SMID Róbert: *Egy körzet természetrajza – Zoopoétika Bodor Ádám regénytrilógiájában*, *Alföld* 2023/6, 48–69, 49.) A dolgozat perspektívájából az az állattá válás a ragály hibridizációs működésével analóg folyamat, ami azt jelenti, hogy nem lehet a hatalom totalitása felől szimbolikusan olvasni, hiszen az az állat-ember-nyelv képlekeny viszonyrendszere ugyancsak a nem-identikus iteráció biopoétikai függvénye.

³⁷ BÁN Zoltán András, *I. m.*, 62.

³⁸ Vö. MÁRTON László, *Az elátkozott peremvidék – Bodor Ádám: Sinistra körzet = Tapasztalatcsere*, 81–92, 81.

a Történelem, sem a Természet nagy narratívája nem szolgál koordinációs pontként. Az így megképződő „lehetetlen tér” ontológiák metszéspontja, de Bodor Ádám szövegének sokértelműségét épp az az eldönthetetlenség garantálja, hogy a körzet valójában nem tud koherens világgá – sem utópiává, sem disztópiává – záródni. A politikum és természet szuverenitása közti küzdelem nem jut(hat) nyugvópontra, mert a paratér hibriditását épp az teszi eseményszerűvé, hogy ellenáll az alakképződés olyan diktátumának, mely egy egységes aktor fennhatósága alatt tartja összegezhetőnek a nyelv birtokolhatatlan természetét és a természet birtokolhatatlan nyelvét.

Molnár Gábor Tamás

A Kárpátokból a Kaukázusba

Identitás és nyelviség (és perzsák)
az *Én, a részvétlátogató* című
novellában

Bodor Ádám írásmódjának korszakalkotóan egyedi vonásait az újabb recepció mindenekelőtt a nagyobb lélegzetvételű kompozíciók (a *Sinistra körzet* és a *Verhovina madarai*) összefüggésében tárgyalta. Ez a kritikai tendencia mindenképpen indokolt, még akkor is, ha az érdeklődés ilyen szűkülésében szerepet játszhat egyfajta elfogultság is az összetettebb kompozíciók és a belőlük kiolvasható szükségszerűen komplexebb értelmezések iránt. A korai novellisztika teljesítménye – amelyet jelentős kritikusok már az 1980-as években kiemelkedőnek tekintettek a magyar irodalomban¹ – így visszamenőleg elsősorban abban ragadható meg, ahogyan előkészíti és megalapozza a kései nagy művek poétikáját. Ez azonban korántsem zárja ki, hogy a recepció újabb eredményei és akár a nemzetközi kutatási érdeklődés újabb fejleményei felől új szempontok és új ösztönzések adódjanak a korai novellák sajátos poétikájának értelmezéséhez.

Jelen dolgozat középpontjában az *Én, a részvétlátogató* című novella áll, amely úgy egyedi darabja az életműnek, hogy éppen ezen egyedi vonásokon keresztül mutat meg valamit a Bodor-próza tágabb, később talán még jellemzőbbé váló sajátosságaiból is. A novella már a szerző Magyarországra költözése után, eredetileg 1983-ban jelent meg a Rakéta regényújságban, később Bodor felvette az *Eufrátesz Babilonnál* (1985) című kötetbe, majd a *Viszsa fülesbagolyhoz* (1992) című gyűjteményes kötetében is megjelentette. Bodor első angolul megjelent kötetének, a Richard Aczel által összeállított *The Euphrates at Babylon* (1991) című válogatásnak ez a zárónovellája, megváltozott címmel: a szinte lefordíthatatlan címet Aczel

¹ BALASSA Péter, *Bodor Ádám novelláiról* (1985) = SCHEIBNER Tamás – VADERNA Gábor (szerk.), *Tapasztalatcsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*, L'Harmattan, Budapest, 2005, főleg: 15.

a szövegből vett motívummal (*The Colour of Mourning*, a gyász színe) helyettesíti.

A cím lefordíthatatlansága már jelez valamit abból a probléma- és motívumkomplexumból, amelyen keresztül a szöveg viszonyítható az újabb recepcióban előtérbe kerülő értelmezési szempontokhoz. Mindenekelőtt a Bodor-prózának arra a kettősségére érdemes rámutatni, amelyet legutóbb Lőrincz Csongor emelt ki teljes joggal. Míg Bodor szövegvilágai többnyire etnikailag és nyelviileg is jelölten sokszínűek, addig maguk a szövegek szinte tüntetően egy-nyelvűek, a fikcióban megjelenített virtuális soknyelvűség a prózanyelv szintjén homogenizálódik (leszámitva természetesen az etnikai sokszínűséget jelölő, sokszor más nyelveken szemantizálható, beszélő neveket).² Az ebből adódó feszültség talán a *Verhovina madarai*-ban éri el tetőpontját, ahol is a magyar nyelv mint a régmúltból fennmaradt szövegekben és senki által nem értett mondókákban létező, kihalt nyelvként tételeződik, „tehát nem egyszerűen idegen vagy érthetetlen, hanem nyomatékosan múltbeli, egy végérvényesen elmúlt történeti korszakhoz tartozó, továbbá konkrét vallási hitvilágot és gyakorlatokat, ezek nemlétét vagy legjobb esetben muzealizációját konnotáló idióma.”³ Lőrincz a jelenség értelmezésére a Deleuze és Guattari híres Kafka-dolgozatában felhasznált nyelvtipológiából vesz át két terminust: a szereplők által az elbeszél világban beszélt „vernakuláris” nyelvvel vagy nyelvekkel szemben az „elsőleges deterritorializáció” nyelvként felfogott „vehikuláris nyelvet” állítja szembe, mely utóbbit egyfelől a regényben megjelenő „kartografikus diszpozitívummal”, pl. a Kogutowicz Manónak tulajdonított *Máramaros vármegye hegy- és vízrajza, valamint állat- és növényvilága* című könyvben megjelenő tudományos-felülnézeti diskurzussal, valamint a Klara Burszen kisasszony által vált katonatiszt megtestesítette államisággal/erőszakkal azonosítja. Ugyanakkor a magyar a regény nyelvként, az esztétikai tapasztalat hordozójaként (vehikulum) is működik, ekképpen egyszerre mutatkozik meg (az olvasás különböző szintjein) lefordíthatatlan idegenségként és egy olyan fordítás célnyelvként is, melynek eredménye a magyar olvasó által forgatott irodalmi mű.⁴

A lefordíthatatlanság Bodor interjúinak is visszatérő témája, és kiemeli az elbeszél világban beszélt nyelvek virtuális keveredése és az elbeszélés esztétikai nyelvének homogenitása közötti, több szinten is értelmezhető feszültséget: nemcsak a prózai műalkotás fikatív-világszerű és nyelvi-szövegszerű rétegei között feszülő, hanem ezen keresztül az irodalom lefordítható és lefordíthatatlan, így transznacionális (világirodalmi?) és nemzeti aspektusai közötti különbségek is érzékelhetővé válnak. Példaként a Jánossy Lajos által készített interjú idézhető,

² A nyelvi homogenizáció felé mutató tendenciát erősítheti, hogy a *Vissza a fülesbagoly*-ban még egy ismeretlen nő németül szól Musztafa Mukkermannhoz („Häschen – kiabálta – Häschen, ich bin es.” BODOR ÁDÁM, *Vissza a fülesbagolyhoz*, Pécs, Jelenkor, 1992, 309. Az erre a kiadásra utaló lapszámok a továbbiakban a főszövegben.), addig a *Sinistra körzet* ezt a jelenetet átértelmező fejezetében a nyelvviség már úgy kerül a beszélgetés középpontjába, hogy közben nem derül ki, mely nyelvet is beszélnek a szereplők. Ehhez lásd LŐRINCZ CSONGOR, *Határpolitikák. A Sinistra körzet egyik fejezetéről*, Irodalmi Szemle 2022/5, 48–63. Online: <https://irodalmiszemle.sk/2022/05/lorincz-csongor-hatarpolitikak-a-sinistra-korzet-egyik-fejezeterol-tanulmany/>

³ LŐRINCZ CSONGOR, *Elbeszélés és fordítás. Bodor Ádám: Verhovina madarai* = BÓNUSZ TIBOR – MOLNÁR GÁBOR TAMÁS (szerk.), *Prózára hangolva. A 20–21. századi elbeszélő próza a magyar és a világirodalomban*, ELTE BTK, Budapest, 2022, 292.

⁴ *Ua.*, 303.

amelyben a kérdező a Bodor-próza sajátos ritmikai összefüggéseire utal: „van nálad egy olyan ráhagyatkozás tempó és szekvenciák összefüggésében [sic], ami bizonyos értelemben diktál, ami nem fogalmi és ilyen értelemben nem direkt nyelvi”. Vagyis: egy bizonyos értelemben nagyon is nyelvi, nagyon is textuális, csak az adott nyelvi megfogalmazásban létező. Bodor válaszában mindjárt a lefordíthatatlanság felé tereli a beszélgetést: „Úgy van. Ez adott esetben a szórend. Ez az én legnagyobb bajom a fordításokkal. A fordítók a szövegekben erre nem figyelnek, nem veszik észre, nem is igen adnak rá. Nálam a mondat lejtése, ritmusa és valami, ami a szavak fölött lebeg, baromian fontos. Élőbeszédben erre nincs különösebb gondom, de a prózában a szavak sorrendjébe valamit még belehallok.”⁵ Az élőbeszéd és a széppróza közötti megkülönböztetés visszaköthető Deleuze és Guattari kategóriáihoz, bár a széppróza nyelvhez kötött zeneisége a „vernakuláris” szemben valahol félúton a „vehikuláris” és a „mitikus” nyelv definíciói között ragadható meg⁶ (ezt Lőrincz tanulmányának a szentség és a lefordíthatatlanság összefüggéseit megmutató, nagyszerű zárlata is megerősíti). A szórend Bodor által felhozott példája a próza nyelvfüggőségét, pontosabban a nyelvi és a nem-nyelvi hatások közötti megkülönböztetés nehézségét hangsúlyozza: a magyar szórend olyan szubtilis, sokszor lefordíthatatlan összefüggéseket hordoz, amelyek ugyanakkor nem pusztán formai vagy stilisztikai, de szemantikai és pragmatikai szempontból is jelentősek.⁷ A próza zeneisége így egyszerre feszegeti a lefordíthatóság határait, továbbá a nyelvi és a nem-nyelvi közötti megkülönböztetést megelőzve, annak lehetőségfeltételeként mutatkozik meg.⁸

A „vernakuláris” és a „vehikuláris” közötti különbségtétel a tágabb irodalmi intézményrendszer vonatkozásában a lokális/nemzeti és a világirodalmi mező különbségével is fedésbe hozható, hiszen a világirodalmi jelentőség feltétele a lefordíthatóság, mindenekelőtt a globális „vehikuláris nyelvre”, az angolra történő lefordíthatóság. Ebből a szempontból is kapóra jöhet Bodor prózájának értelmezésében az a fogalmi javaslat, amelyet Karima Laachir, Sara Marzagora és Francesca Orsini alkotott meg észak-indiai, maghrebi és dél-afrikai, többnyelvű irodalmi korpuszokat tanulmányozva. A „jelentékes földrajzi tájak” („significant geographies”) képzete a transznacionális irodalmak „alulról építkező”, nem globalizáló változatainak értelmezésére szolgál, ilyen értelemben a világirodalom felülnézeti („madártávlati”), térképészeti vagy univerzalista modelljeinek korrektívumaként is felfogható. Ennyiben a fogalom az Orsini által már korábban javasolt „többnyelvű helyi” („multilingual local”)

⁵ BODOR Ádám, *Az értelmezés útvesztői*, Magvető, Budapest, 2021, 208.

⁶ GILLES DELEUZE – FELIX GUATTARI, *Kafka – A kisebbségi irodalomért*, ford. KARÁCSONYI Judit, Qadmon, Budapest, 2009, 43.

⁷ Imrényi András kutatásai a kognitív nyelvelmélet felől értelmezik át a magyar szórend nyelvészeti leírását és tanítását. Eszerint a magyar szórendben rejlő variációs lehetőségeket „a közös figyelmi jelenetben zajló társas megismerésre” való tekintettel érdemes újragondolni. A probléma árnyaltsága a stilisztikai és a szemantikai, a nyelvi és a nem-nyelvi, a zenei és a gondolati közötti határ stabilizálhatatlanságára is rámutat. Lásd IMRÉNYI András, *Tópik? Fókusz? Javaslatok a szórend tanításának megújításához*, Anyanyelv-pedagógia 2021/3, DOI: 10.21030/anyp.2021.3.2

⁸ Hasonló dilemmákra utal Kulcsár Szabó Ernő a *Sinistra körzet* elemzésében, amikor a barthes-i „másik nyelv” kategóriáját felidézve, majd azon túllépve mérlegeli a nyelvészetiileg megragadható, poétikai fogalmakkal leírható alakzatok (regiszterváltások, aproszdokézis) és egy kevésbé formalizálható „egyéni alakítású prozódia”, valamint „átfogó érvényű elbeszélésmód” viszonyának értelmezhetőségét. Lásd KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Honnan jön a Sinistra? A poétikai eredetiség kérdéséhez – I. rész*, Alföld 2023/10, 56–69, itt: 60.

továbbgondolása, a nemzeti és a világirodalom, lokalizmus és globalizmus egyszerű dichotómiáit árnyaló, bonyolító képzet. A szerzők megfogalmazása szerint jelentős földrajzi tájon olyan „fogalmi, képzeletbeli vagy valós földrajzi egységeket értünk, amelyeket a szövegek, szerzők és nyelvi közösségek belaknak, létrehoznak és elérnek, és amelyek többnyire kifelé terjeszkednek, anélkül, hogy (valaha is?) valóban globális távlattal bírnának”.⁹ Mivel a definíció nem választja el élesen a szövegeken belül, szövegek között és azokon kívül létező földrajzi tájakat, az ebből adódó termékeny bizonytalanság miatt a fogalom jól alkalmazhatónak látszik Bodor életművére és a hozzá (forrásként, értelmezésként vagy újraírásként) kapcsolódó korpuszokra is.

Nyilvánvaló, hogy Bodor legjellemzőbb „jelentésszerű földrajzi tája” a keleti-Kárpátok észak-Erdélyt és Bukovinát is magába foglaló karéja. Azokban a rövid szövegekben azonban, amelyeket Tarján Tamás „az örmény, a perzsa novelláknak” nevezett¹⁰ (az *Én, a részvéltárogató* mellett még *A Zangezur-hegység* és *A fekete doboz* sorolható bizonyosan ide) egyfajta eltávolítás, tükrözés lép működésbe. Ezek a szövegek a Kaukázusban játszódnak, *A Zangezur-hegység* az örmény-azeri határvidéken, a mi novellánk pedig éppen Tbiliszi-ben, Grúzia/Georgia fővárosában. Ez az elidegenítés azonban nem csupán távolítást jelent, hanem – miként az *Én, a részvéltárogató* zárata egyértelműen megmutatja – a saját egyfajta visszatükröződését is a másikban. A zárlatban egy biliárdjáték leírásában a „zöld posztón guruló piros és fehér golyók” kerülnek a figyelem középpontjába, mely színeket az elbeszélő „az ünnep és a gyász színeiként, ősi perzsa színek”-ként jellemez, aligha elvéthető módon játszátva össze a magyar és az iráni zászló színeit (260.). Tarján Tamás ebből az egybeesésből kiindulva a novellát a „magyarság” témájával is összeköti, és rövid kommentárjában találóan írja le az értelmezés néhány alapidilemmáját: „az örmény és a perzsa novellák indíttatását is (bizonyos véletlenszerű és személyes vonzódásokon kívül) abban véljük meglelni, hogy az örmények és a perzsák is a leigázott, hosszan elnyomott, nagy vereséget szenvedő népek példáiként élnek a köztudatban. Persze Bodor – mint mindent – ezt is kimozdítja az egyjelentésszerű közegből. Sőt néha – mint mindig? – az a nehéz, hogy amit jelentésében kimozdítunk anyagából, amit értelmezünk, azt vissza is helyezzük, anyagának vissza is adjuk”.¹¹ A novella itt következő olvasata igazolhatja, talán pontosíthatja is Tarján jellemzését, amennyiben a magyar-perzsa analógiát áttételesen ugyan, de konkrét geopolitikai összefüggések közé helyezi, miközben az ebből a kontextusból való kimozdítás lehetőségeire is példát mutat.

Amennyiben elfogadjuk, hogy Bodornál a kaukázusi táj (egyebek között) a Kárpátok tükörszerű eltávolításaként is működik, a jelentés és az anyag Tarján által szóba hozott feszültségét a geopolitikai és kulturális vonatkozások retorikai/szövegszerű vonatkozásokká való átfordításaiban is megragadhatjuk. Feltűnővé válnak a két térség közötti metaforikus (analógiás) és metonimikus kapcsolatok, amelyeket a Bodor-szövegek különféle módon aknáznak ki. Mindkét térség a szovjet-orosz birodalmi szféra periferiáján található,

⁹ Karima LAACHIR – Sara MARZAGORA – Francesca ORSINI, *Significant Geographies. In Lieu of World Literature*, Journal of World Literature 2018/3, 294. <https://doi.org/10.1163/24056480-00303005>

¹⁰ TARJÁN Tamás, *A sötétségről való tudás = Tapasztalatcsere, I. m.*, 40.

¹¹ *Uo.*

egyéb birodalmi múltak emlékét őrző (a perzsa és a római birodalomtól az oszmán-török és a Habsburg birodalomig) többnemzetiségű határvidék, amelyek így az egymás mellett élés és az etnikai konfliktusok terepei is egyszerre. Bizonyos szempontból mindkét térség Európa határvidéke, az európai és az azon túli ázsiai világ köztességét jeleníti meg, ami egy nagyobb léptékű kulturális eltávolítás lehetőségét is sejteti. A szövegek több szinten szemiotizálják ezeket a kulturális és geopolitikai viszonyokat. Az ugyancsak grúz közegben játszódó *A fekete doboz* kémtörténet-pastiche-ként olvasható, amelynek beszédhelyzete lehetetlenné teszi bizonyos szereplők identitásának azonosítását: a névtelen elbeszélő egy szintén névtelenségben maradó nőnek írja a beszámolóját, melynek tárgya „az ön volt férje” és egy orosz nő kapcsolata. A volt férj azonban nemcsak tud az elbeszélő és a saját volt felesége levelezéséről, hanem közös levelezőlap feladására is biztatja a narrátort. A novella végén az elbeszélő beszámol ennek a korábbi levelezőlapnak a feladásáról („Tudattam önnel, hogy egyszer majd számíthat rám...” 276.), ami az egész beszédhelyzetet lehetetlenné, vagy legalábbis tautologikussá teszi. A novella egyebek között egy „perzsa nagyszülöktől származó” és ezért – legalábbis egy szereplő szóhasználatára szerint – „tiszteltre méltó” (273.) macska groteszk megmérgezéséről is beszámol.

A *Zangezur hegység* szintén áttételesen, a retorika szintjén utal a geopolitikai vonatkozások jelentőségére. Ez a novella a „jelentős földrajzi tájakban” potenciálisan megjelenő „fogalmi, képzeletbeli és valóságos”¹² vonatkozásokat ötvözi azáltal, hogy a történet középpontjába a párducok kísérteties jelenlétét vagy hiányát helyezi a kaukázusi régióban. Az állatok jelenlétét csupán néhány lábnyom jelzi (amelyek talán párducnyomok, talán nem), és így potenciális fenyegetést, nosztalgiát és talán még környezetvédelmi megfontolásokat is jelenthetnek. („De hol vannak már azok a párducok.” – 279.) A novellában egyszerűen párducoknak nevezik őket, de a nevezéktanuk is tükrözi a régió geopolitikáját: a latin nevezéktan *Pantera pardus ciscaucasica* néven (is) ismeri őket, de a legtöbb modern nyelvben, így a magyarban is „perzsa párducnak” (perzsául: *palang-e irāni*, a. m. „iráni párduc”) nevezik őket. A természet akkulturációja, a kulturális vonatkozások természeti helyszínéhez és állatokhoz való hozzárendelése a szövegben is előtérbe kerül, amikor a szöveg egy szereplője kifejti: „De most nincsenek párducok [mondja Metaksze]. Nincs erre felé semmiféle állat, csak ez a két kutya. A medveszínű meg a másik.” (280.) Figyelemre méltó a jelentéslánc eltolódásra épülő áttételessége: a párduc helyét elfoglaló kutya medveszínű – talán ez az utalás egy újabb jel arra, hogy az állatok valami önmagukon túlmutatót is jelképezhetnek: a párduc az egykori perzsa befolyást, a medve/kutya a jelenlegi orosz/szovjet uralmat. Az előző szöveghely számos más szövegbeli fordulattal is összeolvasható, amelyek jelentése ugyan nem mindig világos, de a párhuzamok megerősítik az eltolásra építő retorikai stratégia jelentőségét: a hegyoldalt visszatérően „oroszlánszínűnek” nevezi az elbeszélő, egy beszélgetés utal a Zangezur és az azerbajdzsáni Sirván különbségére („De hát a Sirván és a Zangezur az kettő” – miközben

¹² Lásd LAACHIR – MARZAGORA – ORSINI, *Significant Geographies*, i. h.

az előző, személynévként is használt név egy elterjedt, bár valószínűleg téves perzsa népetimológia szerint „az oroszlán őre” [*shīr-bān*] jelentésből vezethető le.¹³ Az áttételesség további nyoma, hogy a lábnyomok megtalálása után a párducokra így hivatkozik az egyik szereplő: „Egy cica járt itt az éjjel” (282.), ezzel persze a lábnyomok macskaszerszerűségét (pl. behúzható karmok), de ugyanakkor a kutyákkal képzett rendszertani és időbeli oppozíciót is kiemelve (valamint a másik novellára is visszamutatva?). A novella másik cselekményszála egy féltékenységi drámát sejtet: a magányos hegyi ház háziasszonya, Metaksze a házigazda, Akop Akopján életére tör, és ebbe a titkába beavatja a vendég Zoltán Mazakjánt („Ki fogom oltani az életét – suttogetta Metaksze. – Segít majd elviselni, Zoltán Mazakján?” – 283.). A szöveg végén Metaksze visszautal erre az elhatározására; látszólag a párducokról beszél, miközben Zoltán a betonból kiemelt párduclábnyomot használja hamutartóként: „Hallja? [...] Ketten vannak. Nem hárman és nem egyedül, hanem ketten. Mit szól ehhez, Zoltán Mazakján?” – 284.). A kettes szám itt közvetlenül a szerelmi háromszög erőszakos redukciójára utal, azonban az ábécé két végéről vett kezdőbetűs nevek (Akop és Zoltán) elvontabban is összekapcsolódnak a szöveg egyéb oppozícióival és az ezek által lehetővé tett helyettesítési aktusokkal. A szerelmi, természeti és geopolitikai utalások a kettes szám dominanciáján keresztül¹⁴ kapcsolódnak össze egyetlen szöveggé, amelyben Metaksze kivételével minden párosával jár (a párducok, a kutyák, a földrajzi helyek és a férfiak), és minden szembeállítható, helyettesíthető, jelölhető valami mással. Ha felfigyelünk arra, hogy Metaksze neve a görögül és örményül is „selyem” jelentésű szóból eredeztethető, akkor az ő középponti szerepe egyszersmind a térség geopolitikai-kereskedelmi jelentőségéből kiinduló mini-allegória kiindulópontjaként is olvasható. (Minden lecserélhető, de a selyemút selyemút marad.)¹⁵

A fenti két novella rövid jellemzése talán segít a legrészletesebben olvasandó szöveg kontextualizálásában. Mindhárom szöveg rejtélyes, egyszerre alul- és túldeterminált, egyes cselekményszálak tudatosan kifejtetlenek maradnak, miközben visszatérő nyelvi fordulatok, akár véletlenszerűnek is tekinthető motivikus egybeesések jelzik a szétartó cselekménymozzanatok lehetséges összekapcsolódásait. Ez az egyes szövegekre külön-külön is jellemző, de a három szöveget (és a kontextus tovább is bővíthető) egybeolvasva is hasonló effektusok figyelhetők meg. Talán elég itt a dolgozatomban középpontba emelt perzsa vonatkozásokra utalni, amelyek beágyazottsága az eltérő szövegekben

¹³ Az Aliakbar DEHKHODĀ nevéhez kötődő szótár viszonylag új kiadása is ismeri, bár nem vonatkoztatja a földrajzi helyre ezt a népetimológiát: „shīrbān: az oroszlán őre, shīrvān: az, aki oroszlánt őriz”. *Logharnāme (Encyclopedic Dictionary)* 16 kötetben, főszerk. Mohammad MO’IN – Ja’far SHAHIDI, Tehran University Press, Teherán, 1998, 10. kötet, 14672.

¹⁴ Az iker-motívum jelentőségéről a novellisztika vonatkozásában lásd TARJÁN, *I. m.*, 35–38.

¹⁵ Peter Frankopan népszerű történelmi munkájában a térségben az ősidők óta létező kereskedelmi útvonalak transzhisztórikus folytonosságát hangsúlyozza. A második világháborúban a német invázió elleni szovjet ellentámadást támogató szövetségesek szállítmányairól pl. így ír: „Olyan hálózatot, kereskedelmi útvonalakat és kommunikációs csatornákat használtak, amelyek az ókor óta léteztek az úgynevezett perzsa folyosóban, amely a Perzsa-öböl partján fekvő Ábádántól, Bászrától, Búsehtől és más kikötővárosoktól húzódik a szárazföld belsejében Arakon és Komon át Teheránig, majd a Kaukázuson át a Szovjetunió területéig.” Peter FRANKOPAN, *Selyemutak. Egy új világtörténet*, ford. MAKOVECZ Benjámin, Park, Budapest, 2020, 383.

különböző: a meggyilkolt macska megemlített perzsa felmenőitől a kaukázusi párducok ki nem mondott perzsaságán át a Sirván-síkság szintén nem explikált népetimológiai rokonságáig a Zangezur „oroszlánszínű” lejtőivel. Az *Én, a részvétlátogató* egyértelműben „perzsa tárgyú” novella, amennyiben a történet főszereplői között találjuk a tbilisi perzsa konzult és annak feleségét. Persze a dolog korántsem ilyen egyszerű: az eltolások és helyettesítések láncja itt is folytatódik.

A cím mindjárt eltávolító hatású, amit a már említett lefordíthatatlansága is jelez. Nemcsak az szokatlan, hogy az „én” novella címébe emelve szerepel, hanem az az összetett szóval jelzett funkció („részvétlátogató”) is, amelyről elsőre nem eldönthető, hogy egy konkrét jelenetben játszott szerepet, vagy állandó foglalkozást jelent. Utóbbi jelentésében a későbbi Bodor-szövegekben megjelenő pozíciókkal (pl. az Andrej által a *Sinist-ra* körzetben betöltött „segédhullaőri” állással) rokonítható. A szöveg visszaigazolja mind az „én” címbeli szerepét, mind a funkcióhoz társítható lebegést: az első az elbeszélő különös önmegfigyelő gesztusai, a másodikat a novella időszerkezete, a kísérteties ismétlésre alapuló cselekményépítés támasztja alá.

A novella helyszínére egyedül a szöveg közepe táján előkerülő helynevekből (Csitadze utca, „a Mtacminda magaslatai”, 257.), következtethetünk, továbbá a szöveg elején magyarázat nélkül említett Beridze név utal a grúz közegre. A történet az elbeszélőnek a perzsa konzullal és annak feleségével folytatott találkozásait emeli a középpontba, azonban a narratív keret a gyász és az utólagosság helyzetét állítja az előtérbe. A konzul felesége már halott, az elbeszélő a konzulhoz készül részvétlátogatásra. Az elbeszélés nyelve itt is a színekre összpontosít, egyszerre megidézve a Zangezur-hegység eltolásos-helyettesítéssel színkódjait („egyetlen öltönyömet, a viseltes mogyorószínűt”, 255.) és előrevetítve a novella angol címét is motiváló dilemmát a gyász perzsa színéről („Azon töprengtem, a perzsáknál a fehér-e a gyász színe, vagy talán a lila. Vagy éppenséggel a közönséges fekete, a világűr hidege”, 259.), valamint a biliárdgolyókat előtérbe állító konklúziót.

A gyász azonban nemcsak a szöveg utólagos alaphelyzete, hanem visszamenőleg is beíródik a cselekménybe. A konzul feleségéről azt halljuk, hogy „A bánat vihette el” (255.), és az elbeszélő visszaidézi mindazokat az alkalmakat, amelyeken találkozott az asszonnyal. Megemlíti „az idősebb Beridze úr születésnapját”, majd „Beridze úr temetését” – az „idősebb” szó beillesztése, majd elhagyása sejteti, hogy a temetés egy ifjabb Beridze úr temetése volt, de erről nem tudunk meg többet (a Beridze a lexikonok szerint a leggyakoribb grúz családnév) –, valamint egy később részletezendő találkozást a konzul lakásán. A temetés és a bánat összekapcsolása arra utalhat, hogy a konzul felesége maga is gyászolt, így halála és megsírása egy eseményláncba illeszkedik: egyszerre folytatása és ismétlése korábbi eseményeknek. Ez az ismétlés-karakter az elbeszélés szerkezetét is meghatározza, valamint a cím furcsaságát is magyarázza. Az elbeszélő visszatérően látogat temetéseket és gyászeseményeket, visszatérően látogat a konzul házába is. Az elbeszélés azonban a bevezető áttekintés után egy olyan alkalomhoz ugrik vissza, amelynek

jellegére csak következtetni tudunk – az esemény jelentőségét az adja, hogy az elbeszélő és a konzul felesége közötti ismeretség eredete ide köthető.

Ezt az „ősjelenetet”, az ismeretség eredetét a narráció mindjárt összeköti egy ciklikus ismétlődéssel, ezzel vissza is vonva valamit az eredetiségből: „Legelőször a fennsíkon láttam, egy szeles napon, az a szél hozta meg a tavalyi őszt” (255.). A későbbi, városi közegben játszódó jelenetekkel ellentétben itt a hegyi táj adja az elbeszélés közegét – olyanmilyre, hogy a történetmondó a táj leírásával, továbbá a saját maga és lova által nyújtott látványnak a leírásával nyitja a jelenet elbeszélését, ezzel önmagát is beleírva a tájba (erről később). A fennsíkon játszódó jelenet ugyancsak a gyászhoz kötődik, de ez a gyász nem privát, hanem valamilyen közösségi vagy intézményi (állami?) megemlékezést idéz: a konzult és feleségét köpenyes és egyenruhás férfiak kísérik, akik egy fehér kőtáblára koszorút helyeznek, majd a konzul és a katonaember is beszédet mond, a feleség pedig – a konzul intése ellenére – ellenállhatatlan zokogásban tör ki. Az elbeszélő több módon is a jelenet nyelviségére, az idegenség nyelvi közvetíthetőségének határaitra helyezi a hangsúlyt. A kőtábla az eurázsiai határhelyzetre emlékeztet, amennyiben „tele [van] írva ázsiai betűk folyondárjával, s egy európaiul bevéssett évszámmal” (256.). A „folyondár” organikus és a „bevésés” mechanikus jellegének ellentéte hozzájárul a határhelyzet, a kulturális szembenállás (és keveredés) benyomásának kialakításához. A határhelyzet szimbolikuságát megerősíti a fogalmazás értelmetlenségbe hajló pontatlansága: az „ázsiai betűk folyondárja” valószínűleg perzsa (tehát módosított arab) írásra utal, az „európaiul bevéssett évszám” azonban éppen annyira utalhat (latinizált) arab számokra, mint rómaiakra.¹⁶ Ha előbbi értelmezést fogadjuk el, akkor ez mindjárt viszonylagosítja is a természetes és technikai metaforák révén hangsúlyozott szembenállást az európai és az ázsiai írás között, a kettő közös eredetét emelve ki.

Tovább bonyolítja a helyzetet a beszédek jellemzése. A konzul beszédét az elbeszélő így jellemzi: „szavait a szél furcsán elcsavarta, csak valami szelíd morgás tört ki a száján, amit bárki kedvére megérthetett”, majd mégis lefordítja az elhangzottakat: „Nem volt sok a kolbász a romlás éveiben, mondja a konzul, annál több volt a dögevő madár. A konzul felesége sírt.” (256.) A fordítás itt jelölten önkényes aktus, leginkább az elbeszélő megbízhatatlanságát domborítja ki, akárcsak a katonaember beszédének jellemzése, amelyet „a folyondárok nyelvén” elhangzó beszédként jellemez, ezzel nemcsak a szóba jöhető nyelveket (grúz? perzsa? arab? más?), hanem a beszédet és az írást is összekeverve. Amennyiben a „folyondár”-jelleg a beszéd idegenségére, érthetlenségére és folyékonyságára, a beszélő számára áthatolhatatlan sűrűségére utal, akkor tulajdonképpen illő metaforája lehet a történetmondó saját illetéktelenségének, kulturális inkompetenciájá-

¹⁶ Richard Aczel angol fordítása itt értelmezi, jelentéssé teszi az eredetiben tüntetően többértelmű (vagy értelmetlen?) szöveget, és a természeti-kulturális ellentétet is elmosza: „Beneath them sat a white stone tablet covered with an intricate web of Asian letters and a single date carved in Roman numerals.” Ádám BODOR, *The Colour of Mourning* = Uő, *The Euphrates at Babylon*, ford. Richard ACZEL, Polygon, Edinburgh, 1991, 130.

nak és narrato-poétikai értelmű megbízhatatlanságának is.¹⁷ Másképpen, de ugyancsak a megértés nyelvi korlátaira és azok poétikai felülírására vonatkoztatható az asszony sírásának megmagyarázására irányuló elbeszélői erőfeszítés: „Pedig sírt, ha nem is a koszorúk fölött vagy afölött, ami a koszorúk alatt pihent. Valami egyéb miatt, egyéb miatt, ami itt, a széltől sepert magaslaton kibuggyant belőle.” (256.) Figyelemre méltó itt a *fölött és alatt* névutók térbeli és idiomatikus („sír vmi fölött”, „a koszorúk alatt pihent”) jelentése közötti elcsúszással való játék: a sírás oka az elbeszélő magyarázata szerint nem köthető konkrétan a megemlékezés helyéhez, a névutó mégis térbeli metaforával nevezi meg az ok és az okozat közötti viszonyt, majd a térbelileg semleges „miatt” is csak elvben mutat ki a tájból, hiszen valamiért mégiscsak a „széltől sepert magaslaton” buggyan ki az asszonyból a sírás. Az elbeszélő ennek a térbeli metonímiának a megértésére tesz kísérletet.

A jelenet idegensége és érthetlensége a jelenet keretét szolgáló táj szimbolikusságát is előtérbe állítja, és ezzel visszautalhat arra az olvasási hipotézisre, mely szerint a távoli és idegen táj valamilyen tekintetben az ismerős, saját táj eltávolított tükörképe is. Ezt az olvasatot a novella több aspektusa is megerősíti. Mindjárt a szöveg elején ott van az az (idáig elhallgatott) vonás, hogy a perzsa konzul feleségét az elbeszélés Katalinként nevezi meg, majd jelzi ennek a névnek a kulturális különösségét: „Az eltávozottat Katalinnak hívták, a név nem honos a perzsáknál. De ennek az asszonynak perzsa léte katalinosan hosszúka, kissé sápadt arca volt, orrtöve körül a bánat szépítő ráncaival.” (255.) Akárcsak a korábbi fordítás esetében, az elnevezést is tulajdoníthatnánk az elbeszélő önkényes áthasonlító gesztusának, bár a „hívták” igealak ennek ellentmond. A megfogalmazás groteszkus a metonimikus és a metaforikus viszonylatok közötti váltás hirtelenségével is magyarázható: a passzus először a nyelv/kultúra és a személynév közötti metonimikus kapcsolatra utal tagadólag („nem honos a perzsáknál”, „perzsa léte”) majd a személynév és a megnevezett személy egyéni tulajdonságai közötti metaforikus (mágikus?) összefüggéseket idéz fel, az asszony arcvonásait és bánatos arckifejezését a névhez társítva. Ezen a gyors tagadási és újracsatolási aktuson keresztül a szöveg kimondatlanul hagyja, de éppen az elhallgatás révén fel is mutatja azt az összefüggést, hogy az asszony „perzsa léte”) magyar nevet viselt. A magyarság sugalmazása újfent előretal a novella befejezésére, ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy az én-elbeszélő nem árul el semmit a saját nemzetiségéről, így biztosan nem állítható, hogy ő maga magyarul gondolkodna. A szöveg persze a nevet magyarosan, Katalin formában használja, ugyanakkor olyan görög eredetű névről van szó, amely számos más nyelven is létezik, így elvileg (főként a későbbi Bodor-művek és pl. Lőrincz Csongor fent idézett gondolatmenete alapján) az sem kizárható, hogy az explicit elbeszélő a Jekatyerina, Catali-

¹⁷ Mint látni fogjuk, az elbeszélő önmagára-mutatása, illetéktelensége itt poétikai funkcióval bír. Jelen értelmezés ennyiben ellentmond Margócsy István azon megfigyelésének, mely szerint Bodor elbeszélésmódjához nem illik az egyes szám első személyű elbeszélő szerepeltetése (persze a *Sinistra* és a *Verhovina* is beszédes ellenpéldák). Abban teljesen igaza van Margócsynak, hogy a megbízhatatlan elbeszélőt szerepeltető szövegek olvasásakor „nem a világról, hanem az elbeszélő személyről kell feltételeznünk valamit, amihez nincs meg egyébként a novellán belül a fogódzónk”, de ebben a novellában (és ebben az értelmezésben) ez nem hibaként, hanem sajátos poétikai szereppel ellátott struktúramozzanatként mutatkozik meg. Lásd MARGÓCSY István, *A veszélyeztetett világ = Tapasztalatcsere, I. m., 25.*

na vagy Catherine névre gondol, amelyet a szöveg láthatatlan, a beszélőtől megkülönböztetendő írnoke (szkriptora)¹⁸ fordít le magyarra. Ez az olvasat persze teljesen ártértelezne a novella zárlatát, legalábbis abban az értelemben, hogy a két nemzeti zászló színei közötti egybeesés felismerését sokkal inkább a véletlennek, nem pedig a beszélő látens, tudattalan vagy szándékosan elhallgatott motivációinak tulajdonítaná, és így teljességgel az olvasóra hárítaná a felismerésből adódó következtetések levonását.

A gondolatmenetnek ezen a pontján mindenesetre érdemes rögzíteni az eddigi megfigyelésekből adódó egyik értelmezési lehetőséget. Tarján Tamás már említett esszéjében „magyar novellaként” könyveli el a „legballadásabb, világirodalmi rangú elbeszélést”, megerősítve a nemzeti színeknek a „gyász igaz színeiként”¹⁹ való azonosítását. Az eddigiekből kiindulva a perzsa-magyar azonosítás valamivel konkrétabb, geopolitikai összefüggések közé is állítható, amelyek legalább részleges irodalompolitikai magyarázatot is adhatnak a szöveg elhallgatásos-utalásos szerkezetére. A magyar(osan írt) női név összekapcsolása a bánattal, az alaposabban ki nem fejtett hivatalos megemlékezés a fennsíkon, a Kaukázus mint (az egyéb novellákban látensen a perzsa múlttal is összekapcsolt) környezet olyasfajta gyászra utalhat, amely összeköti a perzsa és a magyar történelmet, a Kaukázust és a Kárpátokat. Talán nem megbocsáthatatlan túlértelmezés ebbe a motívumkomplexumba a nemzeti nagyság hanyatlása és konkrétan a területi veszteségek fölötti bánatot vagy gyászt is belelátni. A novellákban megfigyelt eltávolítás vagy tükrözés ebben a vonatkozásban akár az 1980-as években érvényes cenzurális viszonyokkal is indokolható, és a szövege(ke)t legalább részben politikai allegóriaként is olvashatóvá teszi. Ez az értelmezés azonban legalább annyi problémát vet fel, mint amennyit megold.²⁰ Ha kívülről, a referenciális viszonyok felől közelítünk, a két történelmi szituáció különbségei azonnal szembeötlenek, az allegorikus olvasathoz szükséges ekvivalenciák nem kielégítőek. Különböző perzsa államalakulatok (az Óperzsa Birodalomtól a Kádzsár-dinasztiáig) birtokoltak kaukázusi területeket, de a perzsa etnikum jelenléte a térségben minimális. A perzsa sokkal inkább a deleuze-i értelemben vett „vehikuláris” nyelvként volt jelen a térségben, nem jellemző rá az a kettősség, amely a magyart jellemzi Bodor írásművészetében. Az elbeszélés elhallgatásai és kétértelműségei többek között ezért sem oldhatók fel egy tisztán allegorikus olvasat keretei között. A geopolitikai allegória elégtelenségei a szöveg belső feszültségeire, ironikus és groteszk vonásaira irányíthatják az olvasó figyelmét.

¹⁸ Jacques Derrida nevezetes Poe-elemzésében (és egyben Lacan-kritikájában) használja a „szkriptor” kifejezést egy olyan funkció megnevezésére, amely sem a szövegben megszólaló elbeszélővel, sem a szerzővel nem azonosítható, hanem az elbeszélő (fiktív, szóbeli) megnyilatkozásainak írásos lejegyzéséért (és esetünkben talán magyarra fordításáért?) felel. „A narrációt egy láthatatlan, de struktúráját tekintve szétbontathatatlan keret fogja körül. Hol is kezdődik ez a keret? A cím első betűjével?...” Jacques DERRIDA, *Az igazság postása*, ford. GYIMESI Tímea = *Testes könyv II.*, szerk. Kiss Attila Attila – Kovács Sándor s. k. – ODORICS Ferenc, Ictus – JATE, Szeged, 1997, 62–63.

¹⁹ TARJÁN, I. m., 40

²⁰ A Bodor-szövegek allegorikus olvasatának lehetőségéhez és korlátaival lásd még LŐRINCZ, *Határpolitikák*, uo. „Fenti értelmezés könnyen a parabolikusság vagy allegorikusság látszatát kölcsönözhetné a Bodor-szövegnek, ha ez megállna az imént tárgyalt ponton.”, valamint kimondottan a novellák vonatkozásában KÁLMÁN C. György, *Sinistra előtt* = *Tapasztalatsere*, 17.

Ezek közül első helyen az elbeszélő tekintetének önmagára irányulását emelhetjük ki, amelyet már a szokatlan cím is megelőlegezett. A fennsíkon játszódó „ősjelenet” beszámolóját az elbeszélő saját magának és lovának olyan leírásával kezdi, amely kettejük látványát a táj előterében, filmszerűen, mintegy helikopteres kamera látószögéből mutatja meg. Ez a felmutatás azonban a feltételesség jegyeit mutatja: a szövegben használt ható igeképzők jelzik ezt a feltételességet, az így fókuszált látványt leíró, kvázi-függő beszédben idézett tagmondatban szereplő kijelentő módú igék némelyikét bizonyos idegen nyelvű változatban talán kötőmódban (konjunktívusz, szubjunktívusz) lehetne visszaadni. „Komor látvány lehettem, amint a siető, alacsony röptű felhők között kantárszáron vezettem lovamat: egy ember **megy** hajadonfött, széltől borzolt hajjal, földre szegzett tekintettel, mögötte dacosan **baktat** a lova. Talán meg is pillantott akkor valaki, és arra gondolt: ó, ahogy ezek ketten mennek valahová. Az a valaki a perzsa konzul kíséretében lehetett.” (256., kiemelés tőlem: MGT) A látvány tehát egy elképzelt, feltételezett személy nézőpontjából indul ki, amelyet nemsokára a perzsa konzul kíséretéhez kapcsol (mert éppen ők vannak ott?), majd konkretizál is a Katalinnak nevezett asszony tekintetében. „Ő lehetett az, aki megpillantott még a kocsi ablakán át, amint hajadonfött vezetem lovamat a kövek között” (257.). Az elbeszélő saját, némiképp romantizált látványának leírása egy idegen tekintet projekciója (fikció, hipotézis) által lehetséges, így a kettejüket tartalmazó táj is egyszerre rendelkezik a saját és az idegen attribútumaival (ilyen értelemben is „jelentésszerű földrajzi tájjá” válik). Ezt a kettősséget újfent megerősíti az a mozzanat, amikor a konzul (váratlanul, de a későbbiek fényében jelentősegteljesen) meghívja magukhoz a felesége tekintetét magára vonzó idegent. Ez a mozzanat, amely beindítja az innen elkezdődő erotikus játékot és rejtélyt, az elbeszélt látvány szintjén is megerősíti a saját és az idegen tükröződésének motívumát: az elbeszélő a konzuli gépjármű ablaküvegében megpillantja – nem saját magát (az túl közvetlen textuális gesztus lenne), hanem saját lovának fejét, miközben az üveg mögött „a konzul felesége fejét” is meglátja (Uo.). A képben kétféle másság kapcsolódik össze: a magányos idegen eddigi társa, a ló feje egybemosódik az egyszerre idegennek és sajátnak, titokzatosnak és mégis áthasonlíthatónak tétélezett asszonyával. A látvány megint egyszerre potenciálisan nevetséges (a „katalinosan hosszúkas arc” és a lófej képének összekapcsolása révén), miközben egyfajta pátoz is kiolvasható abból, ahogyan a kétféle másság, az én identitásának metonimikus (kísérő, eddigi bajtárs) és metaforikus (lelki társ? közös nemzeti-kulturális identitás?) másíkjá egy képben válik láthatóvá.

Ezen a ponton válhat funkcionálissá a narrátor identitásának bizonytalansága. Nemcsak arra nem utal semmi egyértelműen, hogy ő maga magyar lenne, hanem az sem világos, hogy az inntől felidézett párbeszédetek milyen nyelven zajlanak le a nyilvánvalóan eltérő nemzetiségű szereplők között – a konzul korábbi beszédének bárki által „kedvére megérthető” „szelíd morgás”-ként, a katonáember beszédének a „folyondárok nyelvén” elhangzott beszéd-ként való azonosítása előre jelzi ezt a hiányt, és felhívhatja az olvasó figyelmét a nyelvi bizonytalanságra. Annál ironikusabb, hogy a következő, az elbeszélésben idézett beszélgetésben az elbeszélő a saját megnyilatkozásának nyelvi sikerességével dicsekszik, amikor legfeljebb

sejthetjük, hogy ez a megnyilatkozás milyen nyelven (a nemzetközi diplomácia valamely „vehikuláris” nyelvén, talán angolul, esetleg oroszul vagy franciául?) hangzott el. A konzul meghívására („Egyszer legyen szerencsénk [...]. Keressen fel bennünket.”) az én-elbeszélő egy rokonértelmű kifejezéssel válaszol: „Köszönöm – mondtam egykedvűen –, egy napon majd tiszteletemet teszem.” A nem különösebben szokatlan vagy megkapó nyelvi fordulatra azután így utal vissza: „Arra gondoltam, milyen szépen fejeztem ki magam: majd tiszteletemet fogom tenni. Tiszteletemet is fogom tenni.” (257.) A nyelvi klisé háromszori megismétlése a praktikusnak jelentéktelennek látszó vagy nehezen lefordítható nyelvi különbségekre („teszem” „fogom tenni” „is fogom tenni”), ezzel a párbeszédben szinte biztosan nem magyarul elhangzott megnyilatkozás „eredeti” nyelvi formájának hozzáférhetetlenségére is felhívhatja az olvasó figyelmét.²¹ A novella legvégén ráadásul a konzul még egyszer meg fogja ismételni ugyanazt a fordulatot: „Ezentúl gyakrabban is tiszteletét teheti” (260.), amivel a novella értelmezésének itt még kifejtendő fordulatát is előkészíti.

A fordulat immár négyszeri elismétlése ráadásul a konzul családjának számosságát is felidézi („A konzulnak négy kisgyermek volt és négy kutyája. És az a szépen hervadó felesége.” – 258.), bár ennek a számnak nehéz konkrét jelentőséget tulajdonítani. Talán leginkább magának az ismételhetőségnek, az egyéni identitás és eredetiség hiányának egyfajta jelzéseként fogható fel, amellyel szemben Katalin szembeötlő különossége ellentétet képezhet. „Nemcsak az afgán agarak, hanem a gyermekek is teljesen egyformák voltak, nem lehetett látni, fiúk-e vagy lányok. Egyidősök lehettek, mint a gondosan kiválogatott árvaházi gyerekek.” (259.) A konzul családja másképpen is tükrözi a narrátor identitáshiányos állapotát: az agarak afgánok (ez persze földrajzilag és nyelvileg sem áll nagyon távol a perzsa identitástól, de azért a magyarban létezik perzsa agar is, tehát itt is az eltolás, áttételesség érvényesül), a feleségnek magyaros neve van, magáról a konzulról pedig ugyancsak ki fog derülni, hogy franciás neveltetést kapott, Pierre-nek hívják, és „távol áll [...] [tőle] minden muzulmán gesztus” (260.).

A nyelvi bizonytalanság és a fordítás témáját folytatja a fennsíkon lezajló ünnepséget követő jelenet leírása is, amely már a konzul házában játszódik, a narratív szerkezet körmondfontségét jelző, időbeli hurkot képző kitérő után. A narráció először megint előrefut a Katalin halálát követő készülődésre, majd ezen a kereten keresztül utal vissza a konzul házára, azzal a megjegyzéssel, hogy a részvétlátogatásra készülő elbeszélő már „pontosan tudta [...], hová kell menn[ie]” (257.). A konzul házában „tiszteletét tevő” elbeszélőt váratlanul meghívják egy házi filmvetítésre, melynek során Marco Ferrari 1969-es filmjét, a *Dillinger halott* (*Dillinger è morto*) című alkotást nézik meg. Az elbeszélő által adott szinopszis jelzi a film tematikus kapcsolódását az áttételesség, eltolások és tükröződések eddig megfigyelt láncolatához: a filmnek mindössze annyi köze van a hírhedt amerikai gengszter halálához,

²¹ Aczel szép megoldása sem tudja teljesen visszaadni a magyarban megmutatkozó iterabilitást: kétszer önazonos formában ismétli meg a formulát, majd elegánsan lekerekíti a harmadik ismétlést. „'One day I shall indeed pay my respects.' [...] How well I had expressed myself, I thought. 'One day I shall indeed pay my respects.' And pay them I would.” BODOR, *The Colour, I. m.*, 131.

hogy a film főszereplője a bűnöző halálhírének címlapon közlő újságban talált fegyverrel öli meg a feleségét. A novella szövege ráadásul angolul (*Dillinger Is Dead*) nevezi meg a filmet, ami persze illeszkedik az elbeszélte világban elképzelt nemzetközi-diplomáciai környezetbe, azonban folytatja is az áttételesség és fordítás motívumsorát. A film ilyen kicsinyítő tükörként való használata sötétebb összefüggést is sugalmazhat, amennyiben gyanúba keverheti a perzsa konzult saját feleségének későbbi halálában. Persze sem erre, sem az ellenkezőjére nem kapunk megerősítést, de *A Zangezur hegység* és más Bodor-novellák kontextusában egy lehetséges szerelmi háromszög „kiegyenesítésének” efféle erőszakos módszere nem volna meglepő.

Már csak azért sem, mert a filmvetítés során történik a mű egyetlen tulajdonképpeni elbeszélte „eseménye”, amikor a sötétben valaki megharapja az én-elbeszélő kézfejét, ráadásul ez az esemény jelölten összekapcsolódik a filmbeli gyilkossággal: „Kevéssel azután, hogy a filmbeli férfi a talált pisztolyból két golyót eresztett alvó feleségébe, valaki megfogta a pohár után tapogató kezemet. Kézfejemre hajolt és beleharapott.” (258.) A novella további részének egyik nyitott – és véglegesen soha nem feloldott – kérdése, hogy ki lehetett a rejtélyes harapás elkövetője.²² Az elbeszélő persze a konzul feleségére gyanakszik, és szívesen viszonzná annak feltételezett vonzalmát: „Amíg a konzul a kulccsal babrált, a konzulnéra pillantottam, kezemet a számhoz emeltem, és gyöngéden megcsókoltam a fogak helyét.” (259.) Ugyanakkor a szakácsnő – akit az egész novellában egyedülként autentikus perzsaként, „szép, egészséges perzsa nőként” (258.) jellemez az elbeszélő – ugyancsak jelen van a filmnézés során, és gyanúsán hirtelen távozik a harapás után, majd az elbeszélő távozásakor (majd későbbi visszatérésekor is!) a nyitott konyhaablakban ácsorog, „mellét a hidegnek feszít[ve]” (259.). Vajon az elbeszélő által fel nem ismert – de mégis az ő szóhasználata révén leleplezett – invitálásról, felkínálkozásról van szó a szakácsnő részéről? Vagy éppen ellenkezőleg: az önmagát a közép-pontba állító (mai kulturális terminussal: főszereplő-szindrómás) elbeszélő sugallja azt, hogy minden jelenlévő nő érte epekedik?

A novella zárójelenete szerkezetileg nem hoz meglepetést: újabb analepszis helyett végre folytatódik a keretelbeszélés, az elbeszélő megteszi a címben megígért részvétlátogatását a konzulnál. A konzul kihívóan viselkedik, nyíltan utal az én-elbeszélő kézsebére, meghozza pontosan akkor, amikor visszaidézi az elbeszélő korábban büszkén felemlgetett klisészerű fordulatát: „Ezentúl gyakrabban is tiszteletét teheti. – Saját kezefejére bökött. – Bizonyára hamarosan begyógyulnak a sebei.” (260.) Miután összeköti az erotikus sérülést a narrátor eredeti ígéretével és a nyelvhasználat bizonytalanságaival, következő gesztusával megfosztja az elbeszélőt a megjelöltség által vélelmezhető egyediségétől, beleillesztve őt és kézsebéte egy – a szövegben immár kívülre utalt – ismétlésláncba: „Mások is járnak ilyen kicsi sebekkel

²² A nehezen feloldható gesztus párhuzamos szöveghelye a *Verhovina madarai*-ban található, ahol Klara Burszen kisasszony (a nevét viselő fejezetben) megharapja a távozni készülő Anatol Korkodus kezét. „Erre Klara Burszen ahelyett, hogy a szavakra tekintetét búcsúzóul bánatosan ráemelte volna, keze után kapott, és indulatosan beleharapott.” A harapás gesztusa persze mindkét helyen a vágyott másik megjelölésére irányul, de a regényben kevésbé erotikus incselkedésnek, inkább talán a bűvélés és csalódottság motiválta dühkitörésnek látszik, amely maradandó sérülést okoz. „Anatol Korkodus még aznap este, miután kézfejét alaposan kivérezte és nedves kendővel átkötötte...” BODOR ÁDÁM, *Verhovina madarai. Válogatások végnapokra*, Magvető, Budapest, 2011, 141.

a kezükön, pontosan ugyanazon a helyen. Elég sokan, bizony. Tegyé túl magát ezen a dologon.” (Uo.) Nemigen adható végleges magyarázat arra a kérdésre, hogy mire is utal pontosan a konzul ezzel a gesztusával. Vajon elhunyt feleségének promiskuitására célozna, amely így talán az asszony – éppen a féltékeny férj által okozott – halálával is összekapcsolható lenne?

A legutolsó bekezdések még egy olvasati lehetőséget sugalmaznak: a konzul és az elbeszélő közötti homoerotikus kapcsolat sem zárható ki a történet lehetséges végkimenetelei közül. A perzsa konzul nyugatias, franciás kifinomultsága, a „muzulmán gesztusoktól” való idegenkedése, az elbeszélő ki nem mondott gondolataiban a „bujá kis kert” és „az üresen maradt hitvesi ágy”, majd „a pezsgőbontás ördögös titkainak” említése mind valamiféle erotikus feszültségre utalhatnak a két férfi között, ami persze átértelmezheti a konzul korábban idézett megnyilatkozását is, amelyet suttogva közöl, „hogy a szakácsné, akinek pompás árnyéka az ajtóüvegre vetült, ne hallja”. Az elbeszélő ugyancsak furcsállja, hogy noha a konzulné csak nemrég hunyt el, mégis ő maga az egyetlen részvétlátogató, és így senki nem zavarja meg a konzul által javasolt biliárdpartit, melynek rövid, a színeket előtérbe állító leírását a narrátor az „élveztem” igével vezeti be (mind: 260.). Így amikor a „zöld posztón guruló piros és fehér golyókról” ejt szót, és némi pátosszal hozza szóba „az ünnep és a gyász színeit”, az olvasó már a jelölőlánc újabb csúsására, tudatos vagy tudattalan figyelemelterelésre is gyanakodhat. A megnevezett színek és a nemzeti-kulturális egymásra találás témája mellett a biliárd még kevésbé nyíltan lefordítható attribútumai: a golyók, a dákó, a lyukak és a hozzájuk kapcsolódó „élvezet” és gyönyör is szerepet játszanak abban a találkozásban, amely az egyszerre magyar és nem-magyar elbeszélő, valamint az egyszerre perzsa és nem-perzsa konzul között lezajlik. Az én mint az események szereplője talán még nem is sejti, milyen céllal hívták részvétlátogatásra, elbeszélőként pedig többszörösen áttételesen utal csak arra, minek lehetett részese a részvétlátogatás során.

Az elbeszélő magyar és Pierre perzsa identitása párhuzamosan kerül törlésjel alá, ezzel a köztük lévő különbségek elhalványulnak, találkozásukból eltűnik a vélemezett kulturális idegenség, miközben a nemzeti zászlók színei is (persze tükörként, fejjel lefelé) egymásra montírozódnak. Ezzel állhat absztrakt párhuzamban az erotikus narratíva átfordulása egy előrevetített heteroszexuális kalandból homoerotikus viszony sejtetésébe, ami ugyancsak egyfajta idegenség, távolság (a férfi és a nő közötti másság) redukciójával jár. A Másik homoerotikus vágya (úgy is mint a Másikra irányuló vágy) az én és az azonosság határait feszegeti, kihívást intéz a személyes identitás felé, éppen úgy, ahogyan Katalin különös bánata és hovatartozásának meghatározhatatlansága kihívást intézett a kulturális-nemzeti azonosságnak. Bodor novellája az olvasóhoz intéz különös kihívást: egy olyan egyidejűség megtapasztalására szólítja fel, amelyben egyszerre kell feldolgoznia egy metaforikus, az allegória felé mutató, a kulturális és nemzeti azonosság felismerésére épülő, valamint egy ezzel párhuzamos, mindig áttételesen, eltolások és ismétlések kiszámíthatatlan láncolatán, kihagyásokon és elhallgatásokon keresztül érvényesülő metonimikus-ironikus narratívát.

Fodor Péter

Utána, tehát miatta

Plusz–mínusz egy nap¹

Fábri Zoltán *Plusz mínusz egy nap*² című filmjének forgatási munkálatai befejeztével, de még a bemutató előtt interjút adott a *Filmvilágnak*.³ A beszélgetésből az érdeklődő közönség megtudhatta, hogy a film alapjául szolgáló Bodor Ádám-írásokat Bacsó Péter ajánlotta a rendező figyelmébe, vagyis – tehetjük hozzá – éppen az a munkatárs, aki korábban is hozott ötletet Fábrinak (*Két félidő a pokolban*, 1961), s ekkoriban maga is Bodor-műből kiindulva forgatott játékfilmet.⁴ A Fábri és forgatókönyvíró társa, Zimre Péter által kiválasztott két Bodor-szöveg egyike, az *Utasemberek* már elérhető volt a szerző első, *A tanú* című novelláskötetében,⁵ a másik, a film címét is adó *Plusz–mínusz egy nap* viszont még csak a kolozsvári Utunk című kulturális hetilapban volt olvasható ekkor.⁶ Az, hogy a korszak egyik vezető rendezője s vele párhuzamosan ugyanezen korszak egyik legtöbbet foglalkoztatott forgatókönyvírója, aki a '60-as évek közepén ült át a rendezői székbe, egy pályakezdő novellista szövegeiből készítsen játékfilmeket, nem épp gyakori eseménye a magyar mozgóképtörténetnek. Fábri saját vallomása szerint a két novella közötti tematikus kapcsolat ihlette meg, vagyis az, hogy „mindkettő középpontjában egy-egy háborús bűnös áll, aki huszonöt évi börtönbüntetés letöltése után kiszabadul.”⁷ A *Filmvilág*-béli interjúban Fábri értelmezi is novellákat, legalábbis amennyiben a Bodor-szövegek karaktereit lélektani képletekhez rendeli: a *Plusz–mínusz egy nap* főszereplője „kiszabadulása után fokozatosan rádöbben az élettel való újbóli kapcsolatteremtés lehetlenségére – és megöli magát, [míg az *Utasembereké*] egyensúlyi állapotra, megtisztulásra,

¹ A tanulmány a *Biopoétika a 20-21. századi magyar irodalomban* című NKFIH-pályázat (K 13092) támogatásával készült.

² A magyar nyilvánosságban többféle írásmóddal találkozhatni, én a Fábri-film főcímén olvashatót használom.

³ ZSUGÁN István, *Plusz mínusz egy nap. Beszélgetés Fábri Zoltánnal*, Filmvilág 1972. október 15., 1–4.

⁴ Az alapötletét Bodor Ádám *A borbély* című novellájából kölcsönöz Bacsó-film 1972 szeptemberében *Forró vizet a kopaszra* címmel került a filmszínházak műsorára.

⁵ Paratextusok indokolta kultúrtörténeti adalék, hogy mind Bodor, mind Bacsó *A tanúja* 1969-ben készült – igaz, utóbbi ezt követően egy évtizedig dobozban maradt.

⁶ BODOR Ádám, *Plusz–mínusz egy nap*, Utunk 1971. március 19., 3. Írásomban a továbbiakban ezt a megjelenést idézem az oldaszám külön feltüntetése nélkül. A filológiai pontossághoz hozzátartozik, hogy az első közreadás esetében a cím így szerepelt: *Plusz–mínusz egy nap*, ami viszont az újraközlések esetében megváltozott.

⁷ ZSUGÁN, I. m., 1.

elszámolásra vágyik; úgy érzi, megbűnhődött tetteért, s megbocsájtást, megértést, sőt talán szeretetet akar kicsikarni a falu mai lakóiból, de fellépése annyira provokatív, hogy a novellában őt ölik meg a falu lakói”.⁸ Egy olyan antropomorfizáló olvasásmód ad itt hírt magáról, mely a Bodor-szövegek üres helyeinek kitöltésével és enigmatikus megoldásainak föloldásával lép túl azok nyelvi-poétikai sajátosságain (pl. azon, hogy nem lenne egyszerű igazolni az *Utasemberek* zárlatából, hogy a falu lakói megölték őket), hogy aztán a forgatókönyvben továbbírva Bodor szövegeit egy azokra már vissza nem vezethető lélektani folyamatá kerekítse ki a sztorit: „a filmben azt a folyamatot ábrázolom, ahogyan ez az ember – objektív és szubjektív okok következtében – végül újra gyilkossá válik.”⁹

E cél érdekében Fábriék a *Plusz-mínusz egy nap* című novellát az *Utasemberek* főszereplőjének előtörténetévé alakították át: egyfelől a térformálásban és a dialógusok vonatkozásában viszonylag közel maradv a Bodor-műhöz, másfelől viszont – azon a legfontosabb dramaturgiai változtatáson túl, hogy a börtönből szabaduló férfi nem lesz öngyilkos – beleírva a Fábri-életműben központi jelentőségű emlékezésnek a motívumát. Ennek azért van döntő hatása, mert a két novella összevetése során rögvést szemet szúrhat az olvasónak, hogy szemben az *Utasemberekkel*, a *Plusz-mínusz egy nap* főszereplőjéhez nemcsak nem kötődik az emlékezés aktusa, de épp az ellentétes póluson helyezkedik el: bármi, ami őt a szövegben valamiféle élettörténeti folyamatosságba helyezné, ami elárulna valamit a múltjáról, legalábbis kétellyel olvasható.¹⁰

A filmet nyitó képsoron egy középkorú férfit látunk, katonai egyenruhában. Kisvártatva a személyes tárgyait sorakoztatja elének Illés György kamerája: a cipőkrémes dobozból eszkábált tűzcsiholó szerszámot (ez eddig Bodornál sincs nagyon másképp), aztán az operatőr ráközelít a szereplő méretes bőrtáskájára, melyből elővesz egy távcsövet, két kisebb méretű lezárt dobozt, leveleket és fényképeket, utóbbiak, amennyire ez kivehető, második világháborús egyenruhában lévő magyar katonákat örökítenek meg. Van ezen kívül még zsebórája, amit felhúsz, mintegy újra indítva a megállt időt. Ez a leltár a filmkészítők leleménye: a Bodor-szövegben nem értesülünk arról, hogy a főszereplőnek az egyenruhán és a sajátos tűzcsiholó szerszámon kívül lenne bármilyen más tárgya, mely a börtönbe kerülés előtti életidejéből származna.

A novella felütésében egy hangsúlyozottan külső nézőpontú elbeszélés írja le a teret: „Az

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Azt, hogy a film adta-e az ötletet ahhoz, hogy az 1974-es *Plusz-mínusz egy nap* című gyűjteményes kötet (Kriterion, Budapest) épp ezzel a két szöveggel záruljon, ráadásul az Utunk-beli eredeti megjelenési sorrendet megfordítva, nem tudható. Az viszont igen, hogy amikor a két mű valamelyike megjelent egy későbbi Bodor-válogatásban, akkor ott szerepelt mellette a másik is – ahogy történt ez az írónak a már Magyarországon közreadott novellásköteteiben: *Milyen is egy hűgő?* (1980), *Vissza a fülesbagolyhoz* (1992). Egyébként mindkét kiadás abban is követi az 1974-es kötetet, hogy e két novella elé közvetlenül az *Egy hely, ahol kosarakat fonnak* című írást helyezik, mely így zárul:

„Bernát visszabotorkált a kamrájába. a szakállas közben már elfújta a lámpát. Megtalálta az egyik üres ágyat, és ruhástól ráheveredett. Egyenletesen szuszogtak, mint akik alusznak, s már majdnem el is aludtak, amikor a szakállas megszólalt:

– Mondja, s ha mégis sittes volna, megmondaná?

– Nem tudom – mondta Bernát. – Ez nehéz kérdés.” BODOR Ádám, *Egy hely, ahol kosarakat fonnak* = Uő, *Milyen is egy hűgő?*, Magvető, Budapest, 1980, 190.

országút felől nézve a rét simaságából, mint valami természeti csoda, hatalmas fehér szikla-tömbként szökött elő a börtön épülete.” Egyrészt a látvány eredetpontja is reflektálódik itt (az országút felől nézve), másrészt a leírás metaforizálódik az alany és az állítmány szemantikai érintkezése révén (a börtön épülete előszökött). Az elbeszélő a nyitányban kívülről tudósít, de az intézményi szokásrendben is kiismeri magát: „a fel mentén elhelyezett padokon [...] máskor örök üldögéltek váltás előtt. Dél felé szabadulnak a foglyok.” Ha a felütés deskriptív, predikatív szerkezeteit összevetjük a novella központi karakterének nyelvi bevezetésével, akkor ez utóbbinak a közvetettsége tűnhet föl:

Az egyik padon most egy kopasz férfi ült.

– Mintha Sturm volna – mondta a tiszt a kapuban álló őrmesternek.

Az őrmester belenézett a naplóba.

– A Sturm Elemér ma délből kilépett – mondta.

Sturm cigarettát dugott a szájába, majd zsebébe nyúlt és elővett egy pléhdobozt.

A kvázi-megfigyelő pozíciót fölvevő heterodiegetikus elbeszélő, addig nem nevezi meg a kopasz férfit, míg a börtön személyzete nem identifikálja – a narrátor-funkció redukciója működik itt: a katonákat rangjelzésük azonosítja (vagyis az, ami leolvasható egyenruhájukról), a jelzős szerkezettel referált szereplő (egy kopasz férfi) viszont csak egy másik szöveg (az őrmester naplója) révén azonosítható. Ugyanakkor a napló a múltbeli történelem följegyzőjeként nem feltétlenül hivatott a jelenben perdöntő bizonyítékként szolgálni, azt is mondhatnánk, hogy Bodor elbeszélője a *post hoc, ergo propter hoc*, vagyis a retorikában hamis érvként, logikai hibaként számon tartott sémára játszik rá: ha Sturm ma kilépett, s a kapu előtt ülő kopasz férfi mintha Sturm lenne, akkor már nevezhető Sturmnek.

Szövegbéli ágens, cselekvés és identitás azonban nem csak az ő esetében dinamizálódik: „A zsákutcát jelző tábla mögött az út bal oldalán állt a kis őrszoba, árnyékában két másik katona hűsölt a fűben. Két rab meszelte az őrszobát, ezeket őrizték. / A rabok tetőtől talpig festékesek voltak, úgy néztek ki, mint valami igazi szobafestők. Úgy is viselkedtek, mintha csak szívességet tennének, s a szakaszvezető is csak akkor közeledett az ajtó felé, amikor lassú döcögéssel haladt el egy-egy gépkocsi az országúton.” Ebben a leírásban az öltözék, a munka és a viselkedés, vagyis a látszat mintegy elfedi a ténylegest, de ezek kontaminációja, esetleges fölcserélése nem történik meg – a hasonlat („mint valami igazi szobafestők”, „mintha csak szívességet tennének”) ehhez nem elegendő, arra viszont alkalmas, hogy test és általa viselt ruha, látható és azonosítható viszonyát problematizálja egy olyan jelölőrendszerben, nevezetesen a börtön kódrendszerében, ahol az uniformis hivatott szavatolni az össze nem téveszthetőséget úgy az örök, mint a rabok esetében.

Nem meglepő módon a következő bekezdés épp az így reflektált szemiotikai keretezést használja értelmezői kódként, de egyszersmind nem igazolja annak érvényességét:

[K]özel ahhoz a helyhez, ahol a katona és a szakaszvezető ültek a fűben, a kukoricás szélén hóna alatt újságpapírba csomagolt holmival egy férfi tűnt fel, s mivel ez volt a legközelebbi árnyék, melléjük telepedett. Bámulták erősen kifakult zöld katonazubbonyát, amelyhez ugyanolyan színű nadrágot és feslett csizmát viselt. Zubbonya aljába fehér cérnával volt belevarrva: „Sturm”, utána raktári szám. Bár a rangjelzések rég hiányoztak róla, szövetén látszott, valamikor tisztí egyenruha lehetett. Sturmnak szürke, konok arca volt, mint valami bonctermi szolgának.

Az elbeszélő itt mintegy visszatér egy korábbi kognitív szintre, amennyiben nem néven nevezi az ágenst, hanem csak egy határozatlan névelővel kiegészített köznévvel illeti („egy férfi”). Ahogy korábban a külső megjelenés, az optikai jel nem volt elegendő az azonosításhoz, de szükség volt egy külső „instanciára”, egy másik médiumra is (a börtönnapló bejegyzésére), itt újfent a testre való ráíródás aktusa működik: egyfelől az egyenruha, másfelől az azon olvasható felirat révén. A történeten kívüli narrátor konzekvensen jár el: csak azután nevezi újra Sturmnak a szereplőt, miután a ráíródás révén való azonosítás ismét megtörténik. Az elbeszélő a két örrel együtt („Bámulták erősen kifakult zöld katonazubbonyát”) olvas tehát: névként azonosítja a feliratot, és tulajdonosként az egyenruha viselőjét. Utóbbi viszont nem ellenjegyzi ezt az identifikációs aktust. Arra a kérdésre, hogy „miféle egyenruha ez”, redundáns választ ad, amennyiben nem specifikál, csupán ismételi („egyenruha”), majd azt mondja: „Azt hiszem, nem az enyém” – ebbéli vélekedését az indokolja, hogy nagyon rövid a zubbony ujjá. Magyarázat gyanánt az anatómiának ellentmondó testi átalakulás adódik számára, előbb csak kérdés formájában: „megnőtt volna a karom?”, majd némi töprengés után, nem találván más magyarázatot ez a kérdés kijelentéssé válik, olyanná, melyet látszólag egyik beszélgetőtársa is affirmál:

- Mégiscsak furcsa az emberi test – mondta Sturm. – Csakugyan megnőtt a karom.
- Csak mind nő, nő – mondta a kiskatona.
- Mi a fene? – kérdezte a szakaszvezető.
- Az emberi test – mondta a kiskatona.

Hogy miért lehet pusztán látszólagos ennek a replikának a megerősítő hatása? Amikor a főszereplő leül a festőként dolgozó rabokat őrző katonák mellé, azok egy elmulasztott szerelmi kalandról beszélgetnek, melyet a szakaszvezető szentenciája zár le: „Ha nőről van szó, ilyen nincs, hogy nem akartam.” A főntebb idézet dialógusban tehát a közlegény nem feltétlenül a szabadult fogoly képtelen testi átalakulását tartja valószínűnek, hanem a homonímia miatt alkalmasint a beszélgetés kezdőpontjára utal vissza, ezt megszólalása szintaktikai megformálása sem zárja ki, amennyiben a „Csak mind nő, nő” mondatban a ’nő’ szó egyaránt lehet egyes szám 3. személyű ige és alanyesetben lévő főnév, mint ahogy a szakaszvezető kérdésére adott pontosítás esetében is mind az igei, mind a névszói jelentésű szóalakokkal kiegészíthető választ ad: Az emberi test nő; A nő az emberi test.

Az egyenruha azonosító funkcióját további szövegmozzanatok is kétségessé tehetik. A zubony aljába fehér cérnával bevarrt Sturm feliratot tulajdonnévként olvassa a kiskatona, amennyiben előbb látja a szöveget, s aztán szólítja „Sturm úr”-nak a beszélgető társát, s így tesz a szakaszvezető is. Amikor egy harmadik katona azonosítás gyanánt megkérdezi, hogy „Maga az Sturm?”, a szereplő válasz gyanánt nem eldönti ezt a kérdést, hanem köszön: „Egészséget”. S amikor addigi társaságát odahagyva a főszereplő megpróbál bejutni a börtön kapuján, az ott lévő örök újfent a már emlegetett naplóbejegyzésre támaszkodva azonosítják. Mindeközben a novella befogadójának részben a már szóba hozott homonímia miatt akár a „Sturm” kifejezés többértelműsége is szöveget üthet a fejébe. Tekintettel arra, hogy ez egy a szereplők által historikusan és kulturálisan nem azonosított uniformisba van bevarrva, nem csupán személynévként válhat olvashatóvá, de német rangjelzés (pl. Sturm[bann]führer) vagy hadosztály [pl. Sturmgeschütz]) megnevezésének előtagjaként is – a novellában egyébként a nyelven kívül nincs olyan utalás, amely valamilyen fölismerhető nemzeti-geográfia-kulturális térhez rendelné a történetet.

Az bizonyos, hogy a 'Sturm' az egyetlen személynév, s egyszersmind az egyedüli tulajdonnév a novellában, melynek viszont korántsem problémátlan az összetársíthatósága azzal a szereplővel, akit mások ezen a néven említenek a szövegben. Azok viszont, akik ezt a referenciális azonosítást elvégzik, nem feltétlenül tekinthetők megbízható jelölvasónak. A kiskatona mintegy rabja marad saját – korábban már említett – történetének, amikor a főszereplő vonakodását arra, hogy elhagyja a börtön környékét, azzal magyarázza: „Valami nőszemélyt vár a kukoricásba”. Azt, hogy ugyanő vagy a szakaszvezető hasonlítja-e a méretéhez nem passzoló egyeneruhát viselő férfi külsejét fagyaltárushoz, nem eldönthető, mindazonáltal ez a hasonlítás szintén nem segíti elő azt, hogy lényeglátó megfigyelőként tekintsünk rájuk: egyfelől a fagyalt inkább tűnik az elbeszélte történethez képest másnap eljövő gyermeknap révén előhívott konnotatív beíródásnak, mintsem olyasféle attribútumnak, mely érdemben hozzáadna a főszereplő enigmatikusan megformált karakteréhez, ráadásul a fagyalt épp az ellenpontja a főszereplő legfőbb metonimikus jelölőjének, sajátos tűzszerszámának. A novella zárlatában a Sturmnek nevezett szereplő – mintegy Jan Palach 1969-es Vencel téri akciójának sajátos változataként¹¹ – a börtön melletti kukoricásban, éjszaka, magányosan fölgyújtja magát: a börtönből a lángokat figyelő három katona a tűzgyújtás okát firtatja, jottányit sem közelebb kerülve ahhoz, hogy értsék, amit látnak („Biztos nem kapott kocsit. [...] Biztos fázik. [...] Félhet a sötétben.” – kiemelések tőlem: FP), sőt a hétköznapi józan ész nyújtotta magyarázatoktól elindulva, a már emlegetett kiskatona révén a beszélgetés a teljes inautentikusság szférájába jut el: „– Most aztán úgy érezheti magát, mint valami kiránduláson – mondta a kiskatona. – Valami szatír volt azelőtt.” A mitológiai alakként értett szatírhoz a „kirándulás” a szabadban töltött idő értelmében akár még illhetne is, de korábban a novellában a szatírnak a bűnelkövető jelentése aktualizálódott, amikor a kiskatona vagy a szakaszvezető (nincs jelölve, hogy melyikük) távlatából Sturm olyan fickónak látszik, mint „aki az iskolák körül ödöng és futásra bírja a gyerekeket”. A kép akkor

¹¹ Az önégető áldozatvállalás mint tiltakozási forma persze nem a prágai tavasz leverése után kezdődött, hanem korábban a buddhista szerzetessekkel, s az is igaz, hogy Palach-nak akadtak követői honfitársai között is.

sem feltétlenül lesz revelatívabb, amikor kiderül, hogy a kiskatona nem szatírt, hanem szadistát akart mondani, merthogy sem az iskolák körül ödöngő szatírok, sem a szadisták nem arról ismertek, hogy a természetjáró mozgalom élharcosai lennének. Amennyiben az olvasó hajlamos történeti példázatként olvasni Sturm történetét, adódhat a lehetőség, hogy abban Jan Palach tettének a kommunista nyilvánosságban való átértelmezési (kiforgatási) folyamatára ismerjen rá, a történeti idő közelsége (Bodor novellája a megjelenés évében, vagyis 1971-ben játszódik) támogathatná ezt, ugyanakkor más mozzanata a szövegnek aligha.

Ha valamiről árulkodnak ezek a ráfogások, önkényes képzettársítások, az épp a főszereplő identitásának meghatározatlansága. Ráadásul Bodor él azzal az elbeszéléstechnikai fogással, hogy olykor úgy tesz, mintha a heterodiegetikus narrátor átadná a nézőpontot a főszereplőnek, de aztán rögvest újra auktorialissá válik a távlat, az olvasó nem arról értesül, mit és hogyan lát a szereplő, hanem csak arról, hogy néz valamilyen irányba: „Miközben füstölt, Sturm a katonákat nézte, hogy rakják sorba a demizsonokat, később odament a bódéhoz, orrát az üvegre nyomva bámult befelé.” Vagyis a karakter titokzatosságát a belső nézőpont nem oldja, mint ahogy az őt figyelő, kommentáló szereplői távlatok sem alkalmasak erre.

Sturm múltja, az a tett, amiért elítélték, nem kevésbé bizonytalan kontúrokkal bír a novellában. Ennyi olvasható róla: „– Megúsztá volna tíz évvel. De nem vezette szabályszerűen a kivégzéseket. Pucérra vetköztette őket, s megparancsolta, hogy reszkessenek és jajgassanak, csak akkor volt szabad beléjük lőni. Így aztán huszonötöt kapott. Egy kis fantázia, és kész a baj [– mondta a szakaszvezető.]” Ez a kijelentés – ha jól értem – nem mást állít, mint hogy azért kellett 15 évet még leülnie az elítéltnak, mert megparancsolta a kivégzésre váróknak, hogy reszkessenek és jajgassanak, vagyis az adott helyzethez nagyon is illő, mondhatni önkéntelen félelmüket és kétségbeesésüket ne rejtse véka alá. Vajon nem természetes reakció-e a kivégzőosztag előtt, ha valaki reszket (mint a nyárfalevél) és jajgat? Vajon rá lehet-e venni a golyóért cserébe valakit arra, hogy ezt a parancsot teljesítse? Ez ugyanis nem a 'pénzt vagy életet' döntéshelyzete, mert mit is nyer az, aki teljesíti a parancsot: meghal, s mit az, aki nem teljesíti – (a formállogika alapján) életben marad? Mennyiben tekinthetjük hiteles forrásnak a szakaszvezetőt? „Egy kis fantázia és kész a baj.” Meg tudjuk-e akadályozni, hogy Sturm történetének ez a summázata visszaháruljon arra, aki mondja, vagyis hogy az ő mondatait tekintsük a fantázia termékének? Vagy akár azt a plusz 15 évet, amelyet állítólag Sturm ezért kapott – ez utóbbi esetben már a jogi procedura, az elítélés módja, a büntetés mértéke sem tűnik teljesen mentesnek a fantázia működésétől, így viszont ok és okozat fölcserélődésének aligha tudunk gátat szabni. Sturm múltjáról – szemben a Fábri-film Baradláának nevezett főszereplőjével – sem ő maga, sem fényképek, levelek, sem az elbeszélő nem nyilatkozik. Akik pedig igen, azok nem épp Mnemoszüné és Hermész utódjaiként állnak elénk. Olyannyira nem, hogy a zárlatban már eltéveszthetetlenül ironikus beállításban tűnnek föl:

– Nem szatír – mondta a kiskatona. – Szadistát akartam mondani. Kemény huszonötöt húzott le.

- Az elég sok nap lehet – mondta a másik. – Legalább ezer.
- Van az tízezer is.
- Körülbelül tízezer – mondta a harmadik is.
- Pontosan kilencezerhuszonöt.
- Ha beleszámítod a szökőéveket is, akkor több.
- Ki tartja számon a szökőéveket – mondta a másik.
- Szökőévekkel kilencezerharmincegy – mondta a kiskatona, majd hozzátette:
- Esetleg plusz-mínusz egy nap.
- Könnyen és óvatosan számolt, reálszakot végzett a líceumban.

Látszólag itt érkeztünk oda – azon túl, hogy a „szökőév” a nyitány „szökött elő” fordulatát idézi föl –, ahol már nincs helye az egyéni távlat esetlegességének, a konfabulálásnak, a félreértésnek: 25 év az 25 év, csakhog 25 év persze szökőévekkel együtt sem egyenlő a novellában szereplő számítás végeredményeként előálló 9031 nappal – s a különbség nem plusz-mínusz egy nap (inkább száz). Innén nézve viszont mit is jelent könnyen és óvatosan számolni – s mennyiben igazolja vissza ezt a jellemzést az, hogy a számoló elvéti a számolást, aki ezek szerint mintha nem is oly könnyen és óvatosan igazodna ki (az elvégzett reálszak dacára) a reáliák világában.

Egy biztos: a *Plusz mínusz egy nap* legalábbis a kritikai fogadtatás tükrében a Fábri-életmű egyik legkevésbé sikerült darabjának tekinthető. Maga Bodor Ádám egy 2007-es interjúbán a film kudarcát így magyarázta:

Nem hadakozom én különösebben a megfilmesítési szándékkal, viszont nem is lelkesít annyira, mint amennyire mondjuk ez elképzelhető laikus részéről, hogy milyen szerepet játszhat egy író életében, amikor a művét megfilmesítik. Engem ez eleve a Fábri Zoltán kísérlete miatt, ami nem lett a legsikerültebb, nem lelkesít. Azt is elmondom, miért [sic!] nem lett sikeres: azért, mert *Plusz-mínusz egy nap* címen nemcsak a hasonló című novellából készített filmet, íratta meg a forgatókönyvet, hanem hozzácsapta az *Utasemberek* című novellát is. Na már most ez a két novella teljesen másról szól. És ez engem mérhetetlenül bosszantott. Nem bosszantott volna, ha látom, hogy ennek a két egymással teljesen inkompatibilis anyagnak az alapján egy nagyon jó film készül, még akkor is, hogyha eltávolodik az én eredeti szándékaimtól. Ez sajnos nem történt meg.¹²

Az egykori ítések abban többnyire egyetértettek, hogy a film legsikerültebb része épp az első szekvenciája, a börtönből való szabadulás jelenetsora, méghozzá azért, mert itt még a titokzatosság és szokatlanság, az enigmatikusság és a feszültségkeltés kellő teret ad

¹² KÖRÖSSI P. József, *A Várad vendége: Bodor Ádám*, Várad 2007/11–12, 118.

a befogadói együttalkotásnak.¹³ Később viszont a lélektani realizmus játéknnyelve a nyitányban létrehozott termékeny eldöntetlenségeket föloldja – üres hely nem marad kitöltetlen, talány megmagyarázatlan. Nem más történt tehát, minthogy Fábri Bodor-műveit egy azokkal nem vagy nem teljesen összeegyeztethető, tulajdonképpen korábbi filmes formanyelvvel kapcsolta össze. Az így létrejött össze nem illés megerősítheti abbéli vélekedésünket, hogy már a korai Bodor-novellák között is található olyan autonóm alkotásokat, melyek a bennük zajló nyelvi események révén ellentartanak mind a történelmi referencializálásnak, mind a lélektani mintázatok problémátlan beíródásának.

¹³ Pl. „Fábri eddigi filmjei, sikerültek vagy nem, mindenképpen átláthatóak voltak. S a művész is, mögöttük. A *Plusz mínusz egy nap* viszont: szorongató és élményszerű, amíg úgyszólván egy kukkot se értek belőle, terhes, fárasztó és fölfoghatatlan viszont, mihelyt »megmagyarázzák« a titkot.” B. NAGY László, *Szemben a képtelenséggel*, Élet és Irodalom 1973. április 14., 13. „Kitűnő az alaphelyzet Fábri Zoltán új filmjében. Az első tíz perc atmoszférája – elsősorban Illyés (sic!) György állandóan megújulni tudó kamerájának köszönhetően – sokat sejtető: a sehova nem tartozás, a téren- és időnkívülség, az emberi közegből való kiszakadtság, a zavarodottság érzetének képi megjelenítése. A továbbiakban azonban egy jól, Fábrihoz méltóan jól megrendezett, de semmitmondó filmmé sikeredik.” SZÉKELY Gabriella, *Plusz, mínusz egy nap*, Kritika 1973/5, 27. A Fábri-művet a bemutató után bő két évtizeddel újranező kritikus hasonlóan vélekedett: „A filmnek az eleje a legjobb: az elítélt kiszabadul és nem tudja mihez is kezdjen szabadságával! [...] ama rejtélyes »pluszt« veszíti el a film, menet közben, amelyik az elején még megvolt benne, amikor még annyira telítettek voltak a jelenetei, hogy – nincs más szó rá – túlmutattak önmagukon. Ahol a minuciózus aprólékosággal építkező jeleneteknek a mögöttes, jelképes tartalma is fontos lehetett.” BOGDÁN László, *Szigetek és drámatok a Dunán*, 13., A Hét 1995. február 10., 7.

Fenyvesi Orsolya

Szenteste

Itt szuszog mellettem
a betlehemi gyermek,
partra vetett halacska.

A torka üres, de tűzforró
a lehelete. Ma született,

tényleg ma született meg,
és fogalmam sincs, hogyan került ide,
de vigyázni fogok rá,
aludja át a fényességes éjjelt,
mozdulatlanul virrasztok majd mellette,
mint akit az ágyhoz szögeltek,
fel ne riadjon
a dicsőítő énekekre,
és ha visszatér az övéihez,
a megváltás gyermeki álma legyen,
rám ne emlékezzen,
ránk ne emlékezzen.

Felhők

A felhők egyszavas, síró állatok,
a vizek nyögik őket.

Halovány jelentésük ritkán nyer újra értelmet,
olyankor leszakad az ég, megértéssel,
vagy csepereg. Jöjjetek-menjete,

nekem eszemet kéne vesztenem
ehhez a sodró egyértelműséghez,
ahogy vonulásokot szétszaggat titeket,
foszladoztok, molekulák fátyla lebben
– én a kezembe harapok.
Én egyben maradok.

Talán-igaz mégsem-jóslatok,
felszármaznak a pontos talajról,
odafent elkenik a tájat,
hát nem gondoltam soha, hogy ennyit tűnődöm majd,
ki vagyok én valójában.

Viszonylag későn tudtam meg, hogy a felhők
nem pihe-puhák – de hát ez nevetséges!,
hogy sűrű anyag, koncentráció,
semmi reszketeg és lehetséges,
hogy ezek a juhorgók az őszi szürkületben
éppen csak a gondolataim, egyesével.

Ó, cseppecském,
hatalmasom, elhadart árnyam,
áttűnőben mégis, most is, igenis
belétek csimpaszkodom,
és kapaszkodom,
veszettül csüngök a gomolyokon,
mesze vigyenek, szilárdan álljak:

a horizonton túl szeretettel várnak.

Szaturnusz lánya

Milyen lesz az a végső hiány,
amiről már nem értesülhetek?
A torkomban barlang tátog,
mert nem szólhatok róla.
Vörös torok tágul körém,
így nyelem magam.

Egy bolygó légköre elillan.
Dehogy. Csak meghaltál.
Hiába szállnak fel újra
és újra a madarak.

“Te akkor már
nem fogsz érezni semmit”, mondják,
de ez a lehetetlen rongya.
És már tudom, elhagyom könnyedén
az emlékeim, a testem, az érzékletem,

Gyakoroltam. Elengedem magam,
fosztó rokka, semmi sodra,
légköri kincs, gondolat fogta.
De mi lesz a hiánnyal?
Ki gondoskodik majd róla?

A barlang száját betemeti a föld, a morzsa.

A fiúk balladája

1.

Bejött a terembe egy nagyobb gyerek, hogy kihívja, a fiú meg vele ment. Elsőre nem akarózott neki, követte mégis. A többiek szemlesütve lesték. Azután meg az ablakból. Nem görnyedt össze, mint a beszariak, kihúzta magát, a fejét fölvetette. Azért a szemén látszott a bizonytalanság. De éppen senki sem nézett rá. Odakint azok már várták. A hátsó udvaron, ahol nem láthatták a tanárok a nevelőiből. Odanyomták a követ a kezébe, hogy dobjon. Meg a másiknak is. Sorra adogatták nekik, ahogyan ők ketten elvették egymást. Azt mondták, ne legyenek ennyire bénák. A fiú nem akart béna lenni. A takonypóc, akit elébe állítottak, valamelyiknek az unokatestvére, ugyanolyan béna volt, mint ő. Dehát a fiú volt a nagyobb, mert a másik csak egy takonypóc volt, ezért ő neki kellett, hogy sikerüljön. Sokadikra találta el mégis rendesen. Addig csak úgy itt-ott a karjukon meg a lábukon dobták meg egymást, vagy a ruhájukon. De az azoknak kevés volt. Semmi. Azalatt megharagudott magára, hogy még erre sem képes arról a pár lépésről, amit azok kettejük között kimértek. A takonypócra is sikerült megharagudnia legalább kicsikét. Szüksége volt a haragra, hogy igazán meg akarja dobni. Mert anélkül, hogy ő magától is tényleg akarja, nem dobhatta meg. Türelmesen várták végig, míg összejött. Neki kellett, hogy összejöjjön. Közben ki komolyan, ki meg gúnyolódva biztatta az éppen soros dobót, célozzon pontosabban. De hát nem volt abban célzás, egyszerűen csak hol így sikerült, hol úgy. Végül a szemöldöke fölött, a homlokán érte a kő a takonypócot. Egyet kiáltott, odakapta a kezét, elfordult, összegörnyedt. Amikor meglátta az ujjain a vért, felvisított. Azok meg akkor a fiúra vetették magukat.

A terem ajtajáig még visszafordulhatott volna. Hogyha eszébe jut valami. Vagy úgy tesz. Mondjuk a lecke. Neki sem jutott eszébe többször, mint a többieknek, csak ő meg is csinálta és elolvasta a könyvből otthon, amit kellett. Nem szeretett szenvedni, szerette letudni hamar, és aztán elfelejteni. Így aztán se az, se más nem jutott az eszébe, mert csak az járt a fejében, hogy a nagyfiúknak odakint órá van szükségük. Tízből tíz másik ment volna gondolkodás nélkül. Csakhogy nem másvalakit hívtak, hanem őt. Ami jelentett valamit. Nem csak neki, mindenkinek. Nem kellett kimondania senkinek, a fiú akkor is tudta, micsodát. Azt hitte. Úgyhogy felszegte a fejét, és kiegyenesítette a hátát. Mégis megkapaszkodott egy pillanatra az ajtófélfában, és nedves tenyérnyom maradt rajta a keze helyén, amikor elengedte. Nem tudta volna megmondani, honnan a tétovaság,

a sejtett zsidbadás. Mint aki billegő palló felé közelít, amelyen könnyű elvéteni a lépést, ám hogyha sikerül végig egyensúlyozni rajta, átér a partra a többiek közé, ahonnan vissza se kell néznie oda, ahol senki se marad akkor. Az az egy se, aki ott volt. Aznap nem volt palló. Azt hitte, a kődobálás az. Pedig az egyből a szakadék volt.

Gyorsan történt az egész. Pár percet, ha tartott. Egyedül a fiúnak tűnt olyan soknak. Előbb jól megnézték a takonypóc homlokát, ahol megkarcolta a kő. A fiú akkor már tudta. Annyit még ki bírt nyögni, hogy boci. De máris sebesen száguldott ki alóla az iskolaudvar. Felsikoltott benne a saját hangja, hogy mért nem tud vigyázni! És már nem a takonypócra gondolt akkor, hanem magára. Nekiestek. Ütötték, verték, rugdosták, ahol érték. Ki a foga közt sziszegve, ki meg kivörösödött képpel kiabálva szidta az anyját meg az egész fajtáját. Megszívták a taknyuk és leköpték. Kidobhatta volna a szemét is, fröcsögték a habzó nyálukkal. Meg hogy könnyű a kisebbet. Most meglátja, milyen, ha a nagyobbak esnek neki. Megragadták a haját, és majd kitépték. És majd kitépték, és majd kitépték, és majd kitépték újra meg újra.

Az első pillanattól rázta a zokogás. Arról, hogy elfusson, szó sem lehetett, közrefogták. Amúgy sem lett volna hova bújni a gyávaság és a félelem elől. Hogy meglássák. Bár látták így is. Semmi más nem volt, amit lássanak. Visszakiabálni sem mert. Az iskolában nem lehet kiabálni. Csak tűrt. Összegömbölyödött, ahogy tőle telt, de nem sokat segített. Figyeltek, hogy oda üssenek, ahol védtelen. Amúgyis annyian voltak, hogy jutott mindenhova. Az ő karjában meg aztán nem sok erő volt. Most még annyi sem.

b
bill
ent
yuk

Legfőképpen persze a csalódás. Csak azután az ökölcsapások. A bőr és az ízületek ruganyosak. A hám felszíne megsérül könnyen, az inak, a hús, a csont annál nehezebben. Ha ugyanolyan puhacsontú üt és rúg, vagy majdnem ugyanolyan. Attól még nagyon fájhat, de hamar elmúlik. A másik fájdalom mélyre mar, és ott megül, közben a felszínen szinte semmi sem látszik. Ragacsos és nyúlós és mindenbe beletapad. Maga után húzta az iskolaudvaron és a folyosón, aztán a tanteremben. Ráragadt az iskolatáskájára és abban minden egyes füzetre, könyvre, ceruzára. Rátapadt a ceruzahegyezőre. A tornazsákra. Rátapadt arra a rohadt sötétkék iskolaköpenyre. Abban a rohadt kék köpenyben végig kellett cipelni az egész ragadós moslékot az iskolától hazáig az úton. Közben a házak ablakából figyelték. Ha nem voltak ott, hogy lássák, akkor is tudták. Az iskolában még csak sunyin vigyorogtak, de otthon teli szájjal röhögtek rajta. Lehetett tudni meg érezni, hogy miért, de megmondani nem lehetett volna. Szavak nélkül is hasogatta a szívét.

Nem merde elmondani. Kiverte a verejték, ha arra gondolt, hogy kitudódik. Ha kérdezik, ki kezdte, ő kezdte. Csak gyenge mentséget lehetne találni, hogy miért a magánál kisebbet. Ha azt mondják, ugorj a kútba, te beleugrasz? Ismerte azt a szót, hogy csapda, de nem jutott eszébe. Csak az jutott eszébe, hogy jobb lesz meglapulni. Ezt még jobban ismerte. Meglapulni a könyvek és a füzetek között, belebújni a leckébe. Egyik szenvedésből a másikba. Most ez a kisebb. Tagadni mindent, a biciklire meg a futball-labdára fogni. Közben a szoba mélyéből fülelni kifelé csendben. A madarakat, a gépeket, a kuttyák

ugatását, meg az emberi beszédet, kiáltozást. Meg ahogy becsapják az ajtót, az ablakot, földhöz vernek valahol valamit, szerszámot, fémcsörömpölés, káromkodás, dobogó, szaladó léptek, az övök, az övéikéi, apjuké, anyjuké, nagyapjuké, öreganyjuké. Ha meghallotta valamelyikük hangját az utcáról, kidermedten figyelt, nem róla beszélnek-e, nem őt nevetik-e ki. Mit mondana a szüleinek akkor, ugyan miért nevetnek rajta?

Éjszaka nyugtalan, vad bizsergés zsongott a lábában a talpától a combjáig, és még a két karjában is, csak hánykolódott. Nem akarta, hogy észrevegyék, de nem tudott elaludni. Magában sokáig, nagyon sokáig számolt. Néha már elvettette, mert félálomban ringatta magát, ám mindig felriadt megint. Azt álmodta, mindenki rájött, hogy nem jó tanuló. Hogy egyszerűen csak a jegyei jók. És hogy nem gazdagok. Egyszerűen csak nem olyan szegények. Akkor előlről kellett elkezdni a számolást, és aztán újra és újra. Könnyek csurogtak a szeme sarkából közben. Ezerféleképpen elképzelte, de mindegyik képzelgésben tudta pontosan, hogy soha nem lesz képes visszaadni semmit egyiknek sem. Se pedig megvédeni magát, ha megint nekiállnak. Tudta, hogy lesz még olyan.

Azután az utcán rúgták le a szemközt száguldó bicikliről, bakancssal. Akkor indult el az iskolába. Még látszott a házuk a háta mögött. Amint kiért a bekötőútról, egyből ott, az elágazásnál. Belezuhan a nagy, sáros árokba. Lebukfencezett az oldalán, fejével zuhant az aljára. Pár centire attól, ahonnan már kibetonozták. Mire feltápázkodott, a felsős a bringájával sehol se volt. Csak a lábnyoma a gyomra táján, meg a nyála a hajában, mert estében még le is köpte. Az legalább nem fájt neki. A felsős után kiabált. Meg se gondolta, zokogott, és csak üvöltözött. Ordított, ahogy a torkán kifért, és hát, igen, olyanokat. Az öregek, akik az utcát lakták, erre előjöttek. Addig nem jöttek elő, addig minden csendben történt, most felfigyeltek. Nem láttak senki mást, csak őt. Nem hallottak semmi mást, csak az ő szitkozódásait és káromkodását fényes nappal a falu közepén. Aztán meg azt látták, hogy mocskos arccal, tépett hajjal, csapzott ruhában megy, megy azon a rövid úton, ami már megint olyan nagyon hosszúnak tűnt neki, hogy nem akart sehogy se véget érni. És bár ne is ért volna véget soha. De ezt az öregek már nem tudták. Csak azt hallották, mit kiabált, meg hogy most nem köszönt.

Piszkos ruhában ment fel az iskolába. Beletört a fű, átáztatta a sár. Nem maradt ideje visszafordulni, hogy átöltözhessék, elkészett volna. Választott, melyik a kisebbik rossz, ezt választotta. A karja horzsolásokkal teli. Az arca kisírva. Az iskolában mosdott meg az udvari csapnál. Úgy-ahogy. Amikor meglátták, a többiek köréje gyűltek. Nem akarta senkinek elmondani, elmondta mégis. Amint hátat fordítottak neki, nevettek. Nem vette észre. Némelyik szemtől szembe is. Azt észrevette. Azt is akarták. A tudára akarták adni, hogy megértették, vele szemben mindig bátrak lehetnek. Mert ő gyáva és gyenge. A gyáva és a gyenge a tanárokhoz fordul. A gyávát és a gyengét a szülei pátyolgatják. Ők meg magukban is erősek. Neki is meg kell tudnia, milyen az erősebbtől félni. Milyen alulmaradni. Nekik meg az ellenkezőjét. Egymástól tanultak, nem is tudtak róla.

Aznap mondani kellett valamit odahaza a ruháról. Meg a tanítónéniek. Aki néha az-
zal vágott vissza némelyik gyerekek, bányászok, gyári dolgozók, egyszerű szegények
gyerekének, amikor elmesélte, mire vágyik, hogy álmodik a nyomor. De csak azoknak,
akik az órákon direkt idegesítették. Őneki nem. Őneki nem mondott soha rosszat. Őt
mindig megdicsérte. Ami nagyon jó volt. Ami miatt azon a parton maradt, ahol végülis
nem volt rajta kívül más. És ahol most elsírta volna magát, ha a tanítónéni egy rossz szót
mond a ruhájára. Az pedig a többiek előtt nem lett volna jó. A másik partról nevték
volna végig az egészet. Ahonnan amúgyis. És akkor elmondott volna egészen biztosan
mindent, és akkor még jobban egyedül marad. De így a tanítás végén, mikor mégis félre-
hívta, azt felelte, csak úgy magától esett el, és nagyon sajnálja, amiért ilyen ruhában ülte
végig az egész délutánt. A tanítónéni azt mondta, máskor ne rendetlenkedjen útközben.
Mert az anyukájának ezzel most szomorúságot okoz majd.

Néha nagyon szeretett volna rendetlenkedni. Csak nem akadt kivel. Nyáron legfel-
jebb. Akkor ami az iskolában történt közöttük, elfelejtették. Minden nyáron elfelejtet-
ték. És nem is kellett addig várni. Csak amíg megjött a jó idő és a hétvége. Az utcabeli
fiúknak nem volt bőrlabdájuk. Az övével játszottak mindig. Most is úgy hívták ki ma-
gukhoz, minthogyha nem történt volna semmi. Dehát nem is történt. Ott rugdosták
órákon át a házak között, egészen belefeledkezve. Olyankor egyedül az számított, ki
kivel van, és melyik kapura játszik. Kapus nem akart lenni senki, váltották egymást.
Paradicsomkarókból tákolt, derékig érő kapuik voltak, lyukacsos krumpliszákokból fel-
rajkszögezett hálókka. Egy ilyen elé állt be a fiú is, amikor rákerült a sor. Aztán egy perc
múlva az egyik jóval idősebb nagyot bikázott a labdába, és gyomorszájon találta.

Még nevetve állt a lövés elé a kapuban. Annak a kicsi térnek megvoltak a maga trükkjei,
és persze a kicsi focikapuknak is. Ekkora helyen, ekkorka kapukra játszva még akkor is
többre mentek ésszel, mint erővel, hogyha erőből jóval több volt a legtöbbjüknek, mint
amennyi észből jutott nekik. Az a gyerek mégis az erőt próbálta ki. És pontosan célzott.
Mondjuk nem volt valami messze a fiútól, nem is lehetett. Nem akart gölt rúgni. A fiú
összegörnyedt, és még térdre sem esett, már könnyezett a lezárt szemén át.

Azután is sokszor állt csak úgy az ablakban. Elnézte a házat, a házukat. Már nem
szaladt, ha hívták, hogy menjen velük. Már nem akart velük lenni. Azután végül többet
nem is hívták. És akkor már nem kellett soha gondolnia sem rájuk. De gondolni azért
még gondolt. Hol ritkán, hol sűrűbben. Végül egyáltalán nem.

2.

Amikor szóltak, abba kellett hagyni a focit. Abba kellett hagyni mindent mindig, nem
lehetett semmibe se belefeledkezni. A két bátyja szerencsére vele volt. Hogyha nincsenek
együtt, akkor őket kellett volna előbb megkeresnie, mert egyedül nem bírt el az öreggel.
Még csak harmadikba járt. A nagyobbik bátyja nyolcadikba, a fiatalabb hetedikbe. Ők
már nagyok. Lázás szemében az a valaki, aki szólt nekik, a földön feküdt a térdét felhúzza,

összegörbülve, fogatlan szájjal tátogva a kintől, amit a rúgások okoznak neki. Valamit sejthetett, nem jött közel, az útról kiabált be. Most a játék megállt, és körben a házaknál is mindenki megállt és odanézett, hogy ki az, és kinek kiabált. Szó nélkül álltak ki. És csak ne is kelljen szólni, és hozzájuk se szóljon senki. Tűnjön el mindenki, és aki hallotta ezt az egészet, felejtse el. Még azelőtt se tudja, mi volt, amit hallott. Ne értse. De persze értették. Mindegy. Csak tűnjenek el.

Mintha a szedett-vetett rongyokban nem is lenne senki, hanem csak úgy az árokba dobták volna. De közben mindenki látta, hogy valaki mégis ott van, és persze azt is, hogy a nagypapja az a valaki. Azt a hatvan kilónál sose több halom csontot és bőrt egymaga vitte el hazulról reggel, és most hármuknak kellett onnan végigcipelni azon a nyomorultul hosszú úton, amelyik, akárhogy méregette magában, csak egyre nyúlt és nyúlt onnan a kanyartól, ahol megtalálták az öreget, a kicsi házig az utcájuk hátuljában. Fogynia kellett volna a lábuk alól pedig, hiszen mentek és csak mentek, gyorsabban is, mint mikor teher nélkül, mert olyankor annyira nagyon ráérték, mégis nőtt, és végtelen hosszú lett és végig égető.

A bátyjai két oldalt tartották a karjait átvetve a vállukon, mint valami keresztről lefeszezett mártírt, ő már nem fért oda, de nem is volt rá szükség, csak hol mögöttük, hol előttük ment, mintha a ministránsa lenne ugyanannak a vértanúnak, ám füstölő lengetése vagy szenteltvíz hintése helyett csak odakapva hozzá néha-néha, de ha nem kap oda, akkor se történik semmi. Attól még együtt kellett velük lennie, mert a világon semmi keresnivalója nem volt másfelé sem. A bátyjai nyögtek a súly alatt, ami nem lehetett az öregé, hanem valami rettenetes csont vagy bőr vagy húsmágnes vonzása volt, ami a földbe rántaná. Amiatt nem tudja a lábát sem elemelni tőle, csak úgy vonzsolódik a csizmaiban ott mögötte, hogy a két talpa az égre fordulva hátranéz.

Nem tudott olyan helyre állni, hogy ne hallja, mikor motyogni kezd, és azt bugyborékolja föl, hogy Kurva kölykei, rohadt kurva kölykei, meg akartok ölni, az isten baszson meg titeket. Halkan folyt belőle, mint a nyál a tátva maradt szájából, olyan erővel mégis, hogy lüktetni kezdett az aszfalt a lábuk alatt. A lüktetés végigszaladt az egész elviselhetetlenül hosszú egyenesen, el az utcájuk előtt, ott dobogott az út bőre alatt fel a hegyre, ameddig csak végig lehetett rajta látni. Minden lüktetett és rángatózott, mintha a nagypapjukból folyó mérges zsolozsma képes lenne megrengetni a föld gyökerétől a tetejéig az egész hegységet, amely alól a napvilágra akar törni a felkrákogott átok.

Vagy már be is teljesedett. Mert akármerre nézett, kint állt az udvaron, a kapuban, az út szélén az a sok tátott szájú fogatlan vénasszony, mintha most mászott volna elő a pokolból mindegyik. És amelyik nem állt, az jött velük szembe. Rengett a lábuk alatt a föld. Bámultak és lestek. Őket nézték. Reszketett és vibrált a szemük nézésétől a levegő. Forgott a szemük és grimaszolt az arcuk, és a szájuk járt és járt, azzal a kihallgathatatlan sugdolózással, amelyiknek így is lehetett érteni minden szavát. Vagy legalább tudni. Mondtak valamit, és előtte meg utána odanéztek órájuk. Még csak a markukat se

tartották a szájuk elé. A nagyapjuknak nem kellett tettetnie, de nekik igen, hogy észre se vesznek semmit. Amikor kellene, akkor nincsenek sehol. Most meg igen. Amikor eltakarodhatna az egész világ, akkor mindenki előjön, és kimászik a fényre. Csak azért az egyért, hogy lássák. Ő meg ezeket a boszorkányokat látta, ahogy a szemük az üregéből kifordul, és az arcukon lecsorog az undorító taknyos kocsonya.

Mentek végig a napverte, kiszikkadt, tűzforró aszfaltúton, akár valami régi, vad isten kiteszította rongyosok, akik a hitehagyottak szent, koldus megváltóját menekítik a pogányok megvetésétől űzve, akik őrájuk mondják, hogy pogányok, nem vesszőfutásban, mert gyalogolni is alig bírtak, csak vergődve, vonszolódva, de közben úgy szakadt róluk a verejték, hogy látszott, majd megszakadnak ebbe is. Még ő is, aki csak az elő- vagy utóvéd volt. És az egyik asszony köpött, és a másik olyan arccal nézett rájuk, mint akinek magának is fáj, de ők vissza nem néztek volna rájuk semmi pénzért, se ha szánakozást, se ha együttérzést adnának cserébe, mert nekik nem kell se ez, se az, annál a letörülhetetlenül rájuk íródott szegénységük ellenére is büszkébbek, ahogy ott négyen egyként vánszorognak, épp abból az egyként érzésből sejtve hozzá az erőt. Ami addig tart, ameddig haza nem érnek, mindnyájan tudják, ott majd az töri össze legelőbb, akinek pedig egyben kéne tartania, és aki miatt most létrejött, és nem is csak egyszerűen úgy, hogy kiválik közülük, hanem hogy őket magukat is egymással szembefordítja. De az odébb van még. És látta, ami még odébb lesz, ezeknek az öregasszonyoknak az arcát, amikor elmegy majd mellettük, köszönés nélkül, vagy hogy csak rájuk is nézne, milyen arcuk lesz, mikor levegővé válnak, és hiába ejtik el a szatyrukat meg a botjukat, és hiába is hívják, hogy segítsen nekik. Akkor milyen arcot vágnak majd, ő már most látta.

És látta magát, hogy nem fordul be az utcájukba, csak megy tovább, egyenesen, föl a hegyre. Hiába szólongatják, nem is lenne ott, hogy hallaná. Csak menne, mint a holdkórosok, nem állna meg a falu végén se, menne, míg a másikba nem ér. Megkeresné az unokatestvérét. Vagy valakit. Akárkit. Csak nem ott kötni ki, ahol pedig ki fog. De az elcsavargás vége akkor is ugyanaz lenne. Mert a vége mindennek ugyanaz. Az viszont annál is rosszabb lenne, hogyha ők vinnék vissza, a bátyjai. Látta a bátyjait, ahogy utánamennek, mert ha nem mennek utána, kapnak érte. És akkor azt mondanák, mikor megtalálják, hogy őmiatta van. Pedig ő nem olyan hernyóember, aki maga miatt akarná. Akkor inkább nem csavarog, mint hogy megtalálják. Csak egyszerűen valahogy nem akart ott lenni, ahova mennek. Sehol nem akart lenni.

Már azelőtt hallotta, mielőtt odaértek, hogy a többiek úgy rugdosták a labdát, mint-ha félbe se hagyták volna. A gyomrában forgott bent egy nagy kemény gömb ettől mindjárt, és ahogy közeledtek feléjük, csak egyre keményedett, és egyre nagyobb erővel rugdosta valaki bentről egyenesen a hasának, hogy kilője a bőrén keresztül a világba. Nevettek és kiabáltak az utcán a többiek, és már tudta, hogy ők rugdossák azt a másik labdát is ott belül, pedig az a kőből lehet, ezek meg mind gyöngék, és gyöngé nagyon a lábuk. Aztán amikor meglátták jönni a komor menetüket a vállukon cipelt nagyapjukkal,

akkor azzal az utcaival abbahagyták. De őbenne a rugdosás csak még erősebb lett. Hallani lehetett a duhogását. Annak a lüktetésére lépett, hogy a lábát jól odacsapva majd a cipőre foghassa. Mind őket nézték, csak az egyikük fordított hátat. Az értette egyedül, mi történik, és mit csinálnak. Emelt fejjel ment előttük, hogy lássák, olyan férfias dolgot csinál, amit ők sosem, mert nem viseltek felelősséget még senkiért, és ekkorát talán soha nem is fognak. Beledöndült az egész mindensége, hogy nem fognak. Nekik viszont kell. És már mindjárt úgy ment, mint aki nagyon fél attól, hogy meglátják, mennyire fél. Harag gerjedt benne, amiért így látják. Rájuk haragudott meg. És akkor valamelyikük rájuk köszönt.

A nagyapja az utca elejébe érve azt suttogta önekik hármójuknak, hogy Szakadtatok volna bele a kurva anyátok picsájába, szar szemét kölykei, hogy engem így gyűlöltök. Mindennél jobban szeretne volna, hogy még suttogni se suttogjon most már semmit, se ne motyogjon. De amikor ráköszöntek, akkor belekezdett megint. Nem lehetett érteni, mert amazok nem beszélték azt a nyelvet, bár a szavai ugyanazok voltak, mégis fordult egyet az ég meg a föld a szeme előtt, és odabent is, de már nem a gyomrában, hanem maga a gyomra fordult fel. És aztán csak forgott és forgott, amíg látták amazok a nagyapjuk arcát, azt az elbambult arcot, meg az üres, fekete szemét.

Akkor árulta el magát, amikor odanézett. Nem is volt az rendes odanézés, anélkül is tudta, melyiküknek kellett még most is annyira jógyereknek lennie, hogy köszönjön a nagyapjuknak. Inkább csak a szeme rebbent meg. Mindenkinek kell legyen barátja, akitől kérhet ezt-azt néha, és elsőnek az lesz az, aki a szomszédban lakik, akármennyire hülye. Még hogyha ennyire is. Csakhogy abban a rebbenésben minden benne volt. Nem lett volna szabad benne lennie, de benne volt. Nem lett volna szabad látniuk. Nem lett volna szabad köszönniük. És akkor nem lett volna mit látni sem.

Különben felszegte rögtön megint a fejét, és előre nézett mereven, amerre a házuk volt, de nem azt nézte. Pedig akik odahaza voltak, még nem tudták. A nagyanyja, az anyja, meg a húga. Vagyis tudták, de nem úgy. Már a hároméves húga is tudta, aki nem mondott ki még egyetlen szót sem életében, nem tisztán, és egyikük sem csodálta. Mert a csoda az lett volna, hogyha másképpen történik, mint a rendes családoknál. Dehát ők egy rendes család voltak az utcavégi kicsi és öreg házban, mely még a megrogyó tető alatt is olyan volt apró ablakszemeivel, szűk tornácaival, görbe kéményével, amely örökké füstölt, mert a sparhéttal főztek is, fűtöttek is, a mögötte púpozódó hátú zöldbe borult domb alatt, mintha valami meséből ködlött volna elő. Ő már régen hallott mesét. És már akkor régen se hitte el, hogy a vége mindig csak jó lehet.

Amikor hazaértek, már nem engedték ki őket. Rájuk mérték az árát annak, hogy így hozták haza az öregüket. Mert az nem megy, hogy mindenért csak az asszonyok bűnhődjenek. Összeszorult torokkal lestek mind a hárman ki az utca felé. Az ő torka volt a legjobban összeszorulva, meg a gyomra is, mert mégiscsak ő a leggyengébb a húguk után. Aztán meglátta a láthatatlanul imbolygó nagy embert. A maga lábán jött. Ha kétszer

annyi fia van, annyi sem bírta volna hazacipelni, ha nem bírja el magát. De bírta. És ilyenkor akármennyi fia is volt, egy se akadt köztük, aki a vérben forgó szeme elé szívesen került volna. Mégis mind oda kerültek. Az anyjuk annyit mondott, ne hagyják magukat. A nagyanyjuk nem mondott annyit se. Jött hazafelé az az erős ember, akiben a bánya még mindig hagyott erőt. Bár ne hagyott volna.

Azt ordította neki az apja, hogy Hülye majom gyerek, rohadék szemét geci. Az anyja megrántotta az inge ujját, éppen csak annyira, hogy kettejük közé húzza, mert először az anyját mondta el minden kurvának. De aztán már elfelejtkezett róla. És annyiból jobb is volt így, hogy az anyja védte a kislányt, mert a kislányt még védték, még ha az egésztől nem is védhették meg. Ő meg elkezdett hátrálni az asztal körül az apja elől, arra, amerre a bátyjai voltak, de azok, amikor közelebb ért, hátulról előre lökték, maguktól távolabb. Akkor kapott egy akkora pofont, hogy attól majdnem összeesett. És nem juthatott ki a házból, akkor még nem, azelőtt nem, hogy vége lett volna. De vége csak akkor lett, amikor a nagyapja is feltámadt a dikóról, ahova lelökték, és akkor is csak az ő számára, ahogy a pillanat adódott, és egy kicsi, szűk tér nyílt tőle a tornácig, a többieknek még nem.

A csukott ajtó a hangokat lefojtotta. Akármilyen rozzant ajtó is volt. Hallotta már kintről, az utcáról. Onnan csak az ismerte fel, mit hall, aki volt már bent ilyenkor egy bezárt helyen. Még akadtak ilyenek néhányan. Amikor a kertkapun át elszaladt, ami a másik utcára nyílt, ott mindjárt azokba is botlott, akik tudták, ugyanúgy tudták, mint ő. És attól már mindjárt úgy néztek rá, úgy szóltak hozzá, és úgy bántak vele, mint akik mindent tudnak róla meg a testvéreiről, mert egy életen osztoznak velük. De ő ezekkel még a levegőn sem szívesen osztozott. A nyamvadt nyomorukkal a szakadt ruháikban, a mosdatlanságukkal, az egész mindenségükkel, amiről lerí, kicsodák-micsodák, hogy olyanok, mint a cigányok, ami még rosszabb, mintha tényleg cigányok lettek volna. Ezekben meg őbenne semmi közös nem volt. Ha azt gondolják, hogy van, akkor rosszul gondolják. De azt is tudta, hogy nem csak ezek gondolják így. Hanem ott azokon az utcákon annyian. Egyformáknak gondolják ezeket vele meg a testvéreivel. És erről ezek tehetnek. Ki nem állta őket.

Szerette volna megmutatni, hogy ő igazából nem rossz attól, hogy rosszat tesz meg rosszakat mond direkt. Csak megértette, hogyha semmit sem csinál, akkor észre sem veszik az öregek, akik az utcákat lakják. Még így sem voltak annyira kíváncsiak rá. Amikor pedig látta a közönyüket meg a nemtörődömségüket, tényleg elöntötte a düh. Akkor aztán a küszöbükre szart, akkor aztán beledobta a kismacsájukat a kútba, betörte a kövel az ablakukat, vagy csak azt kiabálta nekik az utca másik oldaláról, amit a legjobban irtóztak magukra venni és meghallani. Tudják meg akkor, milyen a valódi rossz, ha őt annak mondják. Már rég nem irigyelt senkitől semmi mást, csak azoktól azt az egyet, akikre figyeltek, és akik megtudták mutatni, hogy jók. Ő meg nekik mutatta meg, hogy valamilyen jobb náluk. Erősebb, vagy ha nem, akkor okosabb, és rászedi őket.

Másnap új nap kezdődött, amelyikben megismétlődött az, amelyik éppen elmúlt. Mert már abban is az előző ismétlődött, mint ahogy az előzőben az előző előtti. Egy végtelen körben pörgött vele az élete, és el se tudta képzelni, hogy lehetne másmilyen, mert a képzelete is csak egyhelyben járt. Annak sem volt onnét kiútja. Aztán elmúlt az az idő is, amikor képzelete volt még.

3.

Az ilyeneknek a temetésére nem jártak el. Az ilyenek temetése annyira nem érdekelte őket, hogy meg se kérdezték, mikor tartják. Az életük sem érdekelte őket. De abból nem lehetett teljesen kimaradni. Hiszen az orruk előtt zajlott, a szomszéd házban. Mégis egy egész világ állt közöttük. A fiú nem gondolkodott el rajta, vajon mit éreznek most a barátai, mert tudta már, hogy fogalma sincs az életükről. Neki az apjuk csak egy nagy magas, bajszos ember volt. Akit most már annyiszor se lát majd, mint eddig. És hallani se hallja.

Nem sokkal később az anyjukkal elköltöztek onnan. A nagyszülők maradtak csak a régi, kicsi házban. Hogy úgy múljanak el magukban, maguknak, ahogyan akarnak. A nagyapjukat még sokszor látta, nagyon-nagyon sokszor. Kopott alkatrésze lett egy egyre gyorsabban kopó iparvidéknek. Egy darabig úgy tűnt, elfogynak az ilyen alkatrészek. De aztán hirtelen nagyon sokan lettek, és azt se lehetett mondani, hogy a semmiből, mert itt voltak mindig ezek az útszéltől útszélig tántorgók, egy régi világ maradványai, akikről nem gondolta volna senki sem, hogy az újnak is a csírái lesznek.

A gyerekek ritkán jutottak a fiú eszébe. Persze úgy gyakran, mint az utcához tartozók, a házhoz, a nagyszülőkhöz. De csak úgy magukban nem. Látni nem látta őket, mert soha nem jöttek még csak látogatóba sem. Ha mégis, csak annyi időre, ami alatt észre se vette. Emlegetni egy darabig hallotta még egyiket-másikat, mint valami istencsapásait, akiktől megszabadult a falu. Aztán az emlékezetük megszélidült, ahogy egyre jobban elvadult a vidék. És közben a fiú is felnőtt.

Az anyjukkal egyszer még találkozott. Majdnem két évtizednyi időn túlról. Azért megismerték egymást. Az asszony olyan sokat nem is változott. Talán mindössze annyit, amennyitől láthatóvá lett, hogy nem volt soha másoktól igénytelenebb, csak igénytelenebb ruhákat hordott abban a távoli múltban. Már nem. Megkérdezte a fiút, mi van vele. Felvonta a szemöldökét, kicsit kihúzta magát, megemelte az állát, felszegte a fejét, mikor meghallotta, hogy még mindig iskolába jár. A fiú felismerte ezt az arcot, annyiszor látta, annyiaknál, amikor igazuk volt vele szemben, mert azt hitték. Sokszor hitték, akiket az élet iskolázott, ezért nem szorultak rá arra, hogy még külön is tanuljanak.

Azt mondta, hogy az ő gyerekei már rég dolgoznak, és pénzt keresnek. Bólintott, mosolygott, fénylett a szemében az érzés, amelyik megnyugtatta, mert a fiú fölé emelte jóval, és ott tartotta. Nekik már nem kell gyötörniük magukat, meg a leckével szenvedniük, mondta. Mert ilyen az élet. És van, aki jól csinálja. Egy kicsit bólogatott. Az élet

ilyen. Egy kicsit nevetett ezen a fiún, akinek amije csak van, azt mind készen kapta, és nem tudott még hozzátenni semmit, mert mindenre az iskolában tanítják, de otthon nem tanították meg élni.

Az élet azonban olyan is, hogy egyes találkozások után ketten kétféleképp nevetnek, és kétféleképp mesélik el otthon, hogy a másik, akit láttak, milyen szerencsétlen. Azután elfelejtik, mint a futó kellemetlenséggel járó csípést. A sorsból kihullott emberek egyike-másikához semmi jó emlék nem fűződik, de attól még ottragad az ilyen is beékelődve a múltba, ami nélküle másmilyen lenne.

És még inkább másmilyen lenne azok nélkül, akikhez fűződik jó is, rossz is, amiből ennyi év után valahogy a jó tud kicsurogni, meg nem lehet mondani, miért. De azt igen, hogy mindez része az ember életének, és nem is feltétlenül csak olyan semmilyen része.

Férfiak voltak már mind a ketten, amikor végül találkoztak, családos emberek, olyan helyen, ahova családos emberek járnak egyedül, otthon, vagyis ahol az otthonuk volt régen, és a falusi búcsúkon megint az lesz, mert feltámad, mikor mindenki ott van, könnyű zsvajban, nyári nagymelegben, sokadalomban. Másféle súlyokkal, másféle könnyűséggel.

És az egyik azt kérdezi: Megismersz még? A szomszédotokban laktunk kiskorunkban. Emlékszel rám?

És a másik azt feleli: Hogyne emlékeznék!

A kézfogással a szavak azonban rögtön megtorpannak, a tanácsstalanság közékük áll. Minden suta kérdés hamis lenne ennyi év után, és csak jelentéktelen félszavakkal lehetne válaszolni. El sem lehet kezdeni sehonnét, mind a ketten tudják. Lezárni mégis le lehet.

Tudom, hogy ez most hülyén hangzik, de nem tudnál adni holnapig egy ezrest?

Nincsen nálam készpénz.

Soha többet nem látták egymást.

Gál Ferenc

Járóföld

Gál Ferenc

A történelmi hűség kedvéért
a kártya zsíros, és sarkain hiányos.
Az első leosztás légkörében
hiába a kínálkozó témák,
hogyan zenei hangok terjednek
a falakban, az üstökös csóvája
egyetlen ablakszemben elért.
Azzal sem állsz elő, hogy az állványt
visszabontják, és az ideális város
magasházából a holtak folyójára
látni. Kézzel írott levelek borítják,
az evezőre tapadt masszát úgy kell
lecsapni a révésznek a parton.
A mozdulatsor folytatását lehet
ragozni, de hagyható a sötét
párafalba veszni, ahogy láttuk
példaképeinknél.

*

A tanulságokat majd mások levonják.
Én csak engedek az események
sodrásának, és a délutáni holtidőben
villamossal a belváros felé nyikorgok.
Az első benyomás jegyében nekem
ütődik egy virágmintás férfi, három
telefonból kettőn azt látom, hogy urunk
nem az a kéztördelős fajta, a megállóban
kérdőívet osztogatnak. Beikszelem,
hogy kúszónövények és falinaptár
nélkül még csak boldogulnék, csak úgy
magamnak. Már a mellékutcában,
hogy nem csatlakozom pártokhoz,
netán a vécén olvasókhoz, és a kedves
naplónak sem gyónok éjszakánként,
miheztartás végett.

Kappanfölde

(részlet)

A Szaturnusz uralta naptár szerint a nyirkos csillagjegyet. Őzek ugatták az erdőszéli ködpemzliket, és nemigen látszott a sűrű pára miatt a sokezer szilánk a pasztörizáló előtti útszakaszon. Azt hitték a tacsli fülű nyulak, hogy a kanyar után két csillag összeakadt. Az igazság viszont az volt ehelyett, hogy tizenkét savanyúvizes palack morzsáléka hevert a sötét ég alatt. Ez az éles, matt anyag várta a kanyar után a Family Frostos kocsit. Ez az éles, matt anyag zavart össze tucatnyi tacsli fülű nyulat.

A terv a Tolnai Öcsi bácsitól meg a Ciláriktól eredt. Mióta befalták a sok-sok vakcsibét nyáron a diófa alatt, nem láttak mást, csak a szerelmüket. Szentségi keretek között kívánták a románcot kiteljesíteni, de mivel a nagylóki kölcsöntiszteletes nem akart összeadni egy priuszos csiszolt fiút meg egy visszaeső nagybűnöst, fondorkodni kezdtek a túloldal fele. Szólongatni a rossz szellemeket. Kányák futkozták be álmukban az új pár szemgödreit, farktollukkal sötétre mázolták a szerelmesek ötleteit, és azt suttogetta nekik egy rekedt hang éjfélkor rendszerint, hogy ha addig él is, segíteni fog nekik. Elő kell csak hívniuk. Föléleszteni.

A Ciláriknak az anyja után annyi bűbájos könyve volt, meg se bírta olvasni a számukat. Akadt azokban idéző bűvige dögivel, ám akadályozta némiképp az elvégzendő műveletet, hogy a rekedtes illető lelke négyrészt szakadva volt. Szétfele. Az egyik cafat az esztergomi Duna-parton rázta a krómacél láncait, a másik Győrben senyvedett, a négykarikás járműipari cég gyártósora alatt, a harmadik Veszprémben hallgatta keresztyén utcazenészek százait, a negyedik meg egy királyhágói miccsezőben füstölődött ezer esztendeje. Az idézéshez viszont – bármelyik elsőbájos tudta ezt – mindahány lélekporciónak együtt kell lennie. És mivel elbontották egy ideje a nagylóki szárnyvonalat, gyalogosan meg mégse indulhattak neki, a hazudós délelőtti mindenés és büntetett előéletű férjjelöltje úgy okoskodott, hogy megbíznak pár cobolybundás kísértetet maguk helyett. Ha ugyanis nevezettek ellebegnének a négy darab mutáló részletért a Welzersheim gróf szalmával tömött szellemlovain, és elhoznák őket az egykori kappantelepig, azzal sokat segítenének nekik. Azután nem lesz már más dolog, két ikerlánynak kell csupán fagyott borsószemekből kirakott körben Kadlott Károly-dalokra kanászost járnia, az ifjú párnak konfitált békacomb illatát inhalálnia, továbbá hatvanhatszor a négybe szelt vezér nevét

kiáltani. Hogyha kész, az ég akkor megnyílik legott, és ősi jog szerint összeadja a megfécelt feljebbvaló az Öcsi bácsit meg a Cilárikot.

De minek akkor durrdefekt meg Family Frostos kocsi? Hát amiatt, hogy míg a pasztörizálóüzemnél vesztegel a pórusul járt kisteher, a hátuljában tárolt, olvadásnak induló puncsfagyikat megneszeljék a torkos szellemek. Mert meglehet, pár nyalattal lekenyezhetők, és rávehetők talán, hogy segítsenek. Egyszerű terv volt, nem kivihetetlen épp, ámbár az ördög most is, mint többnyire, a részekben lakott.

A bűvöletről tudni kell, hogy akkor működik, ha hiba nélkül, hajszálpontosan hajtják végre az előírtakat. És ha nem lép közbe fölszentelt papi alak. Ezért tették az akciót a nagyasszonyi focimeccs napjára a jegyesek. Azt gyanították ugyanis, hogy a nagylóki kölcsöntiszteletes hosszan ünnepli majd a sikert a Kraci labdarúgóival. És mivel az éjjel nemigen érhet olyankor véget túl hamar, a kölcsöntiszteletes sem ér majd hajnal előtt haza. Addig övék a terep. Addig nemcsak a szertartással lesznek meg bőségesen, de meghihatják az édes frigyre a savanyúvíz-aperitifet, kisüthetik a bepácolt vakcsibemelleket, és megehetik az éjféli kappantöke-pörköltet is. Ami abban segít, hogy a násznak nyomban gyümölcse legyen.

Fütyögve törte a Tolnai Öcsi bá' a giesgübli palackokat, a Cilárik meg biflázta buzgón a nyelvtörő varázsszavakat. Surdánszky Kamill kölcsönadta nekik mind a Kadlott Károlyokat, azokból állt össze a válogatás egy éjszaka alatt. A szétszabdalt vezér addig sepegett nekik, hogy korai kislemezekkel tervezték az egybekelést aláfesteni. Persze nem ártott volna, ha egyeztetik a lemezlovassal a kockázatokat. Persze nem ártott volna, ha figyelembe veszik, a démonok között is akadnak rosszindulatúak.

Átsöngette a csöndet a Family Frostos kocsi. Csomagterében mélyhűtött borsó és puncsfagy. Mintha bárányfelhő nyakán volna sárga, víg kolomp, végigcsilingelt a mikrobusz a zsíros tejködön. Sofőrje varacskosrockot hallgatott, sofőrijét ébren tartotta a virgonc fémalap. Közeledett az üzemhez a kiskocsi, és mikor áthajtott a szilánkokon, azt hitte a sofőr, a kazettáról szól a dobszólós szakasz. Úgy rotyogott a műút ugyanis, mint ha kidurrantak volna a pasztörizáló ablakai. Ilyenben hamburgi Halloween-koncerteken volt eddig része neki, idehaza még sose. Meglepte ezért az eset, de menni kellett, vinni a fagyit, mikor viszont felnin gurult már egy ideje, bekapcsolta a sárga villogót, leállította a varacskosrockalapot, és kiszállt, hogy megnézzze, mire hajthatott.

Kandiscukros gumifáknak tűnt a ködben a mikrobusz négy kereke, nézte a sofőr tehetetlenül, ám a kocsihoz lépett akkor a Tolnai Öcsi bá' – éppen a terv szerint. A kocsihoz lépett, és édes hangon sajnálkozott. A kanyart megülő bús-zömök ködre panaszkodott, és kilátásba helyezett egy korty gyomornyugtató savanyúvizet. Felajánlotta továbbá a csacsifogata hóláncos pótgumijait.

Ellenállhatatlan volt a javaslata, sikerült a sofőrt a kocsitól elcsalnia. Amíg a garázsban keresték a négy pótkereket, amíg a garázsban nyelték a hús savanyúvizet, a pasztörizáló előtt, a kanyar után olvadni kezdtek a fagyott borsók meg puncsfagyik.

Szaglászni kezdték a ködöt a falánk szellemek, és kiszimatolták benne a kedvenc édességüket. A Cilárik már várta jöttüket. Azt mondta nekik, azé a négy lidércé a hűtőből az összes puncsfagyi, aki Veszprémből, Győrből, Esztergomból meg a királyhágói miccsezőből egy-egy karcos lélekszeletet hoz neki. Összekaptak erre a haspók fantomok, harapták és csípték, ahol érték a másikat, és az a négy, amelyik eszméleténél maradt, megkapta a Ciláriktól a tölcséres fagylaltokat. Amiatt pedig, hogy jobban siessenek, a szerelmes vénlány megígérte nekik, hogy aki elsőnek szállítja le a megbeszélt lélekfecniket, annak mégennyi jut. Persze hazudott. De nem tudták ezt az ijesztgetők, így zsebre vágták a csöpögő puncsokat, kisorsolták egymás közt az úticélokat, megsarkantyúzták a négy grófi szalmalovat, és nyargaltak is szélrózsa szerint. És látta a Cilárik, hogy a terv jó volt, és látta, hogy a terv működik.

Halmai Tamás

Krisztus követése

A célszemély elindult.
Ismétlem: a célszemély elindult.

Tevebarna saru, homokszín köpönyeg.
Szakállában olajligetek illata,
szeme nappal is csillagábrákat fürkészh.

Biztonságos távolból követem:
köztünk kétezer év.

Nyugodt léptekkel halad,
lét iránti türelme
átsugárzik a szembejövőkre,
az elmaradókra. De szegődnek is mellé
egyre többen. Már alig látni köztük,

mégis, azt érzem, képtelenség volna
elveszítenem.

A megfigyelés sikere
a megfigyelésbe vetett hiten múlik.
A hírszerzés művészet, és mindenkié.
A szita is átlát rajtunk,
csak nem kérkedik vele.

Most megáll. Mond valamit a tömegnek.
Hüledezve fölujjonganak.

Egy nő, homlokán a züllöttség
láthatatlan bélyegével,
lábához borul. A célszemély megérinti arcát,
de szándékosan elvétí a mozdulatot,
és szívét érinti meg.

Néhány farizeus, akinek
a dogma a bálvány,
keresztkérdésekkel hozná zavarba.

Konspirációnak nincs jele,
gyanús mozgást nem észlelek,
a világ csöndes és fénylik.

Biztosan ő szegett törvényt azzal,
hogy a keresztről alászállt?

Közben besötétedett.
De szakadatlan a ragyogás.
Nem értem. Ismétlem:
semmit sem értek.

Az emberek otthonaikban, a város közepén
egyedül ő áll. Mozdulatlan,
mint nyáj fölött lebegő virágének
az ártatlan bűnök idején.

De most... a szemem... Mi történik?...
Központ, mi történik velünk?...

Nem látom. – Negatív. – Nem látom. – Negatív.
Elvesztettem!

Ismétlem: megtalált.

Nagy Gerzson

Nászút

A lányunk gyakran kérdezgetett a születése körülményeiről. Lívia vonakodva felelt, nem szívesen gondolt vissza arra a délutánra, én meg nem voltam jelen. Mire odaértem, Lívia már szoptatott. A szoptatásra szívesen emlékezett. A lányunk nyolc- vagy kilencévesen kezdett érdeklődni, a válásunk után, talán aggódott, hogy nem az édesgyerekekünk, örökbe fogadtuk, annak idején nekem is voltak hasonló félelmeim. Előbb a születésről kérdezgetett, később a fogantatásról is, a részletekre volt kíváncsi, mikor, hol, az iskolai barátnőivel lehetett ez téma, apu, én hogyan kerültem anyuba, ne mondd, hogy a zsíros kenyérből. Hazudtunk neki valamit, mindig mást, amiből a hazugság egyre nyilvánvalóbbá vált, ő mégis elfogadta. Úgy tett, mintha elfogadná, hümmögött, nem vonta kétségbe, nem kérdezett vissza. Kamaszodott, máris magasabb volt az anyjánál, teltebb a melle, a csípője szélesebb, és épp, amikor felkészültem rá, lélekben felkészítettem magam, hogy elmesélem, nem firtatta többé.

b
bill
ent
yuk

A nászútra Lívia szülei kölcsönadták az autót. Ősrégi bordó Volvo, óriás csomagtér, ezzel járnak a külföldi utakra. A két szemetek rá, mondta Lívia apja, és megfenyegetett az ujjával. Évente szerviz, garázsban alszik, szarvasbőrrel fényezem. Megsimítottam a csillogó motorháztetőt, hogy Lívia apjával elhitesse, értek az autókhoz. Arra figyelj, folytatta, hogy lejtmenetben lefullad. A motor? Igen, de csak az egyik sebességben. Üresbe kell kapcsolnod. El ne hidd, mondta Lívia útközben, talán már a határon. Apám eltúlozza a dolgokat. Az autó a szerpentinben fulladt le először, nem vettem észre, a tenger és a szél túlharsogta a motor zaját, a kanyarból kifelé nehezen fordult a kormány, a fék tompán rúgott vissza, teljes erőből tapostam. A sebességváltóra néztem, hármas. Üresbe kapcsoltam, az autó még gurult, ráadtam a gyújtást. A kanyaron túl feltűnt Opatija homályba borult öble, a házak tetejét sütötte a nap.

Másnap este bebusoztunk Rijekába. Veszekedtünk az úton, erre pontosan emlékszem, Lívia szerint Fiume. Olvasta valahol, hogy kelta település volt, elfoglalták a rómaiak, Tersatica néven postaállomást és őrhelyet létesítettek. Mit nem foglaltak el a rómaiak, kérdeztem. De nem ezen veszünk össze. Lívia Triesztbe akart menni, aztán Velencébe. Csak oda ne, mondtam, abba a tömegnyomorba? A kanálisok ontják magukból a hullaszagot. Elbizonytalanodtam, mert sosem jártam még Velencében, csak a filmekből ismerem. Ha nem megyünk, felelte Lívia, ez nem is nászút, Velence nélkül nem ér semmit az egész. Mi bajod, kérdeztem, fáradt vagy a tegnapi éjszaka miatt?

Előző éjjel alig aludtunk az egértől. Nem foglaltunk előre szállást, végiggurultunk Opatiján a Volvóval, a hotelek mind tele. Vagy nagyon drágák. Lívia nem akart drága szállodát. A menyecske-táncos pénzből megengedhettük volna magunknak, ha lett volna menyecske-tánc, ha lett volna esküvő. Leparkoltunk egy halványrózsaszín homlokzatú, fehér ablaktáblás hotel előtt. Lívia megszorította a kezem. Mintha megrémült volna, olyankor szorongatja folyton a kezemet. Talán a Grand Hotel, meg se néztük a cégtáblát. Belső kert, fügefák. Fügefák mindenütt. Nekem is lesz fügefám, mondtam, nekünk, helyesbítettem gyorsan, védett hely és sok napsütés kell. Védett hely a széltől. Pesten, kérdezte Lívia. Ott, min csodálkozol? Sose lesz Pesten fügefád. Bosszantott Lívia örökös pesszimizmusa. A város szélén találtunk egy kiadó lakást, épp, amikor már majdnem feladtuk, és tovább indultunk volna dél felé. A térképet vizsgáltam, Lovran, Rabac, a sziget csücskénél Pula, római kori amfiteátrum, Lívia a fejét rázta, ha lehet, odáig ne autózzunk le, kit érdekelnek a római kori amfiteátrumok.

Cseréptető, földszintes ház, nappali, konyha, hálószoba, a főbérő a garázsban alszik. Ezen röhögtem, Lívia nem értette. Ötvenes, sűrű fekete hajú nő, valaha csinos lehetett, a lába még mindig jó. Irreálisan magas összeget kért, de jóval kevesebbet, mint a Grand Hotel, és aludni is engedett. A kertből duplatollas kulccsal nyitható vasajtón át keskeny, kanyargós ösvény vezet a partra, a sziklákba épített stég üres. Meztelenül úsztunk. Hogy építik a sziklába a stéget? Kifúrják a követ, habarccsal feltöltik, benyomják a vascsövet. A nő csirkét sütött vacsorára, szárnyat és mellet, padlizsánnal, gombával, meglepetésként, rájött, hogy nászutasok vagyunk. Vagy elszóltuk magunkat? A csirke bőre megégett, a combját hova dugta, súgta nevetve Lívia, megittunk három üveg vörösbor, a nő berúgott, szünet nélkül beszélt, angolul és németül felváltva, alig értettünk valamit. Éjfélkor tudtunk megszabadulni tőle.

A takaró alatt Lívia felé fordultam, megsimítottam a csípőjét, valahogy úgy, mint a Volvo motorházát reggel, legalábbis ez jutott eszembe, amikor a neszezést meghallottam a szoba sarka felől. Lívia felemelte a fejét. A kaparászás erősödött, most az ablaknál, a függöny alól. Egér, súgta Lívia, és felhúzta a térdét. Az egér végigfutott a fal mentén, a sarokban megtorpant, hallani lehetett, ahogy szuszog. Nem, ez kizárt, gondoltam, nem lehet hallani egy egér szuszogását. Lívia szuszogott ilyen halkán. Közelebb húzódtam hozzá, és a dereka alá nyúltam, hogy az ölembe emeljem. Lívia egyetlen pozícióban hajlandó a szexre, lovaglólülésben, csípőjét hátrafesztí, megkeresi a pontot, és kitarthatja, amíg elélez. Két-három perc, én képtelen vagyok ennyi idő alatt. Most eltolta a kezemet. Ne haragudj, súgta, így nem tudok. A hátamra feküdtem, a lepedő vékony anyaga hullámzott a légzésem ütemére. Lívia felszisszent. Az egér, mondta, föl fog ugrani az ágyra. Csinálj valamit. Szóljunk a nőnek, kérdeztem. Inkább ne, felelte Lívia. Az egér megint az ablak alól neszezett, a függönnyt piszkálhatta. Talán nem is egér, egy nagyobb állat. Macska, mondtam hangosan. Világítsunk oda. Az éjjelilámpa felé nyúltam, Lívia elkapta a kezemet. Nem macska. És nem akarom látni. Felült az ágyon, a térdét átkarolta. Csinálj már valamit.

Másnap a kikötő melletti pizzériában vacsoráztunk. Livia Margheritát rendelt, én hosszan olvastam a horvát nyelvű étlapot, mozzarella, szardínia, ezeket értem, capribogyó. Sörétedett, amikor a kávé kihozták. Mennyi az idő? Kilenc, fél tíz? Egyikünk sem hordott karórát, Livia a pincértől kérdezte meg. Úgy tűnt, elsőre nem érti. What is the time? A pincér elmosolyodott. It's early. It's not even eleven. Két közeli diszkót ajánlott, ahová a helyi fiatalok járnak. Ez honnan ismeri ilyen jól az éjszakai életet? Legalább negyven. Negyvenöt. Kérdezd meg, te tudsz horvátul. Bár tudnék. Anyámék megtanítottak pár mondatot, kereskedtek a jugókkal is. Szerintem át akar verni, mondtam. Miért akarna? Jutalékot kap, beépített ember. Jelenti, hogy jövünk, leitatnak, kirabolnak. How do you know these places? What places? Discos. Aha. So you don't trust me. Livia a mellére tette a kezét, a pincér tisztelgett, bokáját összecsapta, mint egy katonatiszt. Herz? Beating strong? Most arra céloz, hogy megfogná a melled, mondtam. Akkor nem kellene fizetni? You can trust me. My daughter goes to these places.

A diszkó éjfélkor szinte üres volt, fél óra múlva már tolongtak a pultnál. Fiatalok, idősek vegyesen. Livia csukott szemmel vonaglott a táncparkett közepén, farmersortban és szűk fekete nadrágban, a cipőjét lerúgta, feje fölé emelte a karját. Váratlanul nagyon soványnak tűnt, a melle alig domborodott, alsó bordája átütött az ujjatlan fehér trikó anyagán. Elfordult a fiúktól, akik köré gyűltek, odébb lépett, nem láttam most szépnek, érinthetetlennek inkább. Mit iszol, kérdeztem, amikor a pulthoz jött. Víz. Az arca csillogott a diszkógömb fényében, törzse két oldalán a trikón sötét foltot hagyott az izzadság. Nem akarsz pihenni? Gyere, táncoljunk. Nem tudok. Tedd a derekamra a kezéd. Nekem elég, ha nézlek. Tetszem? Mindenkinek tetszel. Jó, de te vagy a férjem.

A kikötői móló töredezett mellvédje alig fogta a szelet a tenger felől. Átöleltem Líviát, botladozva lépkedtünk a keskeny sétányon. A nap fehéren világított az égbolt alján, szokatlan csend volt, a madarak azonnal elhallgatnak napkelte után. A szél is alábbhagyott. Livia kiengedte a csomókba izzadt haját. Mindjárt nyit a halpiac, mondta. A csarnokban átható fokhagyma- és olajszag terjengett, az árusok kampósbottal húzták fel a fémredőnyöket. Meghalok éhen, mondta Livia. Az osztriga mindig friss, apámék is ide jártak. A halárusok elkülönített termébe értünk, a pultokat a tenger színét idéző kék és zöld mozaikcsempék borították, jégágyon sorakoztak a különböző formájú és nagyságú kagylók, Livia az ujjával mutatta, hatot kérünk. Az árus szélesen vigyorgott, képzeletben levetkőztette Líviát, a köldökére csúsztatta a nyálkás kagylót, nem szabad rágni, azonnal nyelni kell, ádámcsutkája fel-alá mozgott, befúrta a fejét Livia combjai közé. Ezt én képzeltem, hogy Livia képzelet, és valamiért felizgatott. Az árus a hűtőből jégkristályokkal borított palackot vett elő, a bor halványzöld volt, az üveg átlátszó, kihúzta a dugót, töltött a hosszúkás poharakba, a palackot fémvödörbe tette, megforgatta, hogy teljesen körülölelje a jég. A pohár külseje bepárasodott. Livia váratlanul az arcomhoz hajolt és megcsókolt, de egészen máshogy, mint szokott. Egy hajtásra ittuk ki a bort. Az árus a kagylót üvegtálra helyezte, Livia gyors mozdulattal

kaparta ki a nedvesen lüktető húst, ráfacst némi citromot, de nem nyelte el mohón, ahogy az ajka ígérte, nekem kínálta fel, én nyitott szájjal vártam a falatot, de Lívia visszahúzta a villát, incselkedve, mintha kettesben volnánk, az árus csúfondáros pillantásával a szememet kereste, de én szándékosan nem néztem oda. Pár perc alatt végeztünk a borral, Lívia az üvegből itta ki a maradékot, egy bankjegyet csapott a pultra, és húzott magával a kijárat felé. Balra kopott toaleta felirat, stilizált férfi- és nőalakok, Lívia kiválasztotta az ablak melletti ajtót, letolta a sortot, a bugyiját, hosszan pisilt, nevetett, kioldotta a derékszíjamat, hátat fordított, fenekét a farkamhoz nyomta, és megmarkolta a vécéket elválasztó paraván szegélyét.

A busz sötétszürke füstöt eregetve fékezett a megállóban, a sofőrnél váltottunk jegyet. Az ablaknak támasztottam a fejem, Lívia a vállamnak, a fenyőket néztem, elaludtam. Pinus pinea, mandulafenyő, utána néztem később. Opatija központjában ébredtem, a Grand Hotelnél, a sofőr dudált, a főúton sétáltunk a szállás irányába, Lívia összegörnyedt, a bokorba hányt. Biztos terhes vagyok, mondta nevetve. Szállásadónk a kerítés mellé ültetett leandereket locsolta. Menjünk a strandra, mondta Lívia, semmi kedvem az egészhez. A part üres volt, mélyen beúsztam a sötét, sima, majdnem fekete vízben. Lívia teste most még karcsúbbnak tűnt, mint éjjel, csupa ín, vékony vonalak. Lebegtem az erőtlen hullámokon. A nap megvilágította a partmenti házakat, az árnyék vonala a sziklán remegett. Lívia egy homokszínű, hatalmas, sötétzöld spalettás villára mutatott, az emeleten szögletes kőerkély, fehér asztal, székek. Itt ellennék, mondta szaggatott hangon. Az ajka belilult. A háta mögé úsztam, átkaroltam, de ellökött. Azt hiszed, tudnál itt élni, kérdeztem. Reggel kísétálnék, felelte, az erkélyen innám a kávé. Meleg tejjel, cukorral. Bámulnám a vizet. A kávéra gondoltam, amit előző este ittunk, a keserű ízre, aztán arra, mekkora munka takarítani ezt a házat. Rendben tartani. A nedvesség megeszi a fát, a burkolatokat. Penész mindenütt. A nedvesség mindent megesz. Lívia persze nem gondol erre. Az ablakokat két évente festeni kell, három évente a falat. A szikláról felcsapó vízpermétől az üvegre körömmel is nehezen levakarható sókristály tapad. Ujjbegyemen szinte éreztem a mintázatát. Tavasszal van leghidegebb, áprilisban, amikor már a nyárra készülsz, a jóleső melege. Felnéztem, az árnyék elérte a vizet. A ház fölénk magasodott, mintha közelebb sodródtunk volna a parthoz, mintha közvetlenül az erkély alatt lebegnénk. Menjünk ki, mondta Lívia, megfagyok.

Petrik Iván

Casablanca reloaded

„Ha érdekelné, hogy létezel, akkor utálnálak”

Rick Blaine Ugartenak

Mióta felfedezték, és elkezdték tömegesen gyártani a halántéklebenyt, rossz hatással van rá, ha hallótávolságon belül műanyagot karcolnak élesre vágott márványutánzattal. A galaxis pedig (hinnünk kell a szemünknek) belefér egy szőrös kisállatba. Vagy egy szőrös kisállat avatárába.

Oké, rendben, ez egy új, minden korábbit elnyelő mitológia, amelybe sajnos beletartozik a fővesztés, mint rábeszéléses, és nem csonkolásos kivégzési módszer. Mert a GDP reálértékének monetáris likviditásának az amortizációjának a faktorálásának a stagflációjának a. Platinavillanás dermeszti meg a dolgokat, megvakulok közben, s a vakságomban felértékelődő szagok közül kiválasztom a legélesebbet, mert a mosogatószer valódi citromlét tartalmaz. Közben már be is következett a halmazállapot-változás,

amely a kávécserje ledarált termésének túlhevülése révén megy végbe. Az ehhez fűződő nagyon személyes viszonyomra pedig egy sajátosan óhajtó módon kiejtett egyszavas mondat vet fényt. Ja, nem. Csak a pult mögül az ijesztően vakítóra hidrogénezett nő,

miután befejezte a poharak mosogatását (jó választás a lemon variáció a zöldalma ellenében) megkérdezi, de úgy, mint aki eleve kételkedik (és érthetetlen módon: joggal) a válaszómban, hogy mit kérek. Közben márványzöld körmeivel egy Galaxy A33-as hörcsögalakú tokján kopog. De még ennél is jobban zavar, hogy a fejünk fölé csavározott tévében egy öltönyös pofából sajnos

ömlik a szó. Mikrofonerdő közepén. A költségvetéssel valami nincs rendben, ha jól értem. „Kávét!” Az anyanyelvemen beszél az öltönyös pofa, és jégkrémpálcikák bonyolult rendszerévé fásulnak az arcizmai, annyira szeretne kisajátítani minden figyelmet. De bármit is akart mondani, mintha tudná a választ, örökké csak azt ismételve, hogy „most utálsz engem, ugye?, most utálsz engem, ugye?, most utálsz engem, ugye?”

A lefolyó-elv (működés közben)

A műsorvezető kérdésére, hogy ki volt a hetedik pancsen láma, valaki (szeme sem rebben) azt válaszolja Billie Eilish hangján, hogy a szent Palden Tempe Jese. Taps, és már jön is a következő kérdés. Csak jó válaszok léteznek, a kérdések pedig. A kérdések pedig valószínűleg elvesztek. Vagy ha nem, akkor legalább két fajtájuk van. A másik az, amire szintén minden válasz helyes, de eltörlik a rajtuk kívül eső világot. Kihúzzák a dugót, és elfolyik minden. Ez volt a Savaria Intercity? És már szippantja is ki a lefolyón keresztül a létezőket a járványszerűen terjedő helyes válasz.

A kád alján gypszyőnyeg, liget, focipálya marad. Gyerekek játszanak. Egyikük megkérdezi: „Szerintetek a teljes transzcendentális szabadság mellett feltételezhető empirikus determinizmus?”

A többiek csak néznek, miért mond ilyeneket,
amikor három góllal vezetnek? Aztán hátul az a szemüveges
lehajol, és vagy azt mondja: nem, vagy azt, hogy:
igen, mindenesetre kihúzza a dugót, és folyik le tovább
a maradék világ: gypeszőnyeg, liget, focipálya, kérdés, szemüveg,

determinizmus. Nem tudom, hanyadik reinkarnációja vagyok
valakinek, aki valószínűleg nem számított rá,
hogy egyszer majd ezt fogom számolgatni.
Ha tehetné, biztos rákérdezne, hogy miért.
De nem teheti, mert én vagyok a reinkarnációja,
és nem fordítva. Mégis válaszolok neki.
Csak neki. Hogy kihúzzam a dugót, és végre
leeresszem, ami még itt maradt.
Egyéb kérdés?

A hangkertész

Mindössze néhány éve, hogy a külvárosba költöztünk. Ez apának volt köszönhető, anya pedig minden alkalmat megragadott arra, hogy emlékeztessen erre bennünket. A tény, hogy ezután kertes házban lakhattunk, összehasonlíthatatlanul megváltoztatta az életünket. A felnőttek első teendői között szerepelt, hogy az összes korábbi növényről megszabaduljunk a kertben, még a kerítésre felfuttatott növényeket is kivágatták és újraterelítették tapadó vadszőlővel. A tavaszon elültetett futónövény őszre már bíborban pompázott. Hangkertész-mérnökök érkeztek, hosszasan tárgyaltak szüleimmel, akik bennünket is berendeltek a nappaliba. A két idegen alaposan szemügyre vett, kikérdezett. Végül apától és anyától elkértek valamilyen papírokat, majd dolguk végeztével távoztak.

Másnap munkások érkeztek, akik a kert felásása után megkezdték a parcellázást. Két azonos nagyságú részt kaptunk a húgommal, övé az északi, nekem a déli rész jutott. Egyenlő arányban részesedtek oldalaink a hamvas égerek árnyékából, ahogyan a vitézkosbor szétosztásánál is odafigyeltek, ne jusson egyik oldalnak sem több. Rezgő nyárfák helyét jelölték ki nálam, alá magyar gurgolyát, jajrózsát és gyíkhagymát telepítettek. Imitt-amott felbukkant a gyermekláncfű, valamint a fenyérgamandor is. Testvérem felé nem sokat foglalkoztam. A szüleim a kert közepére beállítottak egy szökőkutat, tavát teleszórták fűzérés süllőhínárral. Apa a lelkünkre kötötte, hogy Anni nagynénénktől kapott kaktuszokat olyan helyre ültessük majd el, ahol nem lehet könnyen rájuk látni a teraszról a kertbe lépőnek. Kettejük számára mindössze egy lugasnyi szőlőt hoztak csak létre közvetlenül a kert bejárata mellett. Rózsa és borostyán ölelte körbe a fehér festett léceket.

A második őszön lettünk igazán izgatottak, mert úgy tűnt, minden bőségesen termett. Virágok illatoztak, fák roskadoztak, remek szüretnek néztünk elébe. Persze az egész megelőző operáció fájdalmas volt. Húgom egy évvel fiatalabb tőlem, apák arra a döntésre jutottak, egyszerre kell elintézni mindezt. Az orvos kedvesen fogadott bennünket, *Lányok, néhány napig itt kell maradnotok.* Másnap befektettek egy másik ágyba, és megtörtént az operáció. Egész idő alatt fogtam húgom kezét. Köldökpiercinget kaptunk, amelyből egy apró kimenet kandikált ki. Az első fioláinkat is itt, a magánklinikán kaptuk. Ezek nagyobbak voltak az átlagosnál, állapítottam meg később. *Az alapokat szorosan kell lerakni,* oktatott kettőnket az orvos. *És ezen minden fiatal átesik,* kérdezte fancsali képpel a testvérem. *Nem, csak néhányan,* jött a felelet. Hazatérésünk után hetek múltak

el, mire apa előszedte az új szüretelő masinákat. Polírozottak voltak és megcsillantak a napfényben, ahogy kigördítettük őket a tornácra. *Elkezdhetitek*, vezényeltek a szüleink.

Gyorsan sikerült teli fiolákat termelnünk. Egyesével szedegettük ki őket a gépek gyomrából. Megkocogtattam a színtelen, sűrű anyaggal teli üvegcséket, hátha történik valami, amit láthatok, és amivel aztán megijeszthetem a húgomat. De semmi sem történt. Nekem kellett *elsőnek* lennem, *így írta elő a hagyomány*. Rákapcsoltam a piercingre az ampullát és szivárogni kezdett az anyag, ami valódi éneket adta. *A természettől vártuk mindig is, hogy meghatározza közösségünket, nem pedig mi hoztuk létre saját környezetünket és vele együtt önmagunkat*. Apa mesélte ezt, ahogyan azt is, máshol másként vélekednek minderről. Azon az őszen már betöltöttem a hatot és az azóta eltelt időben is, fúrta az oldalamat a kíváncsiság, egyrészt miért nincs emlékem arról, hogy ki is voltam, milyennek hallhattam magamat és láthattam környezetemet akkor; másrészt milyen is lehettem volna, ha nem költözünk ide.

Ahogy teltek az évek, szüleink engedékenyebbek lettek: különböző eljárásokkal kísérletezhettünk a húgossal, kipróbálhattunk új hangzásokat. Más és más számított egyik napról a másikra. Mindezt persze úgy, hogy az alap, vagyis az ütem és a vezérdallam kizárólagosan a kertből kellett, hogy származzon. Hullámozott bennünk minden. *A leszüretelt növényzene vezérfonalat ad, irányítja az életünket. Meghatározza, mit tehetünk és mit nem. Minden az erjedésen, a fermentáláson majd a lepárláson múlik. Aztán gyökeret ver, elkezd sarjadni bennünk*. Bármikor magunk mögött hagyhattuk korábbi énünket.

Amióta kevergetni kezdtük az üvegcsés tartalmakat, a piercings felvitelről át kellett térnünk a JBL Bluetooth henger hangszórókba való szúrásra. Fontos állomásnak bizonyult saját magunk és környezetünk közötti harmóniának, hogy otthon eleinte fülhallgatóval, majd anélkül adtuk mindenki tudtára magunkat, majd véleményünket mindenről, kik vagyunk és hová tartunk. Betöltöttük a hangteret, senki sem találhatott egy csendes zugot a szobánkban, ami nem üvöltötte volna mindezt. Elnyelt bennünket szolipszizmus. Utcára kilépéskor teljesen megféleldeztünk arról, hogy nem kellene szétkürtölnünk a világba saját magunkat. Tömegközlekedésen állandónak bizonyult a hangzavar. Hangmozgás az élet. Az első felsírás is zaj, de azt eddig nem tudtuk magunkba tölteni.

Amikor elkezdtem a középiskolát, apa vett nekem egy új felvevő gépet. Hasonló ragacsokat gyártott, mint a korábbi modell, de többnyire csak a városban használtam. Jól összerakott keverékei annak az urbánus háttérzörejnek, amerre mászkáltam. Előfordult, hogy kimentem HÉV-vel Csepelre vagy elbusoztam Biatorbágyra egy-egy számomra érdekesnek tűnő helyre, ahol sample-ezhettem. Az ott talált mintákat vágtam és ragasztottam szoros egymásutánba, igyekeztem belsőmmé gyúrni őket: az eső szemer-kélése a koszos betonon hangsávjától a különböző nagyságú és hangmagasságú madarak csiripeléséig. Heteken keresztül szorongattam a készüléket és kísértem figyelemmel a Bosnyák tér kőkockái közötti fücsomó kibújásának erőlködését, vonzott a hajléktalan

forgolódása a Blaha aluljáró kibelezett telefonfülkéjében. Rögzítettem, ahogy a fémkerítés fogai összekoccannak, amikor gyerekek végighúzták rajta a talált, MÉH telepre még le nem adott acélrudat. Másokból azonban sohasem választottam be mintát. Az ő hangjuknak is megvan a dallama, apa szerint, *szüretlenül mérgező*. Ennek ellenére mostanában ezek alkotják az új felső réteget, ami alatt ficákolnak a dallamok és a törtütem. Az összerakásba és a kipróbálásba azelőtt is sok időt fordítottam. Aztán a túl gyakori változások miatt többször összeszólalkoztam az otthoniakkal.

Mindig is igyekeztem a kertem növényeit alapos körültekintéssel gondozni. Nemcsak nyáron figyeltem oda az érés során, ősszel szüretkor, hanem a téli foglalatoskodások idején is kellő gondossággal jártam el, hogy ne érje őket közvetlenül fagy. Nem szeretek túl sokszor rekedt lenni. A mélyhangú bűgás az más, jobban fel tudta tüzelni a kíváncsiszkodókat.

Ez a szokásom akkor vált igazán rendszeressé, miután egy barátnőmmel elkezdtem bulikba járni. Tisztában voltam azzal, hogy abba a zónába merészkedtünk be, ahonnan elköltöztem. Erről persze semmit nem tudott, őt a számára kakofonikus kapcsolódási lehetőségek izgatták. Mégis el akartam ide jönni, magamba felgyűjteni ezt-azt, hogy mindig megszólalhasson bennem, aki talán lehettem volna. Egy ilyen alkalommal a kocsmában ültünk és köhögni kezdtem, amint két ismeretlen helyi fiú lehuppant mellénk. Ők voltak a megtestesült kétértelműség, semmi élő, csak a megbolygatottság. A hangzavarban alig tudtam kivenni, hogy a tőlem távolabb ülő kicsoda. A közelebbi viszont. Felásott föld szaga terjengett körülötte, felázott beton párált belőle, és bár beszélt, mondataiból mindezek mellett elhullt állatok teteme érződött. Meglepően sokáig türtőztettem magam. Aztán mégis fel kellett állnom és kitámolyognom a vécére, mert úgy éreztem, mindjárt lehányom. Felfordított bennem valamit a jelenléte.

Darabokban hullottam, ki a számon, zörögtem a vécékagylóban. Ziháltam, izzadtam, mintha elvesztettem volna egy részemet. Megtöröltem az arcomat, a tükörben figyeltem magamat. Nem vettem észre külső változást. Ugyanúgy néztem ki, ahogy beléptem ide. Miután visszaértem, székét üresen találtam. A másik a mellékhelyiség felé pillantott. Amikor végre elfoglalta korábbi helyét, kerestem neki egy fülhallgatót, ő pedig egy inhalátort nyomott a kezembe.

A mondataimra becsukta a szemét, én mélyet lélegeztem, amikor ismét beszélni kezdett, hideg kúszott végig a gerincemen. Most már a jajrőzsa finoman erősödő, végül zakatoló édessége illatozott mondandójában, mögötte ott szaglott kellemetlenül a fenyérgamandor ütemtelensége. Kibontakozott belőle, alakot öltött, arcot nyert és karakteressé vált, ki is ő. Nem tudom felidézni, mennyi ideig tartott, hogy ennyire koncentráltunk egymásra. Csak azt, hogy beszéde finoman csiklandozta a nyelvem hegyét és észrevétlenül tört hátrafelé, betöltötte szájüregemet, majd az orrüregemet. Az agyamat kereshette testem sötétjében. Tapogatózott, óvatosan megérintett itt-ott, végigborzolta koponyám belsejét, mintha kezdőpontot keresett volna. Egy magot, amiből kisarjadtam.

A húgommal megosztott kertünkre lelt. Megállt a teraszon és figyelte a feletem, ahogy rövidebbek lesznek a nappalok és a viaszszín körbeöleli fáimat, és a szeme láttára lassan összezsugorodik minden. Madarak vonulása írt ákombákomot az égre. Olaj szennyezte tollaikról cseppek és új, ismeretlen magok hulltak és találtak helyet földemben. Ismét libabőrös lettem, ránéztem, követtem hogyan rezeg ő és mondanivalója. Olyanokká lettünk, mint két egymásra simuló hanggörbe. Felettem feszült, követte hullámaimat, mintha a végtelen felé tartottunk volna. Bár magával ragadott ez az egymásra hangoltság, ki kellett gyomlálnom magamból ezt az érzést, mert úgy éreztem, félrevezetett. Egyetlen beszélgetés, éppen csak érintkeztünk és máris ilyen nyomot akar hagyni bennem. Akár egy talp alakú üzenet a jövőnek: egyszer jártam itt. Már akkor világos volt számomra, emléke így is szárba fog szökkeni a kert felém eső részén, és ott fog maradni hosszú ideig. Ha csak nem cserélem ki a földet alatta, szállítatom el, és rendelek új humuszt. De nem, nem. Kíváncsivá tett, hogyan fog viselkedni a talaj és a többi növény. Ahogyan az is, mi változik emiatt. Egyetlen hanglejtés vagy egy furcsa szófordulat? Másként távozom, ahogyan érkeztem.

Kivettem a számból az inhalátort. Intettem, adja vissza a fülest. Az este további részében nem voltam rá kíváncsi. Megfogtam a barátnőm kezét, elhúztam a két sráctól. A láрма egyre erősödött, ahogy elhagytuk a helyiséget és hazaindultunk.

b
bill
ent
yuk

Miért cserreg bennem az üresség, mint szarkáink a konyhaablak alatt, amikor reggelente hazaérek? Nem tudom, miért törtem el ismét a fogkefém. Rianás hegyi patakokban, hallottam. Ezek a hangok belőlem jöttek. Nem jöhetett belőlem, hiszen a JBL Bluetooth henger hangszórót bent fekszik a szobámban az ágyon. Gőzöm sincs, mi okozta mind-
ezt. Nincs körülöttem semmi, ami hasonló lehetne, vagy mire is utalna, a gondolataim is tiszták. Egy hiány bukkant fel, ismeretlen hangegyüttes, megnevezhetetlen eredetű jelentésekkel. Ha eszembe jutna, merre járhattam, mit csinálhattam, amikor azt gondol-
tam, általuk több leszek. Tátogva erőlködtem a fürdőszobában, a műanyag csak hajlott, de nem esett még további két darabra. Mégis mintha álmodnék, valójában az ébrenlét vesz körül. Minderre a jégtörés hangjának többszöri ismétlődésekor eszmélek csak rá.

Szünet lettem. Kihagyott ütem. Beteljesületlen ígéret. Füstkígyó a fák felett. Ott va-
lami történik, ami nem tudom, micsoda. A hangok onnan szűrődnek ide. *Egyedül* arról beszélek, ami nincs. Magamtól arról beszélek, ami nem létezik. Nincs segítség, nincs vé-
dőháló alattam. Nem dorombol a háttérben semmilyen felgyújtott anyag. Nincs szűrés, ki lehetek vagy kivé válhatok.

Ez így nem maradhat. El kell mennem szervizbe. Most már csak a városiba tudok. Kár is ütögetnem, ráznom, paskolnom és simogatnom a hangszórót. Dobbanásonként hang, csönd, csönd-hang és hang-csönd. Úgy teszek, mintha beszélnek, *ne hagyj cserben*.

Majd egy ideig problémamentesen működöm. Láthatatlanul futok egyik szobából a másikba. Villódzom, ki-be. Kihagyások, megakadások és értelmetlenség. Utánam kiáltanak, már nem vagyok ott. Csak hangként tudnak rám gondolni. Megsemmisültem számukra. Egyre nyúlnak a betöltetlen helyek bennem, amivel észre tudnám vetetni magam. Végül kisimul minden, rezzenéstelenné válik a felszín, többet nem jelennek meg a hangok hepehupái. Elfelejttem, ki vagyok, hiába pillantok rá a hangszóró kijelzőjére.

A belső kerületek pulzálnak a kakofóniától. Ha be is tudnék lépni ebbe a hanggömbbe, akkor is összepréselne a zajtömeg súlya. Szétnézek. Az infófelület alapján az üzletnek a második emeleten kell lennie. A pláza bután andalító zenéje öklendezésre készítet. Zavaró ez az alapzaj. Mindenki a saját dallamára és ritmusára csoszog, csalinkázik vagy lépdél. Csak én téblábolok ütemtelenül, meg-megállva célom felé, bezártan ebbe az én-hangtébodyban. Jó irányba jövök? Nem kellett volna jobbra lefordulni néhány lépéssel korábban? Vagy balra? Talán ha rövidítenék itt, az üvegarkádok alatt, akkor spórolnék pár percet. Egy óraszálon kirakata előtt ácsorgom tanácstalanul. A szerviz reklámszatyrát pillantom meg, követem. Csalogató fehér és piros neonfények. Két pultnál fogadják a panaszosokat.

– *Javítsák meg* – kottázom és felmutatom –, *JAVÍTSÁK MEG!*

– Holnap jöhet érte – dörmögte egy férfi. – Következő!

Ellépek. Zihálok, sípolok, akár buli után. A város soha eddig nem tűnt ennyire egy hangúnak. A korábbi hangterekben felhőkarcolók magaslataira suhantam fel. Egyre fentebb és fentebb tudtam kúszni. Ám most a tetőteraszok és liftaknák helyett, a járda kietlen rónája fogad. Áthatolhatatlan dzsungelből a lecsupaszított meridián alá érkezem. E megbonthatatlan hangsíkvidek eresztékei precízen összesimulnak, hiányzik a dallam és a ritmus. Hallom, ahogy mindenki emelkedik és süllyed, szaporáz és lassul körülöttem, él. Ennek ellenére én itt vagyok. Mintha hang-fal ereszkedett volna elé. Mindenki vakon elsétál mellettem. Egymáshoz beszélnek, mutogatják magukat, hallatják azt, amiről meg vannak győződve, hogy ők. De a másikat láthatóan hidegen hagyja. Az is csak arra figyel, hogyan teheti ki magát minél láthatóbban mindenki számára. Meggyőződése, így valószínűbb az érdeklődés. Többségük kiszipolyozott növényekből vagy egyéb, nem emberi eredetű zörejből nyeri saját magát, formára szabva, saját válogatásában, ám szabad elképzeléstől mentesen. Ha hallhatnák saját magukat, nem ismernék fel. Nem tudok kivenni ezekből egy darabot és főszólamommá tenni. Változatlanság van. Eltévedtem és egyedül maradtam.

Meg sem kellene lepődnöm, hogy mindez velem történik. Noha a városnak ez a zónája mindenki számára látogatható, korábban, amikor anyámmal mentünk emberek közé, messzire elkerültük. Én azonban sehogy sem láttam értelmét ennek, annak meg

különösen nem, hogy egy újabb lehetőséget elszalasszak. A legtöbb ember boltokba jár a bevásárlóközpontban, míg én a visszatükröződésemet figyeltem a lebegő gömbök alatti kirakatokban. Becsuktam a számat, nem beszéltem. Vártam.

A felületen megpillantottam saját magamat. Először kiváltam a tömegből, a körülöttem elhaladók elmosódtak. Láthattam, mindenkiből ömlött a szó, a mondat és a saját története. Ahogyan azt is, hogy bár a nyomom továbbra is ott bodorodott a pad körül, ahol ültem, ekkorra már láthatatlanná váltam számukra. Évek óta járok ide. Van, hogy órákat ülök egy padon és próbálom magamat megérteni. Rakosgatom, átfordítom, és végiggondolom az elmúlt hetemet, miért viselkedtem a körülöttem hangoskodókkal úgy, ahogy. Elpróbálom ismét az összes variációját a meglévő hangelemeimnek, nincs semmi újdonság, tükrözötten és torzan forgok magam körül. Az összegyűjtögetett zajok elegye felforr bennem, és sípolok, mint egy túlnyomásos kukta, ami nem tudja kiengedni a gőzt. Elképzelem, ahogy megpattanok mindettől, és külön utakra indulok, olyanokra, amelyek mindezek nem zörögnek agyam szegleteimben és kényszerítenek arra, hogy bartsam és kövessem őket.

Az övezet határai csak egy irányba nyílnak. Ahányszor közelebb merészkedem a határhoz, látom, hogyan tükrözi vissza az embereket. A szemben lakó szomszédot, anyámat, a tanárait, vagy a zöltségest. Tudom, hogy a kiút olyasvalakin keresztül kell, hogy vezessen, aki több, mint én, akiben új dallamok, ütemek dolgoznak. Mást lát, holott ugyanazt nézzük.

A Duplában találkoztam vele. Kettesben ült egy barátnőjével a pulttól néhány lépésre. Zajongani kezdtem, hogy felfigyeljen rám, végül haver kacsintott, legjobb, ha odaülünk hozzájuk. Mindig igyekszem kipattintva lemenni azokra a helyekre, ahol a többi területben élők is megjelenhetnek. Amikor megszólalt, káprázott a szemem, egyszerűen képtelenségnek tűnt számomra, amit mondott. A rosszullet kerülgetett. Úgy tűnt, hasonló tüneteket okoztam neki. Felállt és elment. Kitámolyogtam a végére. Mire visszaértem, a kezében volt már egy füles, odanyújtotta.

Fülemben ropogott és tört darabokra. Soha nem jártam még a város külső részein, ahol a házakhoz kert jár. Ezek a területek csendesek, mégis az itt élők ebből épülnek fel, és alakítják ki önmagukat. A szél susogására lettem figyelmes a fák lombjai között. Nem tudtam, hogyan lehet mindebből valódi, emberi élet. A környezet másként él. Képtelenség ebből kialakítani bennünket. Elhagytam a teraszt, tettem néhány lépést a gazdagon teleültetett kert felé. Ott volt velem, megértett.

Együtt váltunk cseppfolyóssá az egyre forrósodó levegőben. Félttem, nagy kortyokban nyeltem a levegőt. Izzadtam, lihegtem, nem tudtam, hol vagyok az útvesztőben. A növények kezdték eltakarni a fényt, talpam alatt a fű egyre elszíntelenedett és megritkult. Határozottabban haladtam előre, törtem magam előtt az ágakat, a túske végigszántotta az öklömet. Felszisszentem, jajomat elnyelte a környező zöld. Tapogatóztam, hová tűnt mellőlem. Úgy tűnt, mégsem érzett késztetést, hogy meglátogassa a szagok bazárját,

noha szélesre tártam a kapukat. A világosság porszeméi szállingóztak. A tenyerem párnái lüktettek, kipirosodtak, a zihálásom fanyarrá vált. Valóban jártam a kertben, ahonnan ő maga származik, vagy csak álmodtam az egészet? Elbódított, hajtott a kíváncsiság, és bíztam, hogy erre lesz a kiút.

Most mégis alig tudtam elhinni, hogy itt áll előttem. Ahogy tanácstalanul forgolódik, szinte az elveszettség kesernyés szaga lengi körül. Azóta nem láttam, tudtam, nem erre lakik. Egyetlen hosszú este. A levegőt kapargatja, próbál értelmet kihüvelyezni környezetéből. Rájöhetett volna, hogy errefelé valami bűzlik. De nem, nem. Mereven abba az irányba indul, ahonnan éppen zajt hallott. Lehetett égzengés vagy csatornafedél helyre zötytyenése. Odalépek elé. Megszólítom, nem figyel rám. Lehetséges, azért, mert elfelejtette hangom édes és kesernyés szagát. Mintha láthatatlan lettem volna. Megköszörülöm a torkomat. Kifújom az orromat. Friss fenyőillattal és édes mézgával gazdagon kezdek bele mondandómba: a nevét mondom, és hívjak-e segítséget.

A kertben állok és hallgatom a szél susogását a növények között. Ez az egyetlen hang, ami halkul és erősödik. Mintha gyerekkori emlékek halvány képeit próbálnám összeilleszteni, a sikongatásokat és a nevetéseket. A sírást és annak az okát. Meglátom az utóbbit, ezután egyre csak tisztulnak, egyenletessé keményednek a hangzatok. Elterebélyesednek. Elnyelnek. Felismerem apám és nagyapám hangját, a női ág szólamai zaklatottan szólalnak meg. Utóbbiak beleivódnak a talajba. A zajfüggönyön átzeng egy ismeretlen beszélő, aki törtütemben folyamatosan ontja magából a rímeket, hogy értelmet kölcsönözzön világának, és a rémeket, amikről hosszan ábrándozott, amikor egyedül volt. A nyelv azonban nem ismerős, csak a kaktusz virágzott ki.

Vajon egyedül én hallom, gondolom ezeket siránkozásoknak, félelmeknek és vágyaknak? A fehér-vörösben úszó, halványodó, majd jól kivehető hangjegyek egymás után csendülnek meg, ahogy hozzájuk érek. Szüleim generációja még hangos, de dallamuk ismeretlen és követhetetlen. Az előttük járók pedig egy-egy ütemben vagy hangsorban izzanak fel pillanatokra, míg a refrén ismétlődik. Esetleg ez lehet a visszatérő elem. Kapaszkodjam abba? Nem szeretem az ennyire kiszámítható szerkesztést, kiindulásnak mégis megteszi. A fődallam most válik igazán kivehetővé, korábbi túlhangzása megszűnik. Lecsillapodom.

Csendes beszédre leszek figyelmes. Fülelek és érthetővé válnak múltam döntései, amelyeket környezetem hozott meg helyettem, akárcsak a miérték és a hogyanok is világosak lesznek. A háritásaim okait megértem végre. Körkörösén rendezem el a mintákat, nincs kezdet és vég. Új tereket teremtenék magamban, belső hangom adná a ritmust, azok épülnének egymásra. Hiába próbálok új dallamot sarjasztani, olyat, ami csak az enyém, a saját nevelés, a talaj mocsarasodni kezd a talpam alatt.

Sokáig tartott, mire meggyőztem szüleimet, hogy a legutóbbi eset után elengedjenek egyedül. De másnap már nyitáskor ott toporgok a pláza forgatagában. A szerviz előtt nincs sor, elsőként veszem át a hangszórómat és fizetek. Elindítom a felvételeimet, úgy tűnik, minden érintetlen. Ide-oda ugrálok a témérdek szám között, sehol egy oda nem illő hang- vagy ütemfoszlány. Bekapcsolom a hangszórót és elkezdem kitölteni a teret. Felismerek mindent, de a belőle kirajzolódó lány tükörképe esetlen, töredezett, mi több, torz. Egyetlen nap elégnek bizonyult, hogy ismeretlennek tűnjek saját magam számára. Újra kell telepítenem a gyepűt, integrálnom kell a tegnapi átélteket, ismét a dzsungelt akarom. Hogyan tudnám feldolgozni a történeteket?

Kifelé botladozom az épületből. Azt hiszem, a hangkertészetben tudnak majd segíteni. Elégedetten hagyom el a belvárost, hátizsákomban több zacskónyi új maggal. A teraszról a bámulom kertet. Eldugványoztam a szerzeményeimet, kannaszámra hordtam a vizet. Valaki a lépcsőn időzik, apa az, megismerem a mozgását. Megfordulok, mint ha anyát pillantanám meg. Szoknyája ring, felém fordul és integet.

Késő délutánra újra össze akarom állítani azt, akivé válhatok. Samplerezni kezdek, egymásután többször is esetlenül melléragasztom a kimetszett ütemdarabokat. De nem, nem. Erre jártam már. Esetleg ha mást vennék fel, ami eddig tiltva volt? Elégedetlenül az ágyra dobom a kütyüt, húgom ajtaja elé settenkedem a felvevővel, hallgatom, ahogy beszélget valakivel. Rögzítem a hangját és visszainalok a szobámba. Addig forgatom ide-oda a hangsávot, amíg úgy hangzik az egész, mint egy kopogás az ajtón. Bejön, egy ruhát keres. Egyedül rá tudok csak figyelni. Feltekeri a hangerejét, zeng az ablakkeret, remegnek az ablakok. Másik test lép be, hadonászik, ő pedig figyelemmel kíséri. Az arcminikája alapján azt mondanám, valamelyik szülőnk. Miért mondom többes számban, holott csak a nő szül? A férfi nem. Neki ehhez semmi köze sincs. Nem őt tolták be a kórterembe, nem ő feküdt az ágyban. Mit keresnek ezek az emberek? Ez az én szobám, itt töltöttem az életem nagyobbik részét. Próbálok talpra kecmeregni, szédülök, fáj a fejem. Érzem a testem, annak kiterjedését, de a környezetem teljesen életlen csend. Láthatatlanok.

Nyitva a szemem, három szervezet van velem. Két idősebb, egy fiatalabb. A szájukból hangdara ömlik, elhúzódom tőlük, utánam nyúlnak, simogatni próbálnak, felkiáltok tiltakozásom jeléül. Én nem akarom ezt. Ismét felemelem a hangomat, erre hátrébb lépnek, meg-megakadnak locsogásukban. Értelmetlenül tátognak, felém fordítják magukat. A magasabb közelebb lép, kitérek előle és a kínálkozó rés felé veszem az irányt. Hang harsan, nem fordulok oda, ki innen. El, messzire, messzire. Távolabbra juthattam, mint elterveztem, senki sem jött utánam.

Üres téren bandukolunk, nézelődöm. Próbálok egy ismerős pontot keresni, ahonnan elindulhatok. Amit magam mögött hagytam, az nem volt az. Engesztelhetetlen vagyok a két idősebb és egy fiatalabb testtel kapcsolatban. Mit akarhattak tőlem? Sokáig kiabáltak utánam, én azonban ott hagytam őket. Először a futással, majd nem is láthattak, miután kihúztam a JBL Bluetooth henger hangszórókat. Volt egy idősebbik lányuk.

Egy állat szegődik mellém, négy lábon jár, és mély hangja van. Egy ideig menekülök előle, majd miután rádöbbenek, nem bánt, és közel engedem magamhoz, kitapintom, szúrós szőr borítja. Az épületek, a póznák és azok tetején lévő, a magasban lebegő fekete dobozok alatt ez a nyelvét lógató, hosszú fülű jószág tűnik nem fél semmitől. Mindenhez van egy-két hozzászólónivalója, némely esetben ürít, hol ezt, hol azt. Hihetetlen, de bármennyire is messzire megy el, mindig visszajön hozzám. Levakarhatatlan.

Sok-sok lépéssel később megtaláltam, amiről úgy gondoltam, kerestem. Egy felület előtt állok, amely egy női testet mutatott. Tetszik, mert azt teszi, amit én. Beleadom magamat a vezénylésébe és úgy viselkedik, ahogyan én. Mutogatok, kiszalad a számon, *épület*. Látom, magas, és *árnyékot* ad. Előtte van az *út*, ami vezet valahová. A továbbiakban igyekszem felfedezni, mi vesz körül. *Tetők* sokaságát pillantom meg a *magasban*, *lent szemetesekukák* állnak egymással szemben az *út* másik felén. *Megérzem* a szagukat. *Fújja felém a szél* a bűdöset és a *meleget*. Így nevezek el magam előtt, mögött, alatt, és mellett mindent.

Egyedül vagyok. Közelebb húzódok a falhoz, *ajtót* fedezek fel, benyitok egy néptelenül hagyott *helyiségbe*, körbejárom, amiről úgy gondolom, ehető és iható, elveszem. Helyet foglalok az árnyékban, az állat a lábamhoz heveredik, felettünk egy *propeller* berreg. Valamivel később felkelek, otthagytam mindent az *asztalon*. Elindulok kifelé, visszafordulok. Nézem a *felesleget*, amit hátrahagytam. Azt akarom, minden találja meg a helyét, és akkor boldog lennék. A szemét eltűnik, mintha ott sem lett volna. Elmosolyodom. Már az épületen kívül vagyunk, tovább indulunk ebben a szép napsütésben. Nincs fáradtság, nincs egytől a kettőig, csak a folyamatos egy van. Ez *gombafonalként* húzódik végig a gondolataimon. Irány *előre*, noha idő és tér nélkül bolyongok, megállíthatatlanul. Elvégre ki tudna szembeszegülni egy világ teremtményével, akit elpusztított a saját világa? Hamarosan látható leszek nélkülük is.

Sz. Kárpáthy Kata

1970-ben

nagyanyám mesélte
hogy egyszer ő is
meg akart halni
apám még kicsi volt
ő meg huszonéves
bevette a testvére
gyógyszereit és nem
akart felébredni
apám rázta fel
szaladt az orvosért
alig 6 évesen
tudta mit kell tenni
megmentette az
anyját aki aztán
köszönet gyanánt
szó nélkül elhagyta

kötözés

nagyanyám lába rohad
nem szépítette az orvos
kötözés előtt
először kiküldött
másodjára maradhattam
nagyanyám fáradtan nézett
láttam a lábára száradt
fáslit amit felvágna
láttam az arcán a kínt
ordítana de nincs hangja
láttam az eleven hús alatt
gyengülő csontját
láttam ahogy bekenik
láttam ahogy bekötik
láttam ahogy átkozódik
elfordultam
az orvos kiment
a friss kötés fehérlett
majd közepen
barnulni kezdett
nagyanyám félve nézett
bejött az orvos
ma már nem kötjük át
mondta és kiment

hazahoz

nagyanym mostmár hazamehet
kiadták a zárójelentést
kitolták a szobából
lehozták a liften
besegítették a kocsiba
azt mondták nem kell
járókeret tolószék
menjen haza
nem áll soha lábra
nem mondták ki
nem írták le
tudtuk hazavittük
ki akart szállni
meg akarta mutatni
le tud még menni
az udvarán magában
hagyjad hadd lássa be
mondtam nagybátyámnak
fél óra múlva a karjaiban
hozta be a házba
akkor láttam utoljára

Csillagászok

András leteszi az esküt. Tűző nap, fehér kesztyű, egyenes hát. Isten engem úgy segéljen! A felesége a kedvencét főzi vacsorára, húsleves, brassói. András nem éhes. Felesége kérleli egy ideig, aztán felhagy vele. Mégis a te napod! András elszív egy cigit az erkélyen, felesége mosogat. Aztán fürdés, fogmosás, lefekvés. Felesége átöleli, a fülét csókolgatja, András belemegy. Felesége zihálva mászik le róla, pár perc, szuszog. András hajnalig forgolódik.

Az első ügyéhez hajnalban riasztják. Társa a ház előtt várja, András beül, köszön. A társa biccent. Szikszay! Szemüveg, unott arc, ráncos homlok. András az első hetekről mesél, az új kollegákról, Szikszay az utat figyeli. Odaérnek, sárga szalag, mentőautó, belépnek a házba. Öregasszony fekszik a szőnyegen, betört koponya, alvadt vér az ősz hajszálakon.

A helyszínelők két ujjlenyomatot találnak, hajtóvadászat, három nap, megvan a tettes. Két tizenévesre nyitják rá az ajtót a külvárosban, az egyik megadja magát, a másik menekülni próbál, kiugrik az ablakon, lábát töri. Szikszay vezeti a kihallgatást. András figyel, néha belekérdez, de társa komor arca visszatántorítja az újabb próbálkozástól. A két elkövető mosolyog, a vállukat vonogatják. Nem értjük, miről hadovál! Végül a begipszelt lábú törik meg. Keresztkérdések, fenyegetés, az eredmény könnyes szem és egy vallomás. András éjfélkor ér haza, felesége a tévé előtt várja. Leül mellé, pár perc múlva elnyomja az álmot.

A harmadik egy ingatlanügynök. A folyóparton találják meg, kisodorta a víz. Szikszay a katasztrófavédelmiskkel cigizik, Andrásnak kell kihúzni a testet a partra. Feldagadt test, hullafoltok. Zsebkendőt tart a szája elé, megtalálja az ingatlanügynök iratait. Megfordul, légzőgyakorlatokat végez. Szikszay súg valamit a többieknek, nevet, aztán elnyomja a cigit, leguggol a test elé. Egy tízesbe, hogy szerelmi bánat!

Hunyorogva nézi a kijelzőt, jelentést ír, Szikszay az ablakban cigizik. A távolban bérházak és az óriáskerék. András kihúsz egy mondatot, a vesszőket nézi, fél óráig ül felette, már nincs mit javítani. Mély levegő, feláll. A feleségem szeretné, ha nálunk vacsoráznál! Szikszay hunyorogva fordul meg. Megvonja a vállát.

A hatodik egy vonat elé ugrott kisfiú. A Déliben bábéskodó utasok, van, aki keresztet vet, más hadarva telefonál. Bajszos kalauz lép Andrásékhoz. Láttam, hogy leveszi a táskáját, teljesen leblokkoltam, mire megmozdultam, már ugrott! A sínhez vezeti őket, András meglátja a szétroncsolt testet, a fejét keresi, de nem találja. Szikszay kikérdezi

a kalauzt, pár kérdés után a fociról kezdenek beszélni. A kalauz szerint a Reál, Szikszay szerint a Barca. András az utasokat nézi.

Felesége brassóit rak eléjük, sokat fecseg, kérdez, pletykál, András szúrósan néz rá. Szikszay kezdetben csendes, pár pohár bor után felélénkül. Elvált, valahol külföldön él a gyerek. András felesége véletlenül leönti Szikszay ingjét, odaugrik, nevetve törölgeti. András kimegy utána a konyhába. Meddig marad még? Felesége fintorog. Végre valami izgalom történik a házban! Mosolyogva megy vissza Szikszayhoz.

A tizedik egy meztelen lány a kádban. András leguggol, a lány arcát nézi, Szikszay a helyszínelőkkel beszél. Semmi jel a behatolásra, a fürdőben csak az ő ujjlenyomatait találtuk, a szobában napló, nincs búcsúlevél, valami zenészlány volt. András feláll, a lány szobájába megy. Az asztalon rajzok, két ló az erdő közepén, a falon poszter, Imagined Dragons. Leül az ágyra, kezét végigsimítja a lepedőn.

A kocsi szélvédőjének dőlnek, a Holdat nézik. Szikszay mélyet szív a cigiből, eldobja. Óvodában csillagász akartam lenni. András felnevet, de társa reakciójából látja, nem viccel. Megvonja a vállát. Én nem emlékszem. Apám ezredes volt, tízéves korom óta tudom, hogy rendőr leszek. Szikszay nem szól, meredten bámul felfelé. András követi a társa tekintetét. Mit csinál pontosan egy csillagász?

Tízre ér haza, felesége már alszik. Leül mellé, felébreszti. Felesége morog, András megcsókolja a vállát. A hadnagy azt mondta, előléptetnek! Felesége mosolyt erőltet magára, jó, suttogja. András elkezd lehúzni a pizsamát, felesége ellenkezik, aztán felsóhajt, belemegy. András a felesége arcát nézi csók közben. Lehunyja a szemét.

Hajnali telefon. András ásítva veszi fel, a hadnagy szól bele. Felugrik, gyorsan öltözködni kezd. Felesége felébred a zajra, szitkozódik, András nem foglalkozik vele. Pár perc autót, odaér a tizenkettedikhez. A hadnagy köszönti az ajtóban, biccent, kezét ráznak. Sajnálom! András nem válaszol, belép az ajtón. Üres falak, nincs bútor, csak egy matrac a szoba közepén. Belép a fürdőszobába, csípőjére teszi a kezét. Szikszay a kádnak dőlve fekszik, keze a combján. András pár pillanatig nézi, aztán leül mellé.

A fehér csempén apró, piros foltok.

Csősz Gergő

vidéki woodstock

Csősz Gergő

Matrózfröccsöt ittak együtt, anyám jól bírta,
állítólag így ismerkedtek meg. Látom a képsort,
de nem anyámmal, az nem lehet, hogy ő annyit
abból, az az apró öregasszony, aki akkor persze még
magas volt és fiatal, legalábbis a mostanihoz képest,
de így sem stimmel, látom apámat trapéznadrágban,
lyukacsos pólóban, arcszörzete akár egy muskétásé,
nem tudom, melyik melyik volt, talán nem Aramis,
de maradjunk anyámnál, aki nincs a képen,
illetve nem anyám az, valaki más anyja esetleg,
egy kedves, nagy szemű őzike, a szendesség mellett
tele bizonyítási vággyal, látom, ahogy alámerül
lassan a felespohárnyi réparum a korsó sörben,
ritka undorító íze lehet, hogy ihatta volna már
azt a szart az én anyám, egy másik nő volt
akkor még, más idők is voltak, olyanok, amikor
még menő volt matrózfröccsel felszedni
leendő gyermeked anyját, vagy ha nem is
menő, meg nem is az anyját, hiszen az a nő
aki ott felszabadultan nevetett huncut szemekkel,
ránctalan homlokkal, az nem lehetett ő, nem lehetett.

dúc

pusztán félelem az, mi a képzelt ketrece mélyén
tartja, se rács nincsen, se veszíteni nincs neki már mit.
üss, vagy fuss! – visszhangzik a mondás egyre fejében,
törzsi dobok kísérik a távolból, amiket még
nem hallott ezelőtt sohasem, menekülne el innen,
mert harcolni nehéz egyedül. morgása nevetség
tárgya, ilyenkor a népek mind órá mutogatnak,
szórványos taps, praclijaik túl távol azonban
ahhoz, hogy kiszakítsa tövestül. a többi vadállat
is szeparáltan, vagy sakokban tartják kicsinyükkel,
vagy napi pár farhátal. túl régóta megy itt ez,
felhabzsoltuk a múltunk, már emléknyma sincs, hogy
volt azelőtt, csak a tamtam zúgja fülébe, hogy ennél
bármi ezerszer is inkább élet, még a halál is.
tág a pupilla, a cimpa remeg, *puha léte acéllá
válík*, majd leszegett homlokkal ront a világnak,
egyszer, kétszer, a friss vér íze a nyelve alatt,
cannes-i vörös szőnyeggé válik az ő kifutóján.

Npluszegyenes próba

Holnap is beindítok egy új játékot. És szinte már látom, jó lesz. Gabit megkérem, hogy takarítsa le a táblát, ne maradjon ott törmelék egy előző játszmányból. Kártyákat és bábuakat vissza a dobozba. Tiszta lap.

Gabi megáll az asztalommal szemben, és elismételjük a játék legfőbb szabályait. Kicsit unom, de szükség van rá. Több ezerszer próbálgattuk a szabályokat, mert olyan játékot akarok fejleszteni, amelyben benne van az izgalom, a kitartás, a végtelen lehetőség látszata és a bizonyosság, hogy a végül megvalósult kimenetel valójában szigorú okságok következménye.

Az első néhány ezer szimuláció rámegy a szabályok próbálgatására. Nem bánom, le tudtak menni több asztalon párhuzamosan, és jól jön tapasztalat. Be kell állítani a lépések sorrendjét. Finomhangolni az erőforrások kohézióját és átváltási arányát, hogy ne omoljunk össze, vagy kerüljünk végtelen ciklusba az első körben. Az építőköcek táblázatát is újra íratom, hogy magától értetődőnek nézzen ki.

És akkor lehet építkezni. Elemet elemhez, követ kőhöz, nyersanyagot nyersanyaghoz hosszú körökön át, de észben tartva a célokat. Megfelelő sorrendben egymás mellé helyezett elemekből önállóan lépegető NPC-ket hozunk létre. Ez a legbonyolultabb és legszórakoztatóbb küldetés: előre megírni a gondolatokat, amelyeket sajátjuknak hisznek.

Most Azcsira osztom a téгла szerepét. Azcsi előre bocsánatot kér, ha keresztbe tenne a tervnek. Elmagyarázom, hogy ő a terv része, és ne féljen, játék után megiszunk valamit, és ugyanolyan barátok leszünk. De Azcsi a legjobb téгла, és kell némi ellenállás, hogy élmény legyen játék. Rafkó, az ártatlan lélek téglaként is gyógyítói szerepkörben működik, azért fölösleges. És nem szájhőszöket és hazugokat akarok az NPC-kből, akiket Gabi nevel. Kísérletnek érdekes, de győzelmi pontok terén nem sokban befolyásolja a végkimenetelt. A másik véglet, Misié sem vicces, ő harciassá teszi őket, az első bunkósbottal agyonverik egymást, és önfelszámolódik a felépítmény legfelső szintje. Úgy nem vicces. Nem is a szaracénok lettek erősek, csak beüt egy rövidzárlat. Szaracénok, akarom mondani, sötét oldal; az a huszadik századi kifejezés, a szaracén a tizenkettediké. Hús és tizenkettő, ezeket néha még keverem. Azcsi meg, amilyen aprólékos, olyan kicsinyes gyökereket, de legalább sokoldalúakat csinál az NPC-kből, és így jó.

Amit ők hívnak felépítménynek, azt kétszer kell előlről kezdeni, egyszer árvíz jön, peches szerencsekártyát húztam fel, ez van, egyetlen család menekült meg. Másodszor ők

hintik meg magukat tűzgömbökkel egy potom veszekedés után, sűrűn, ahogy a porcukor hullik a süteményre. Két falu élte túl az őserdő mélyén. Potom, porcukor, huszadik századi szavak, gyakorlok.

Utolsó egyeztetések a szabályokról. Megbeszéljük, hogy nincs újradobás. Egyetértek. A húszoldalú kockát fogjuk használni, finomabbak az átmenetek, simulékonyabbak a különbségek, mint a hatoldalúval. Fogott bábu lépni tartozik, és bekövetkezett eseményt visszavonhatatlannak tekintünk. Ha például elsüllyed egy hajó, és meghal ötezer karakter, akkor a karakterlapokig megy minden a szemébe. Nagyon jól tudom, mennyi nyersanyag, melő felépíteni a karaktereket, de vegyük komolyan magunkat, és utólag ne mentsünk. Ha már a szabályokat és a szerencsekártyákat megírtam, a kockadobás már csak a feltett kérdésre adhat választ; nem az egyes kockadobásokat kell felülbírálnom.

Egyeztetünk, mit tudunk Azcsi terveiről. Egész nap külön szobában próbálgatta a lépéskombinációkat. Ha megint kijátssza az őshüllő uralom kártyát, több tucat körre blokkolva lesznek a fejlesztések. Megmutatom, milyen szerencsekártyát készítettem be erre.

Elküldöm Gabit, kirakom a táblát, behűtöm az italokat, és szemlézem a rágicsákat. Elég lesz. Utoljára megírok és a pakliba keverek még néhány tucat szerencsekártyát, mert hogy jönnének fel holnap, ha nem írnám meg őket. Új ötletek az előző játszmákhoz képest, a társaknak több lesz az újdonság, majd meglepődnek. Így teszem teljessé a játékot. Szétválogatom a jelölőbábukat színük szerint. A tábla egyik oldalára a sötétek, a másikkra a világosok.

A látvány kedvéért akár tehetnék egy nagy piros indítógombot az asztalomra, ha ki akarnám emelni ezt a játszmát a többi közül. Pedig elég, ha megragadom elmémmel a koncepciót – cogito ergo... mondják majd – és kimondom: igen, akarom.

Holnap beindítom az új játékot. De nem ma. Ma vasárnap van.

Arató Zsófia

Arató Zsófia

Árvagyerek

Szemébe nézel: az ős-szárazság se szárazabb.
Bőre a fájdalom terep-szín palástja.
Arca: sűgőlyukból várt hang után
sówárgó néma csönd.
Hát ő itt maradt.

Fogócska

Nem leszek más!
Nem leszek más,
csak az a roncsolt,
pedig szép házat építettek
körém a gyerekek,
és én mégis visszatérek a zugba:
írányomba, magam után.

Jégvirág

Nem vagyok semmis,
kezemben / ugyan / semmi.
Küzdelmem, hogy legyek
valamire való:
jelbe fagyva.
Örök nem olvadó?

Gerzsenyi Gabriella

Még fogmosás előtt

remélem mama tényleg négyemeletes tortát süttött és lesz grillázs a tetején az a legfinomabb része amikor még ropogós sajnos nagyon beleragad a fogamba sokáig kell utána mosni de nem baj ma szabad tovább fent maradni holnap szombat és most szombaton nincs iskola ráadásul születnapom van hét órakor lesz a torta addigra apa is hazaér addig játszhatunk apa azt mondta megkapom a legeslegnagyobb ajándékot szerintem hegedű lesz végre már évek óta mindig azt kérek a születésnapomra is karácsonyra is és ha *komangyirovkába* megy olyankor is balog era bezzeg már nyolcévesen kapott de törje ki a nyavalya azt mondta mama era apukája nemcsak énektanár hanem hegedűkészítő is hát persze hogy olyan hamar kaphatott de most biztosan nekem is megvették anyáék azért titkolózott délután a hálósobában anya a szekrényben pakolt valamit

b
bill
ent
yuk

Hála Istennek, hogy Feri megalajozta a hintát tegnap, legalább nem nyikorog most már. Milyen szépen játszottak rajta a kisjányok! Minden meghívott eljött, kivéve a Kaszonyi Teri unokáját, azoknak sose pászol semmi, az isten se tud a kedvükbe járni. Tegnap azt mondta Teri a boltba, azért nem jöhet a kisjány az ünnepségre, mer őtet templomba nem eresztik, mi meg oda megyünk vasárnap, hát ne barátkozzon az én unokámmal. Kétszínű dög volt mindig is, azt hiszi, nem tudom, hogy ő is járt a misére régebben. Amióta a fia igazgató-helyettes az iskolába, azóta lett ekkora naccsága. Azt mondja, még főzni se fog hétfőn, inkább megfőz előre már vasárnap, mer a Csernyenko elvtárs temetését közvetítik, azt fogja nézni a tévében. Hasra ne essek tőle!

Túl feszes lett a kötés, nyomja a szemem. Magdolna valahogy ügyetlenül rakta fel. De lehet, direkt csinálta szorosra, hadd fájjon egy kicsit. Haragszik, amiért nem Balog Lackótól vettük a hegedűt. Csodálkozott Lackó is, szóba is hozta múlt szombaton Orosziban a tónál. Hogyhogy képes voltam beautózni Ungvárra a hangszerboltba. Magdolna beszélt a hegedűről a nagyszünetben. Meg a lánya is mondta neki otthol, hogy minálunk is talán lesz lassacskán egy rendes hangszer. Így mondta: rendes hangszer. Annak csak a hegedű a rendes, a gitár semmit se számít. Épp vagy a tizedik potykának örvendeztem, úgy csináltam, mintha nem figyelnék rá. Utána meg már nem faggatózott. De majd megtudod, Lackóka, ne aggódjál, hamar megtudod! *Nu pagagyí, Vaszilij Petrovics!*

nem szeretem balog erát hiába ő szeret engem de mindig ad egy pohár tejszínt a nagymamája hát azért át szoktam menni ha hívnak kicsit sajnálom hogy az anyukája már nem lakik velük mama mondta hogy elment oroszba dolgozni és talált másik férjet szegény Laci bácsi biztos szomorú miatta rám is szomorúan szokott nézni pedig amúgy nagyon kedves velem kedden énekóra után megállított és azt mondta milyen jó lenne ha ilyen testvérkéje lehetne érának mint én vagyok még hasonlítottunk is egymásra szerintem ez nem így van kivéve hogy mindkettőnknek nagyon világos szóke hajunk van éráé majdnem fehér világít a sötétben már elmúlt fél hét nemsokára jön a torta és hazajön apa és megkapom a hegedűt

A Kaszonyi fiú azér mégis rendes ember. Amikor kinevezték igazgató-helyettesnek szegény Gyurka helyére (nyugodjon békébe, milyen szép ember volt, de hát elitta az esztét), hamar megtette Magduskát osztályfőnöknek. Igaz, emiatt sokat kell szegénykémnek bennmaradnia az iskolába, de jobban keres, a vejem mellett jól jön a plusz pénz, mer az leginkább csak horgászni szeret, nem is értem, mi az istent szeret rajta. Ha be is megy dógózni, abból legtöbbször csak a baj van, egy hónapja sincs még, hogy megsérült a szeme, kellett a kórházba vinni, fizetni az orvost, Magduska ápolta, kötözi a sebét még most is, pedig annyira elfoglalt a drága szívem. A gyerekek is minden dógát ő intézi, kész csoda, hogy az ajándékot a vejem vállalta, amilyen csökönyös, nem hallgat a feleségére sose, pedig megmondta Magduska, lehet venni hegedűt Balog Lacikától.

Balog Lackó jobban fáj, mint Kaszonyi Jancsi. Kaszonyit akkor ismertem meg, amikor visszajött Lembergől. Büdös kommunista, jól kiképezték. De ráadásul sötét is, mint az éjszaka. Az egész város tudja, pártvonalon került az iskolába. *Mologyec, Ványecska!* Azt mondja Magdolna, a tantestületben is *Iván Ivánovics*nak kell szólítani. Még hogy Jancsi! Már az anyjával is csak otthon beszél magyarul. Rögtön tudtam, amikor ő jött locsolkodni, hallottam, *Hrisztosz voszkreszt* köszönt. Anyósom nem tudta hova tenni, mit keres itt a pártember, és még ráadásul harsogja, hogy feltámadt Krisztus. Csak én tudtam, miért jött. Láttam Magdolnán. Még a lábujja is elpirult bele. Vastagabb tömlő kellett volna, ezzel nehéz lesz.

mégis megsütötte mama a négyemeletest és grillázs van a tetején anya nagyon csinos ezt a bársonyruhát csak egyszer láttam rajta tavalyelőtt szilveszterkor a fehér kőbe mentek mulatni régen sokat jártak étterembe meg néha színházba is egyszer engem is elvittek bábéladásra apa nagyon szép amikor elegánsan felöltözik sajnos mostanában már szinte sose szokott öt perc múlva hét óra mindjárt itt lesz apa biztos megkapom a hegedűt is vajon mit fog szólni Laci bácsi ha meglátja hogy én is kaptam hegedűt muszáj lesz látnia ő fog jönni éráért a többiekért az anyukájuk jön de érának már oroszban van az anyukája az előbb én voltam a hunyó azért találtam meg a pincében mert világított a haja a tömlők között lapult a falnál lehet azért is vettem észre mert a leghosszabb tömlő amit feltekerve tart nagyapa a kampóra akasztva nem volt a helyén hogy eltakarja az era világító fejét

Magduskám milyen gyönyörű! Sajnos a gyerek inkább az apjára ütött, olyan vékony, mint a cérnaszál, na de hátha még kialakul. Mindig igyekszik a drága, kedvébe jár a vejemnek, de nincs annak szeme. Hát igaz, most csak egy szemével lát, de régen se értékelte, hogy neki van a legszebb felesége a városba. Inkább megyen állandóan Bégányba a szüleihez, azt mondja, az anyja az ő kedvéért süti mindig a túróst, pedig én is sütök túróst, de az neki nem ugyanolyan. Osztan meg beszélgetnek sokat az apjával, mintha velünk nem lehetne beszélgetni, de hát itten munka van, meg gyerek van, a feladat meg büdös neki. A nászasszonyoméék kétszer jártak tán nálunk, először Magduskát megkérni, akkor nagyon ki voltak csípve, másodszor meg hogy a kisjány megszületett, de nem valók azok ide, parasztok azok, parasztok is maradnak, hiába vett el városi jányt a fiuk, hiába jártatták egyetemre, nem érdekli azt a város, ahogy végez a munkába, ül fel a motorbiciglire, oszt megyen hozzájuk falura. Máskor meg ül feszt a horgászbottal a tóparton, Balog Lacika is ottan ül vele, amilyen linkóci lett az is, az anyósára hagyja a kis Erikát egész vasárnapokra.

Lackó olyan mifajtánk, azt mondta rá anyuka, ő is úgy ette a túróst, a markát tartotta a morzsának, nem kellett kistányért piszkolni. Tudtam rögtön, hogy jó szíve van, amikor kisegített benzinnel Oroszi mellett. Nem akárki állt volna meg egy idegennek. Van vagy tíz éve. Azt hittem, mindig a barátom lesz. Minden murit együtt csináltunk. Apósom borát úgy dicsérte, virult az öreg, kifogyott szüretkor az utolsó kis csobolyó is, ami előző évből még megmaradt. Végigénekeltük a nótáskönyvet. Lackónak jó hallása van, tiszta hangja, apósom tudja mindnek a szövegét, én meg az erőt adom bele, jó kórus voltunk. Sajnos hegedűkészítő is vagy te, Lackó! Sajnos Magdolna mesélte neked az iskolában, hogy a gyerek nálunk is hegedűt akar. Te meg elhívtad megnézni, miket készítesz, hátha éppen tőled akar majd venni.

hét óra van anya már hozzáfogott a gyertyákat meggyújtani és apa még nem ért haza pedig reggel azt ígérte sietni fog azért ment autóval lehet hogy defektet kapott vagy kifogyott a benzin jöhetne gyalog vagy elhozhatná valamelyik kollégája az ígértét mindig betartja főleg ha a manócskás kisujját adta hozzá kiskoromban azt mesélte megharapta a manó amiatt görbül lefelé de később hallottam anyától hogy motoros balesetben tört el azért én szeretem a manós változatot amikor ketten megyünk gombászni kézenfogva meg szoktam kérdezni miért görbe a kisujja és mindig elmeséli megharapta a manócska rossz lesz ha apa nem ér ide ki fog akkor szép erős hangon énekelni csak nagypapa van egyedül férfi de ő se jött még be

Hol az istenbe van ez a vénember? Annyit kértem, hozzon fel egy üveg bort a pincéből. Egyre nehezebb vele. Tudja pedig, hogy ma tízéves az unokája. Reggel legalábbis tudta, mer megborotválkozott, tiszta inget vett. Láttam azt is, hogy sütöm a tortát. Mondta is, három emelet elég lenne, nem fog a négy elfogyni. De hát sok a vendég kisjány, meg jönnek majd értük a szülők is, illik megkínálni mindenkit. Ha mégis marad, majd adok a szomszédba Böbikének, mástól úgyse kap semmit a nyomorult.

És te otthol voltál egyedül, Lackó, a sok szép hangszer közt. A hangszereknél csak a feleségem volt szebb, ahogy bement hozzád. Tudtad te is, az én feleségem a legszebb asszony a városban. Tudtad te azt már akkor is, amíg Beáta veled élt, de csak azután törtél össze, miután Beáta elhagyott, akkor sírtál a Magdolna vállán, akkor érezted, milyen jó illata meg puha bőre van Magdolnának. El ne felejtse a gyerek ajándékát. Belökte a szekrény mögé, nem is kérdezte, végül hol vettem. Szokatlanul izgatott volt a vendégség miatt. Pedig szereti a felhajtást. Vajon ideges már, amiért nem értem haza? Remélem, apósom nem megy le borért a pincébe.

már hét gyertya ég mi lesz ha nem bírom mindet egyszerre elfújni mégis jó hogy Petit nem hívtam meg apa ugratni szokott vele tudja hogy tetszik nekem nyílik a nagykapu most jön be úgy látszik tovább kellett bennmaradnia a gyárban nemrég volt ilyen amikor a baleset történt tovább kellett bennmaradnia és megsérült a szeme a robbanás miatt meg kellett műteni fájt szegénynek anya nagyon megijedt az iskolából is szabadságot vett ki szerencsére Kaszonyi Jancsi bácsi kedves volt adott neki három nap fizetés nélküli szabadságot Benedek doktor meg elintézte hogy apát a közelebbi részlegre tegyék gyalog is meg tudtam látogatni olyan jó hogy anyát mindenki szereti

Vajon mi a nyavalyát nem talál? Az üveget, a boroshordót, vagy a borszívó tömlőt? Ivott délután egy-két pohárával, de annyit máskor is szokott. Igaz is, egy literes üveget kért reggel a vejem. Azt mondta, szívna a nagy hordóból, vinne be a kollégáknak, mégiscsak egyszer tízéves a lánya. Ha utána kell mennem a pincébe ennek a bamba vén istennek, megnézheti magát! A visszeres lábommal másszam a lépcsőket? Ráadásul most nem hagyhatom itt a blódert, megég benne a holnapi kenyér.

Csak a benzin kitarson! Ez a tömlő szart se ér. Pedig szép új tömlő, Lackó is megdicsérte, amikor legutóbb a pincében járt. Apósom szereti Lackót, jó lesz majd minden... Egy egész liter bort sose ittam még meg ilyen rövid idő alatt. Kell a bor, hogy ne fájjon. Nehogy elrontsam, ne remegjen a kezem... A szemem még mindig fáj. Remegett a kezem, azért vétettem el. Magdolna megrémült, azt hitte, robbant valami a gyárban. Anyósom morgott, mennyi velem a bosszúság. Lackó röhögött, hogy tán túl sok a felesleges szemem... Nem, Lackóka, nincs sok felesleges szemem. Sőt, egy szemmel is jól látom, mi az ábra. Még azt is elfelejtetted, horgászni készültünk aznap reggel. Nyitva hagytátok az ablakot a veranda felől... Magyarból kapta azt a kék szoknyát Magdolna, én bontottam ki a csomagból...

kilencedik gyertya nem apa volt nagypapa járt a pincében és kinézett a nagykapuhoz az utcai lámpa hetek óta nem világít apa nem fogja észrevenni mekkora tócsa gyűlt a kocsibehajtóra mérges lesz ha belelép majd nekiadom vigasztalásul a torta tetejéről a grillázst neki is az a kedvence milyen szép tortát süített mama négyemeletes még sose volt lehet hogy apa már itt van talán elszív még egy szál cigit mindig este szokott

Magduska ideges, egész kipirult a drága. Guta üsse meg, hogy a vejem nincs még itt! Azér ment autóval, hogy gyorsabban hazaérjen. De tán csak nem ivott az is

a kollégákkal? Osztán ittasan akar hazavezetni? Mindig csinál valami bajt. Feri, igyekezz már felfele, telefonálni kéne a rendőrségre. Melyik tömlőt nem tanálad? Reggel kért a vejed egy liter bort. Nem tán elvitte magával az egész tömlőt a munkába! Szűzanyám, megbolondult az?!

Savanyú volt a bor, csípi a torkom... Vagy a füst csíp? Most fújják el... Tíz gyertya... Azt mondták, hétig várnak. Addigra érjek haza... A manócskás kisujjammal ígértem meg. Most az egyszer nem tartom be. Ne haragudj, csillagom, nem érek haza... Laci bácsi odaér. Siessél, Lackóka, most már ne forduljál vissza, szedjed a lábad. Jól áll az a kis kalap a fejedén. Megeheted a részemet a tortából... Én megvárlak itt a házad előtt. Lesz neked is meglepetés, pedig nem is neked van születésnapod... Boldog, boldog, boldog születésnapot... Éljen soká, számos éven át! Ezt anyósom szokta... Soká tart... nem illeszkedik rendesen a tömlő a kipufogóba... fáj... ég... ég a gyertya, ég, el ne aludjék. Hülye dal... Isten éltesen, csillagom!

ég mind a tíz el kell fújniom nem várhatunk tovább a lányok enni akarnak a tortából anya elővette a csomagot hegedű alakja van apa nem ért ide elteszem neki a grillázst meglepetésnek a fogkeféje mellé teszem ha akarja még fogmosás előtt megeheti

Petrence Sándor

Míg Marikámra nem leltem

Petrence Sándor

Marikámnak!

Rozsdáss szívem újra íled,
be szíp ez a kurta ílet!

Setít felleg vót ín bennem,
rántotta níkú íbrettem
míg sokáig – azí hosszan –
ólt egyedű ganílyoztam!

Vót-e addig níkem lelkem,
job íletet nem kímletem,
áporodot, szeríny hajlók,
asszonyi szót nem is hallók...

Vígeírhetetlen vertem,
míg Marikámra nem leltem,
busa üstököm' a falba,
nyomot hagyot kör alakba.

Magányomat meg szenvedtem,
pörköt helyet kekszet ettem!
Korgó lelkem nem nyugodot
hiába várt, mint a Godot!

De asztán az íg fel derűt
(autót kerestem, egy terűt),
te meg íp a mazdát vetted,
„három kerék, hasznát jelleg”...

Be szíp: praktikum! Szerelem!
Csókósz míg mazdád szerelem!
Hittves Társam! Másik felem!
Kecskím immár víled fejem!

Be szíp, hugy e kít fíl ílet,
tied, enyim: össze-illet!

Rigmus amej nem arrú szó, amirű nem szólhat!

Marikámma el mentünk a táncházba.
Jó magam mint gavallírnak álcázva.
Pörgöt jobbra fordút, barra Menyecsím!
Nísztem hol van? Ott az ólban, be esvín!

E-gyüttünk a tánc házbú a kedvessel.
Szigoruan meg tilttva hogy megvers'-sem!
Ezí írtam csak nípi rigmussst róla,
Falba szorút asszonyomrú kussolva!

Eddigi számaink

1999. 1-2. sci-fi
2000. 1-2. (poszt)apokalipszis
2000. 3-4. Peter Greenaway
2001. 1-2. cyberpunk
2001. 3-4. számítógép
2002. 1-2. média
2003. 1. fantasy
2003. 2. varázslat
2003. 3. édes anyanyelvünk Weöres Sándor
2003. 4. pszichoaktív nyelvszerek
2004. 1. horror
2004. 2. Bret Easton Ellis
2004. 3. devla
2004. 4. Amerika
2005. 1. magyar sci-fi
2005. 2. tetszetek volna forradalmat csinálni
2005. 3. pop history
2005. 4. obszcén középkor
2006. 1. Hajas Tibor
2006. 2. GameZone
2006. 3. Pop-szöveg
2006. 4. Bada Dada
2007. 1. Hifel-e iftent?
2007. 2. biológiai sci-fi
2007. 3. őszi zavargások 2006
2007. 4. Vámpírizmus
2008. 1. Kocsmák
2008. 2. Mémek
2008. 3. Kortárs magyar költészet
2008. 4. Szentkuthy
2009. 1. Patrioska
2009. 2. Generation X
2009. 3. Japán
2009. 4. Japán médiumok
2010. 1. Pynchon
2010. 2. Kosztolányi
2010. 3. Észország
2010. 4. e
2011. 1. Dark Fantasy
2011. 2. Budapest
2011. 3. Párhuzamos univerzumok

2011. 4. Hálózatok
2012. 1. Adaptációk
2012. 2. Könyvtrailer
2012. 3. Vagány históriák
2012. 4. Gaiman
2013. 1. Vagány históriák 2. – Költők szeretteikkel
2013. 2. Hans Ulrich Gumbrecht
2013. 3. Hans Ulrich Gumbrecht 2.
2013. 4. (cím nélkül)
2014. 1. JAK-tábor Szigligeten
2014. 2. Fénypecázás
2014. 3. Popkult
2014. 4. Friedrich Kittler
2015. 1. Gaga
2016. 1. Kartográfia
2016. 2. Giger
2016. 3. Zaj
2016. 4. Rosa
2017. 1. Antropocén
2017. 2. Trónok harca
2017. 3. Lírtechnikák
2017. 4. Poptechnikák
2018. 1. Biopoétika
2018. 2. Hallgató
2018. 3. Jelenlét
2018. 4. Metszetek
2019. 1. Betegség
2019. 2. Gyerekirodalom
2019. 3. Sorozatesztetika
2019. 4. Metszetek no. 2.
2020. 1-2. Ragály
2020. 3. Krimiantológia
2020. 4. Spekulatív fikció
2021. 1. Kortárs lengyel irodalom
2021. 2. Krimi ma
2021. 3. Disztópia
2021. 4. Kortárs női irodalom
2022. 1. Metszetek
2023. 1. Delfin
2023. 2. Lengyel riportirodalom

Prae irodalmi folyóirat – Megjelenik évente négyszer
<http://www.prae.hu>
Főszerkesztő: L. Varga Péter (kultikus@gmail.com)
Szerkesztők: H. Nagy Péter tudományos szerkesztő
(h.nagyp@gmail.com)
Lapis József szépirodalom (lapisjozsef@gmail.com),
Szerkesztőbizottság: Balogh Endre, Pál Dániel Levente
Korábbi szerkesztőink: Barta András, Máté Adél, Mezei Gábor,
Pollágh Péter, Ruttkay Veron (vers és próza); Sopotnik Zoltán
(próza); Vaskó Péter (középkor-reneszánsz-kora újkor); Kő
Boldizsár (kép); Köves Gergely, Vécsei Márton, Molnár Zsolt
(borító); Fodor János (web)

A szerkesztőség levélcíme:
2092 Budakeszi, Rákóczi u. 103.
Telefon: (20) 310 25 40
Hirdetésfelvétel: 31 562 31 vagy (20) 310 25 40
Kiadja a Palimpszeszt Kulturális Alapítvány
Felelős kiadó: a kuratórium elnöke
Levélcím: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/c
Layout és nyomdai előkészítés: Székelyhidi Zsolt (szekelyhidizso@gmail.com)
Borítótér: Szabó Imola Julianna
Nyomdai munkálatok: Prime Rate Kft.
Web: PRAE.HU Kft.
ISSN 1585-5112
A beküldött kéziratokat nem őrzük meg és nem küldjük vissza.

A lapszám megjelenését
a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatta.

Petőfi
Kulturális
Ügynökség